

**ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE
DOLNOŚLĄSKIEJ
ZIEMI OBORNICKIEJ**

Redakcja i słowo wstępne Kazimierza M. Pudły

Oborniki Śląskie 2004

Rada Wydawnicza:

Maciej Borowski, Maria Burzyńska, Krzysztof Czerkas, Andrzej Czermak,
Wiesława Czmiel, Jarosław Czmiel, Norbert Morciniec (wiceprzewodniczący),
Halina Muszak, Romana Obrocka (koordynator), Kazimierz M. Pudło (przewodniczący),
Bogdan Wróbel

Autorzy fotografii, opracowań, map i ilustracji:

Andrzej Czermak, Jarosław Czmiel, Wiesława Czmiel, Grażyna Góral, Jarosław Góral,
Kazimierz M. Pudło

Projekt okładki:

Jarosław Pawlak

Na okładce:

Przedniej – Wschód słońca, 2003 r., fot. Kazimierz M. Pudło
Tylnej w kolejności – staw przy ul. Parkowej, 2003 r., fot. Grażyna Góral;
fragment zabudowy Obornik Śląskich, 2003 r., fot. Jarosław Góral

© **Copyright** by Urząd Miejski w Obornikach Śląskich

Zeszyt wydano przy wsparciu finansowym Samorządu Gminy Oborniki Śląskie
oraz Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej w Warszawie.

ISSN 1731–8254

Skład i druk:

Studio Graphito, ul. Dworcowa 52, 55–120 Oborniki Śląskie, tel/fax: (071) 310 21 65,
e-mail: graphito@poczta.wp.pl

Wydawca:

Urząd Miejski w Obornikach Śląskich
ul. Trzebnicka 1, 55-120 Oborniki Śląskie
tel. + 48 (71) 310 25 19
www.oborniki-slaskie.pl
e-mail: oborniki@oborniki-slaskie.pl

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne	5
<i>I. Wiesława Czmiel i Jarosław Czmiel</i>	
Podstawowe informacje o gminie Oborniki Śląskie	7
Budowa geologiczna	9
Rzeźba terenu i jej geneza	12
Gleby	15
Klimat	16
Wody powierzchniowe	18
Wody podziemne	19
<i>II. Andrzej Czermak</i>	
Świat roślin	21
Drzewa parków i pojedyncze ich okazy w miejscowościach gminy	22
Rezerwat leśny „Jodłowice”	25
Aleje	25
Inne rośliny chronione i rzadko spotykane	27
Świat zwierząt	29
Pajęczaki	29
Owady	30
Ryby	30
Płazy i gady	31
Ptaki	31
Ssaki	38
Okazy przyrody martwej – głazy narzutowe	41
<i>III. Maria Burzyńska</i>	
Tu mi się podoba!	42
Załączniki	46
Wykaz ilustracji	53
Źródła wykorzystane w opracowaniu	54
Noty biograficzne	56

SŁOWO WSTĘPNE

Dolnośląska Ziemia Obornicka była dla dawnych i jest już dla współczesnych jej mieszkańców ‘**ojczyzną prywatną – ojczyzną lokalną**’. Ich poczucie więzi z nią utrwały zarówno indywidualne i zbiorowe przeżycia w zmiennych losach historycznych, jak też uroki oraz cechy środowiska przyrodniczego. Profesor Stanisław Ossowski, wybitny polski socjolog, omawiając to zjawisko stwierdza, że: „*Obszar staje się ojczyzną o tyle tylko, o ile istnieje zespół ludzki, który odnosi się doń w pewien sposób i w pewien sposób kształtuje jego obraz. Wówczas dla tego zespołu ów szmat rzeczywistości zewnętrznej nabiera swoistych wartości, które go czynią ojczyzną*”¹. Nie wymaga szerszego uzasadnienia, jak sądzimy, również to, że im lepiej poznajemy jej przeszłość oraz współczesność, tym pełniej przeżywamy uczuciowe z nią więzi.

Rada Wydawnicza, z przyjemnością oddaje do rąk Czytelników pierwszy numer *Zeszytów Obornik Śląskich. Dawna i nowa tradycja*. Jego wydanie jest częścią przygotowań do przypadającego w 2005 r. jubileuszu 700. lat udokumentowanego istnienia naszej miejscowości. Zanim jednak skupimy uwagę Czytelników na samej zawartości tego *Zeszytu*, wydaje się, celowe przedstawić w ogólnym zarysie dotychczasową działalność Rady Wydawniczej².

Powstała ona w 2003 r., z zamysłem twórczego uczczenia tego ważnego dla Dolnośląskiej Ziemi Obornickiej faktu historycznego. Większość jej członków współpracowało już ze sobą w 2002 r., jako autorzy opracowań o Mieście i Gminie Oborniki Śląskie, które zostały opublikowanych w tomie *X Brzasku – Roczniku Towarzystwa Miłośników Ziemi Trzebnickiej* – pod redakcją Jerzego B. Kosa.

Według początkowych założeń programowych działalność Rady Wydawniczej miała polegać na redakcyjnym przygotowaniu zawartości ‘jubileuszowej Książki’ (dalej *Książki*) i doprowadzeniu do jej wydania w 2005 r. Okazało się jednak niezbędne poszerzenie jej działalności. **Po pierwsze**, zachodziła potrzeba powiększenia już posiadanych zasobów źródłowych dokumentujących przeszłość i współczesność Dolnośląskiej Ziemi Obornickiej. Prace nad ich gromadzeniem są prowadzone od 2003 r., i to zarówno w Polsce, jak też w Niemczech. Do znacznego powiększenia zasobów źródłowych przyczyniły się m.in. spotkania z byłymi obornicznymi mieszkającymi w Niemczech. Nieocenione w tym zasługi mają zwłaszcza trzy panie: Elizabeth Bomhard, z domu von Schaubert, Elżbieta Czermak-Mecke i Brigitte Kessel, którym godzi się już podziękować, oczekując dalszej życzliwej współpracy. **Po drugie**, powstał problem z samym opracowaniem *Książki*. Nie wynikał on bynajmniej z trudności pozyskania przyszłych współautorów publikacji. Chociaż niektóre tematy z najnowszych dziejów społeczeństwa, miasta i gminy Oborniki Śląskie, jak np. funkcjonowanie lokalnego systemu politycznego i gospodarczego, nadal oczekują na ‘odważnych’ i obiektywnych w swych ocenach autorów. Istotą problemu stała się natomiast jej zawartość treści. W słusznym założeniu Rady Wydawniczej, *Książka* winna ujmować możliwie całościowo dotąd poznaną problematykę Dolnośląskiej Ziemi Obornickiej. Powstała jednak obawa, że przy rozbudowanej problemowo zawartości jej treści, niektóre ważne zagadnienia dla zrozumienia swoistości dziejów miasta i obecnej gminy, będą mogły być mniej szczegółowo przed-

¹ S. Ossowski, *Analiza socjologiczna pojęcia ojczyzny*, [w:] *O ojczyźnie i narodzie*, Warszawa 1984, s. 18.

² Jest to społeczne gremium oborniczian współdziałające z Urzędem Miasta w związku z jubileuszem Obornik Śląskich.

stawione. Dlatego też jej członkowie zaproponowali, by te główne zagadnienia były opracowane w szerszym, popularnonaukowym ujęciu i publikowane właśnie w *Zeszytach Obornik Śląskich* jeszcze przed wydaniem jubileuszowej *Książki*. Propozycja Rady Wydawniczej została życzliwie przyjęta przez Burmistrzów – Pawła Misiorka i Macieja Borowskiego – jak również Samorząd Gminy Oborniki Śląskie pod przewodnictwem Szczepana Antoszczyszyna, którzy przyjęli mecenat nad wydaniem *Zeszytów Obornik Śląskich*. Co więcej, projekt wydawniczy *Zeszytów* został też życzliwie rozpatrzony przez **Fundację Współpracy Polsko – Niemieckiej** (Stiftung für Deutsch-Polnische Zusammenarbeit), która zobowiązała się dofinansować wydanie jego czterech kolejnych numerów. W tym miejscu składamy Zarządowi Fundacji wyrazy uznania za prowadzoną działalność i, oczywiście, podziękowania za okazaną nam pomoc!

Poszerzenie programu działalności Rady Wydawniczej o publikowanie jednotematycznych *Zeszytów Obornik Śląskich* było zatem najlepszym rozwiązaniem powstałego problemu, ponieważ: **1)** umożliwia to większe różnicowanie problemowe zawartości samej *Książki*, **2)** przyczyni się do upowszechnienia w przystępny sposób szeregu zagadnień, które wyróżniają dzieje Dolnośląskiej Ziemi Obornickiej spośród innych obszarów Dolnego Śląska, i **3)** tworzy dobrą sytuację wyjściową do przedłużenia wydawania *Zeszytów* po obchodach jubileuszowych, już jako kwartalnika lub rocznika. Nie mamy też wątpliwości, że problemów godnych dalszego dokumentowania i publikacji nie zabraknie w naszej ‘ojczyźnie lokalnej’.

Czas wreszcie na prezentację pierwszego numeru *Zeszytów Obornik Śląskich. Dawna i nowa tradycja*. Jego tytuł ogólny – **Środowisko przyrodnicze Dolnośląskiej Ziemi Obornickiej** – zapewne zachęci Czytelników do sięgnięcia po tę lekturę, gdyż od razu słusznie kojarzy się z opisem naturalnej swoistości obszaru, który – w ich przekonaniu – znają ze swego stałego tutaj zamieszkania lub okre-

sowego pobytu. Po przeczytaniu wszystkich części tego opracowania odnosimy jednak wrażenie, że nasza znajomość środowiska była dotąd bardzo mała. Właściwie ograniczała się do spostrzegania zróżnicowanej rzeźby terenu, istnienia jedno- lub wielogatunkowych skupisk drzew, krzewów i roślin, a znacznie rzadziej też przedstawiciele małych i dużych zwierząt. Popularnonaukowe opracowanie zespołu czworga autorów, oborniczanie dobrze znających problematykę w zakresie swojej specjalności i zainteresowań, pozwala na uzupełnienie niedostatku naszej wiedzy.

Szczególnie trudne zadanie do wykonania mieli państwo mgr mgr Wiesława i Jarosław Czmielowie, którym przyszło przedstawić w przystępny sposób pradzieje geologicznego kształtowania się Dolnośląskiej Ziemi Obornickiej. W naszym przekonaniu, osiągnęli oni w pełni zamierzony cel. Ich zwięzły wykład, ilustrowany mapami, wykresami, rycinami i zdjęciami, stwarza Czytelnikom dobre warunki do poznania tej niełatwej problematyki.

Również z pokorą przyjdzie nam zagłębić się w lekturę mgr. inż. Andrzeja Czermarka, który roztacza przed Czytelnikami bogactwo gatunków roślin i zwierząt. Bardziej szczegółowy opis niż to zrobił autor, nie był możliwy w tym opracowaniu. Z konieczności też ograniczono do niezbędnej dokumentację ilustracyjną, ale sam opis ważniejszych cech przedstawiciele świata roślin i zwierząt, zapewne ułatwi Czytelnikom ich identyfikację w terenie.

Ostatnia część opracowania, autorstwa mgr Marii Burzyńskiej, jest właściwie podsumowaniem całości. „**Tu mi się podoba**”, to nastrojowo-subiektywne uzasadnienie, dlaczego środowisko Dolnośląskiej Ziemi Obornickiej jest nie tylko dla oborniczanie, ale i dla wszystkich przybyszów tym miejscem, w którym chcą być na stałe lub powracać do niego jak najczęściej?

Interesujące informacje do pierwszej i drugiej części opracowania zawierają też załączniki, a obszerny wykaz źródeł niepubli-

kowanych i drukowanych, umożliwią Czytelnikom samodzielne poszerzenie swoich zainteresowań poznawczych Dolnośląską Ziemią Obornicką.

Słowa podziękowania kierujemy też do Małgorzaty i Jarosława Pawlaków z Wydawnictwa – Studio Graphito – w Obornikach Śląskich za ładną graficznie stronę tytułową

Zeszytu i cierpliwą wyrozumiałość dla jego redaktora!

Redaktor, kończąc to dłuższe z potrzeby **Słowo wstępne**, chciałby móc bez wahania wypowiedzieć część formuły rzymskich konsulów: *Feci, quod potui... – Zrobiłem, co mogłem...* Reszta należy już do Czytelników.

Kazimierz M. Pudło

I

PODSTAWOWE INFORMACJE O GMINIE OBORNIKI ŚLĄSKIE

Gmina Oborniki Śląskie leży w północnej części województwa dolnośląskiego, w powiecie trzebnickim. Graniczy z gminami: Prusice, Trzebnica i Wisznia Mała w powiecie trzebnickim, Brzeg Dolny i Wołów w powiecie wołowskim, Miękinia w powiecie średzkim oraz z miastem Wrocławiem. Rozciągłość geograficzna gminy wynosi odpowiednio: 18,5 km z północy na południe (od 51° 12' do 51° 22' szerokości geograficznej północnej) i 15,5 km ze wschodu na zachód (od 16° 47' do 17° 00' długości geograficznej wschodniej). Jej powierzchnia wynosi 153,75 km².

Sieć osadniczą tworzą miasto Oborniki Śląskie, 23 wsie sołeckie oraz 3 przysiółki (ryc. 1). Według danych z 31.12.2002 r. liczba ludności w gminie wynosiła 17 264 osoby, z której w samych Obornikach Śląskich żyło 8253 mieszkańców. Gęstość zaludnienia kształtuje się na poziomie 112 mieszkańców na 1 km², przy średnim zaludnieniu na terenie województwa dolnośląskiego około 150 osób na km². Poza Obornikami znajdują się większe liczebnie skupiska ludności na terenie gminy w miejscowościach: Pegów – 1462 mieszkańców, Uraz – 875, Rościszewice – 828 oraz Osolin i Lubnów, w których mieszka odpowiednio 547 i 507 osób. Pozostałe wsie i przysiółki mają poniżej 500 mieszkańców. Różnice między nimi w stanie liczebnym mieszkańców są jednak znaczne, i tak w miejscowości Bagno żyje 475 osób, a we wsi Niziny zaledwie 26 osób! Pełny wykaz miejscowości z liczbą żyjącej w nich ludności w 2002 r. wraz z przewidywanymi zmianami w 2010 r., zamieszczony jest w tabeli 1. załączników na końcu opracowania.

Prawie 55% powierzchni całkowitej gminy zajmują użytki rolne, a lasy przeszło 35%. Ponad 4% stanowią nieużytki, parki, ogródki działkowe itp. Drogi i wody (rzeki, stawy) to w kolejności 3,2% i 1,4% obszaru. Tereny

zabudowane zajmują 0,6% powierzchni gminy. Szczegółowe zagospodarowanie terenu gminy w hektarach oraz procentach powierzchni ogólnej przedstawiono w tabeli 2. załączników.

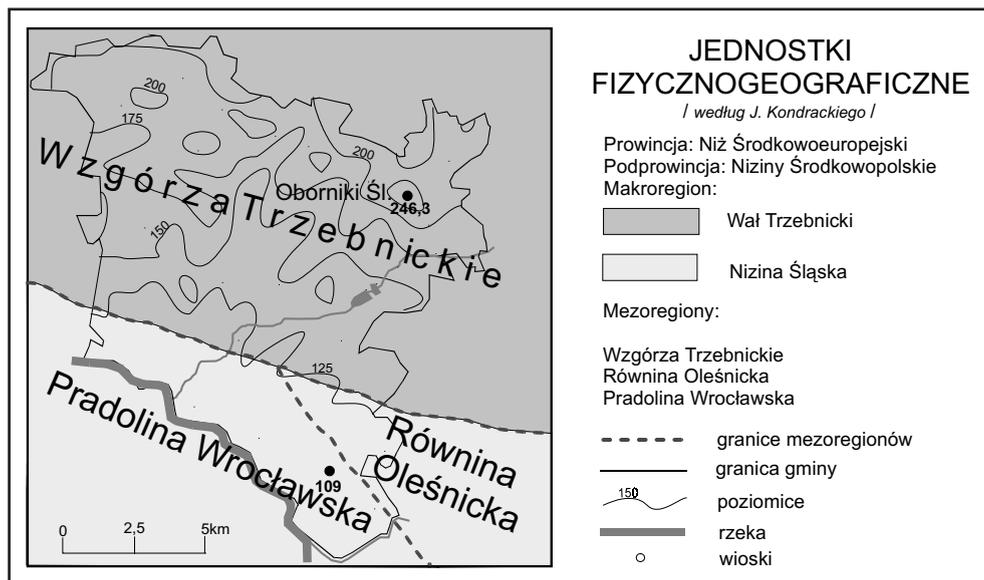
Oborniki Śląskie, położone wśród lasów u południowego podnóża Wzgórz Trzebnickich, mają rozproszoną zabudowę, której układ powstał w XIX w. według modnej wówczas teorii miasta – ogrodu. Nie ma tu klasycznego centrum z rynkiem i kamieniczkami, a miasteczko przy swoich 8. tys. mieszkańców, zajmuje obszar równy łącznej powierzchni Trzebnicy i Wołowa. Cechą charakterystyczną jest duża ilość zieleni, dzięki czemu Oborniki Śląskie z lotu ptaka wyglądają jak las, na którego mniejszych lub większych polanach wybudowano domy (fot. 1). Dotyczy to szczególnie fragmentów miasta z zabudową powstałą przed 1945 r. Spotyka się tam wille i pensjonaty o pięknej architekturze, otoczone dużymi ogrodami. Spacerując, na przykład ulicą Dworcową, S. Wyszyńskiego lub Dębową, nie spostrzega się dwóch budynków o podobnej formie i wystroju architektonicznym.

Na strukturę ekonomiczną gminy składają się firmy działające w przemyśle meblarskim i drzewnym, w budownictwie, przetwórstwie spożywczym oraz w handlu i usługach. Działalność produkcyjno-usługową prowadzi około 1,5 tys. małych i średnich firm prywatnych. Pomimo dużej liczby działających podmiotów gospodarczych, budżet gminy przypadający na 1 mieszkańca (1270 zł), plasuje naszą gminę trochę poniżej średniej wartości dla województwa dolnośląskiego. Bezrobocie, wynoszące 19% ogółu mieszkańców, jest zbliżone do średniego poziomu w województwie. Perspektywy rozwoju ekonomicznego gminy są potencjalnie duże, m. in. ze względu na niewielką odległość od aglomeracji wrocławskiej, dogod-

ne szlaki komunikacyjne, istnienie jeszcze znacznej powierzchni gruntów przewidzianych pod budownictwo jednorodzinne i rekreacyjne.

Gmina znajduje się na obszarze dwóch większych regionów geograficznych (makroregionów): **Wału Trzebnickiego** w części pół-

nocnej i **Niziny Śląskiej** w części południowej. W obrębie obszarów zaliczanych do Niziny Śląskiej wyróżnia się dwie jednostki niższego rzędu (mezoregiony): **Równinę Oleśnicką** i **Pradolinę Wrocławską**, a w obrębie Wału Trzebnickiego – **Wzgórze Trzebnickie** (ryc. 2).

Ryc. 2. Podział gminy na jednostki fizyczno-geograficzne.

BUDOWA GEOLOGICZNA

Pisząc o środowisku przyrodniczym trudno nie podać podstawowych faktów o budowie geologicznej, to znaczy o tym, co widzimy na powierzchni ziemi, co znajduje się na głębokości kilkudziesięciu, kilkuset a nawet tysięcy metrów. Na początku niezbędne, wydaje się, wyjaśnienie kilku podstawowych terminów, którymi posługuje się geologia, a także skali czasu, jaką obejmuje badając m. in. budowę i dzieje Ziemi.

Ziemia, jako planeta, powstała około 4,6 mld lat temu. Jest to tak niewyobrażalnie długi czas, że nie sposób obejść się bez jakiegoś porównania. Przyjmijmy więc, że te całe 4,6 mld lat czasu geologicznego Ziemi „ścisnę-

liśmy” w jeden rok. Najstarsze znane geologom skały pochodzą na tej skali z marca. Pierwsze prymitywne istoty żywe pojawiły się w morzach dopiero w maju. Rośliny i zwierzęta lądowe powstały w listopadzie a olbrzymie bagna, w których utworzył się z ogromnych powalonych paproci i drzew węgiel kamienny, istniały jedynie przez 4 dni na początku grudnia. W połowie grudnia Ziemię opanowały dinozaury, które bezpowrotnie zginęły już 26 grudnia. Pierwszy człowiek, a właściwie człowiekowate małpy, zjawiły się wieczorem 31 grudnia. Łądogód, a z nim mamuty, zniknęły z terenów południowej Polski (w tym z obszaru, który obecnie jest

gminą Oborniki Śląskie) w jedną minutę i 15 sekund przed północą. W tej pogładowej skali 1 sekunda, to niecałe 146 lat. Tak więc można by przyjąć, że Krzysztof Kolumb odkrył Amerykę 3 i pół sekundy przed północą.

Historię Ziemi podzielono w geologii na okresy mające swoje nazwy. I tak na przykład **węgiel kamienny** tworzył się głównie w **karbonie** (ponad 290 mln lat temu), **dinozaury** żyły w **jurze** (od 205 do 135 mln lat temu), **iły** powstawały w **trzeciorzędzie** (od kilkadziesiątu do kilku mln lat temu), a **wielkie zlodowacenia** na półkuli północnej, które utworzyły jeziora na północy Polski i wzgórz, takie jak Trzebnickie, wystąpiły w okresie najmłodszym, zwanym **czwartorzędem** (od 2 mln do kilkunastu tys. lat temu).

Tyle o skali czasu, w jakiej geolog rozpatruje historię Ziemi oraz to, co się na niej wydarzyło wiele milionów lub setki tysięcy lat temu. A teraz kilka słów, jak geologia rozumie pewne pojęcia, które w potocznym języku nie są używane albo nadaje się im trochę inne znaczenie. Skała, w tej dziedzinie wiedzy, to nie tylko granit, bazalt czy piaskowiec, ale także zwykły piasek lub żwir, które określa się skałami okrucelowymi, również glina oraz ił, i nawet węgiel. Warstwa piasku grubości 5 m, jaką stwierdzimy wierząc studnie, to dla geologa warstwa piasku o **miąższości 5 m**. Ogromna czapa lodu, która w okresach oziębiania się klimatu pokrywała znaczną część półkuli północnej, to **ładolód**, a okres, w którym następowało to oziębianie – **zlodowacenie** albo **glacja**.

W geologii, podobnie jak w geografii, obszar Polski podzielono na regiony określone nazwą. W podziale tym, gmina Oborniki Śląskie leży w obrębie **monokliny przedsudectkiej**. Od 180 do 280 m pod powierzchnią terenu występują tu skały (głównie wapienie i piaskowce), które tworzyły się od 250 do 205 mln lat temu w okresie zwanym **triasem**. Na nich leżą iły o miąższości około 150 m, wśród których występują warstwy piaszczyste o grubości do 30 m. Spotyka się tu także mułki węgliste, pyły i niewielkiej miąższości warstwy węgla brunatnego. Skały te po-

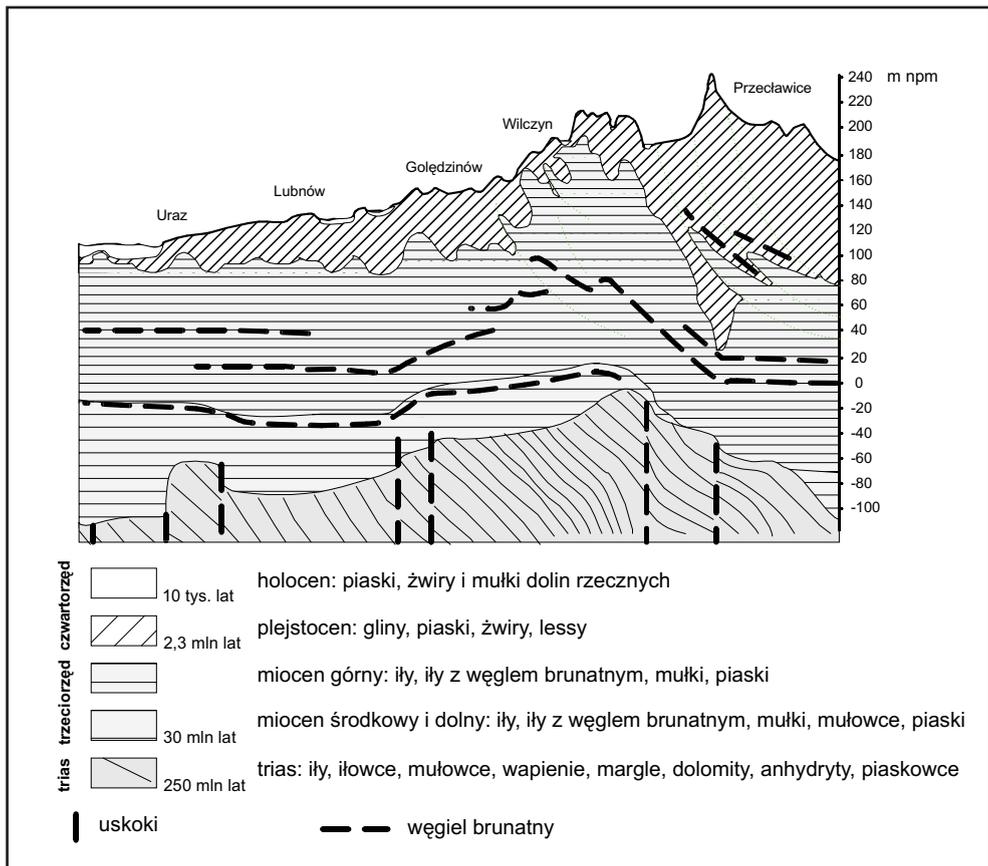
wstawały od 30 do 2,3 mln lat temu w okresie zwanym **trzeciorzędem**, w którym klimat na Ziemi był ciepły. Około 2 mln lat temu rozpoczął się najmłodszy w historii Ziemi okres nazywany **czwartorzędem**. Dzieli się on na **plejstocen**, w którym na teren Polski kilkakrotnie wkraczał ładolód skandynawski oraz **holocen**, obejmujący ostatnie 10 tys. lat. Okres ten ostatecznie ukształtował geologię opisywanego regionu w formie, którą obserwujemy obecnie. Powstanie **Wzgórz Trzebnickich** do niedawna wiązano ze zlodowaceniem Warty (nazywanym wcześniej stadią Warty zlodowacenia środkowopolskiego). Według najnowszych badań, zlodowacenie to nie sięgnęło tak daleko na południe, a wzgórza powstały wcześniej w okresie zlodowacenia Odry, około 310 tys. lat temu. Starsze, bo datowane na około 500 tys. lat, są pierwsze ślady pobytu człowieka na opisywanym terenie. Kamienne narzędzia z tego okresu, tak zwane artefakty, znaleziono w odkrywce cegielni na Winnej Górze w Trzebnicy.

Miąższość utworów czwartorzędowych jest na terenie gminy bardzo zróżnicowana, od kilku do przeszło 150 m. Miejscami brak jest piasków czy glin z czwartorzędu, a na powierzchni występują starsze iły trzeciorzędowe, na przykład w rejonie Wilczyna. Ogólnie większe miąższości utworów czwartorzędowych występują w rejonie Wzgórz Trzebnickich. W kierunku południowym ich grubość maleje, wynosząc w dolinie Odry od kilkunastu do kilkadziesiątu metrów. Są to utwory pochodzenia lodowcowego, przywleczone przez ładolód lub naniesione przez wody wypływające z topniejącego ładolodu, które składają się z gliny, piasku, żwiru i pyłu. Miejscami spotykamy także lessy, które powstały na skutek przenoszenia drobnego pyłu przez wiatry wiejące znad lodowca. W utworach piaszczystych spotykamy duże ilości odłamków skał skandynawskich różnej wielkości, od drobnego żwirku po głazy kilkumetrowej średnicy (fot. 2). Są to granity, porfiry, piaskowce, wapienie oraz inne typy skał przyniesione przez lodowiec z różnych rejonów Skandynawii i obszaru zajmowanego obecnie przez Morze Bałtyckie.

Na skutek działalności lodowca nasuwającego się kilkakrotnie na teren dzisiejszej naszej gminy, jego budowa geologiczna jest zróżnicowana zarówno w pionie, jak i w poziomie. Materiał skalny przyniesiony przez lodowiec z północy (piaski, żwiry, gliny, głązy skał skandynawskich) został przemieszany ze starszymi (trzeciorzędowymi) piaskami i iłami. Najmłodsze piaski, żwiry i gliny, które powstawały przez ostatnie 10 tys. lat, występują w dolinach drobnych cieków oraz w dolinie Odry. Zmienność utworów powierzchniowych ilustruje mapa geologiczna (ryc. 4), a budowę głębszego podłoża przedstawia schematyczny przekrój geologiczny (ryc. 3).

Opisana budowa geologiczna przesądziła o tym, że gmina Oborniki Śląskie jest sto-

sunkowo uboga w surowce naturalne. Na jej terenie znajduje się 5 rozpoznanych złóż, z których dwa to złoża łąw ceramicznych („Pęgów” i „Pęgów II”), a pozostałe – kruszywa naturalnych, istnieją w Zajączkowie i Gołędzinowie. Obecnie są eksploatowane następujące złoża: **iłów** „Pęgów” o zasobach 306 tys. ton, które stanowią surowiec dla cegielni w Pęgowie oraz **piasku** w Zajączkowie o mniejszych zasobach, bo ocenianych na około 200 tys. ton. Oba rodzaje surowców naturalnych wykorzystuje się w budownictwie. Większe złoża kruszywa są również udokumentowane w rejonie Rościszawic, gdzie zasoby piasku i żwiru szacuje się na 1700 tys. ton, oraz w okolicy Kotowic, o zasobach piasku około 1500 tys. ton.

Ryc. 3. Uproszczony przekrój geologiczny.

RZEŻBA TERENU I JEJ GENEZA

Rzeźba obszaru gminy Oborniki Śląskie, podobnie zresztą jak i 2/3 powierzchni Polski, powstała w okresie ostatnich dwóch milionów lat (w czwartorzędzie), w wyniku działalności lodowców i wód pochodzących z ich topnienia. Najważniejsze na tym terenie formy pochodzenia lodowcowego, wodnolodowcowego, rzecznego i eolicznego (działalność wiatru) przedstawia poniższa mapka (ryc. 5).

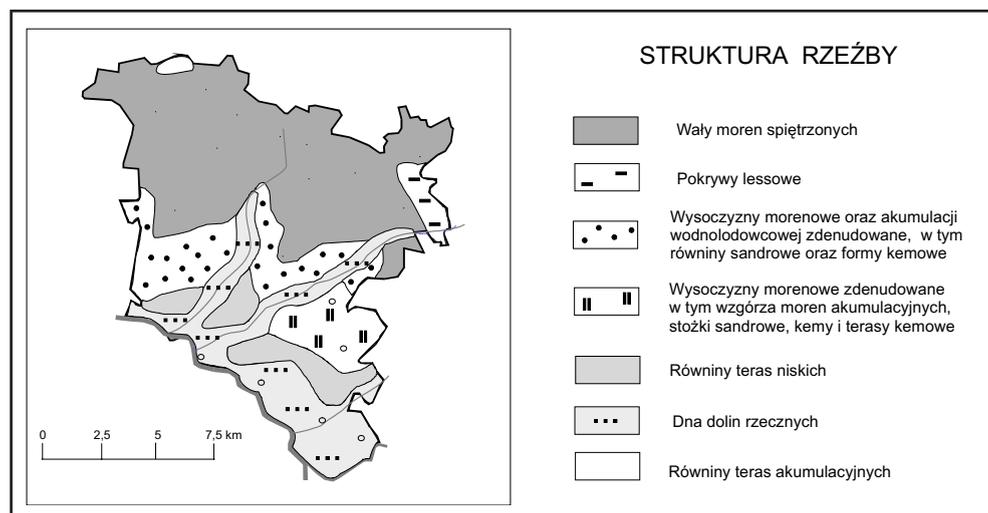
W północnej części gminy występują ciągi wzgórz (**Wzgórz Trzebnickie**), które są **spiętrzoną moreną czołową**. Powstała ona przed nasuwającym się lodowcem, wskutek przemieszczania się i spiętrzania osadów starszych (ryc. 6).

Najwyższym szczytem tej części Wzgórz Trzebnickich jest **Kowalska Góra** o wysokości 246 m n. p. m., częściowo sztucznie nadsypana w XIX w. przez Carla Wolfganga Schauberta, ówczesnego właściciela części dóbr obornickich. Szczególnie urozmaicony krajobraz możemy obserwować w rejonie Kuraszkowa i Przeclawic (**Kozie Czuby**). Różnice wysokości terenu dochodzą tam do 50 m, a ciągi wzgórz rozdzielone są licznymi dolinkami lokalnych strumieni. W tej samej

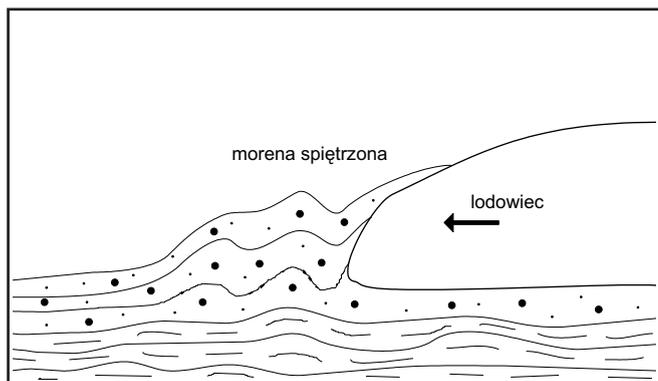
części Wzgórz Trzebnickich występują rozległe **pokrywy lessowe**. Ich pochodzenie wiąże się prawdopodobnie z nanoszeniem przez wiatry wiejące znad lodowca drobnego materiału pylastego (akumulacja eoliczna) podczas zlodowacenia Wisły. W wielu miejscach, na skutek intensywnych opadów deszczu, powstały w nich wąskie i niezbyt głębokie wcięcia dolinne, zwane **wąwozami lessowymi** (fot. 3). Na wschód od Kuraszkowa wznosi się **Góra Gnieździec** o wysokości 226 m n. p. m., która jest nie tylko pięknym punktem widokowym, ale też terenem wykorzystywanym przez amatorów lotniarstwa (fot. 4).

U podnóża Wzgórz Trzebnickich można spotkać zagłębienia, o średnicy od kilku do kilkunastu metrów, które powstały wskutek wytapiania brył martwego lodu zagrzebanego w osadach lodowcowych. Taką formą jest prawdopodobnie bezodpływowe zagłębienie na południowym zboczu góry Holteia w Obornikach Śląskich.

Wzgórz morenowe przechodzą w kierunku południowym w obszary piaszczystych równin (**sandry**), utworzonych przez wody wypływające z topniejącego lodowca. Wody

Ryc. 5. Struktura rzeźby terenu.

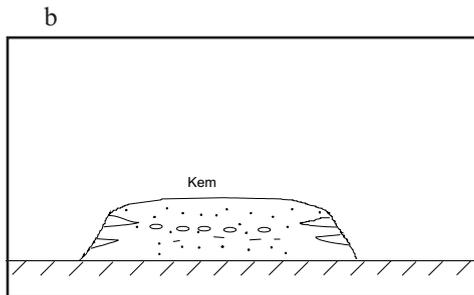
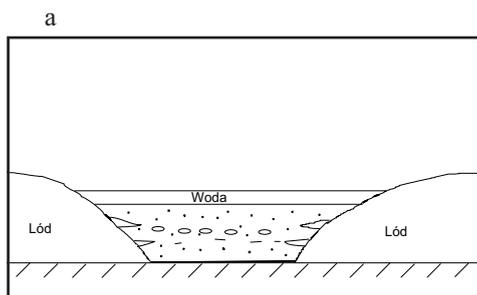

Ryc. 6. Powstanie moreny spiętrzonej.

te, transportując duże ilości piasku i żwiru, osadzały go w postaci rozległego stożka przed czołem lodowca i moreną czołową. Do największych należy **sandr ciecholowicki**, znajdujący się na południowy zachód od Obornik Śląskich i **sandr rościszawicki**, o wysokości względnej dochodzącej do 20 m. Spotkać tu można również inne formy akumulacji wodno-lodowcowej, np. piaszczysto-żwirowe pagóry (**kemy**) powstałe w szerokich szczelinach martwego lodu (ryc. 7), dobrze widoczne w krajobrazie na południe od Rościszawic. W środkowej części omawianego obszaru występują też rozległe, faliste **wysoczyzny morenowe**, zbudowane najczęściej z gliny zwałowej.

Często występują tu głazy narzutowe (**eratyki**) dużych rozmiarów, z których największy jest głaz w Jodłowicach, uznany za pomnik przyrody. Ma on około 14 metrów obwodu i dwa metry wysokości (fot. 2).

Południowo-zachodnią część regionu zajmuje **Pradolina Wrocławska**. Rozległe dna dolin zostały poszerzone i pogłębione przez wody wypływające z topniejących lodowców oraz rzeki z obszarów niezlodowaconych, tworząc szerokie **pradoliny**. W rejonie Urazu jest to część Pradoliny Wrocławsko-Magdeburskiej. To teren na ogół płaski, z wyraźnymi terasami utworzonymi przez piaski i żwiry czoła ładolodu (terasy nadzalewowe) oraz współczesne utwory akumulacji rzecznej (terasy zalewowe). Wysokość terenu waha się tu od 110 do 115 m n. p. m. (fot. 5). Odra tworzy miejscami liczne rozlewiska, a w okolicach Urazu występują podłużne jeziorka będące odcięzonymi częściami dawnego koryta rzeki – tak zwane ‘starorzecza’. Charakterystycznym elementem krajobrazu tej okolicy są wały przeciwpowodziowe, które zbudowano w XIX i XX w. Ich łączna długość na terenie gminy wynosi około 22 km.

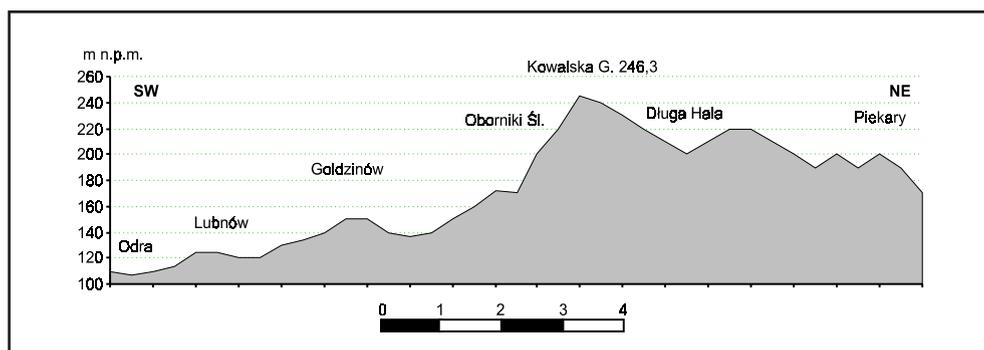

Ryc. 7. Fazy powstawania kemu.

W południowo-wschodniej części gminy, leżącej w obrębie **Równiny Oleśnickiej**, widoczne są w krajobrazie piaszczyste terasy, porośnięte miejscami przez lasy łęgowe. Wysokość terenu zmienia się od 110 do 140 m n.p.m.

W podsumowaniu można ogólnie stwierdzić, że krajobraz gminy Oborniki Śląskie jest zróżnicowany. W północnej części są wzgó-

rza o wysokości wahającej się od 200 do 246 m n.p.m. (fot. 6), które swoim charakterem przypominają nieco bieszczadzkie połoniny, w środkowej występują równiny i niewysokie pagórki, a wreszcie w południowej rozciąga się szeroka, płaska dolina Odry. Zróżnicowanie wysokości na obszarze gminy przedstawia załączony profil terenu (ryc. 8).

Ryc. 8. Profil terenu wzdłuż linii Odry – Oborniki Śląskie – Piekary.

GLEBY

O tym, jakie gleby istnieją na określonym obszarze, przesądza szereg czynników, przede wszystkim rodzaj macierzystych, rzeźba terenu i procesy ją kształtujące (geomorfologiczne) oraz roślinność.

Ze względu na przewagę na obszarze gminy Oborniki Śląskie osadów polodowcowych (piaski, żwiry, gliny), dominują tutaj gleby średniej jakości, na których uprawia się głównie żyto, pszenżyto, jęczmień i ziemniaki (ryc. 9). Gleby występujące w północno-wschodniej części gminy, na odsłoniętych zboczach Wzgórz Trzebnickich, są szczególnie narażone na procesy erozyjne. W północnej i środkowej części gminy występują **gleby bielicowe**, utworzone ze żwirów, piasków luźnych i słabogliniastych. Gleby te powstały pod zwartymi drzewostanami lasów szpilkowych, charakteryzują się silnym zakwaszeniem i zaliczane są do V i VI klasy bonitacyjnej. Nie mają dużej wartości uprawowej i nadają się pod zalesienia. W obrębie Wzgórz

Trzebnickich występują **gleby brunatne i płowe** utworzone z piasków gliniastych, glin zwałowych lub utworów lessowatych. Tworzyły się w podłożu umiarkowanie wilgotnych lasów liściastych i mieszanych, mają odczyn obojętny lub lekko kwaśny, odznaczają się lepszymi właściwościami użytkowania niż gleby bielicowe. Zaliczane są do II, III i IV klasy bonitacyjnej. W południowej części regionu występują gleby współczesnych dolin rzecznych. Są to **mady** utworzone z namulów osadzonych przez rzeki podczas powodzi i wezbrań spowodowanych ulewnymi deszczami. Mady są glebami urodzajnymi, zaliczanymi do I i II klasy bonitacyjnej, ale zazwyczaj trudnymi w uprawie, ponieważ najczęściej wymagają odwadniania.

Powyższy przegląd rozmieszczenia i przydatności gospodarczej gleb w gminie Oborniki Śląskie należy uzupełnić tym, że:

1) 32% gruntów ornych zajmują gleby bardzo dobrej i dobrej jakości, zaliczane do

I–III klasy bonitacyjnej nadające się pod uprawę pszenicy i buraków cukrowych,

2) 33% gruntów ornych stanowią gleby średniej jakości, zaliczane do klasy IV,

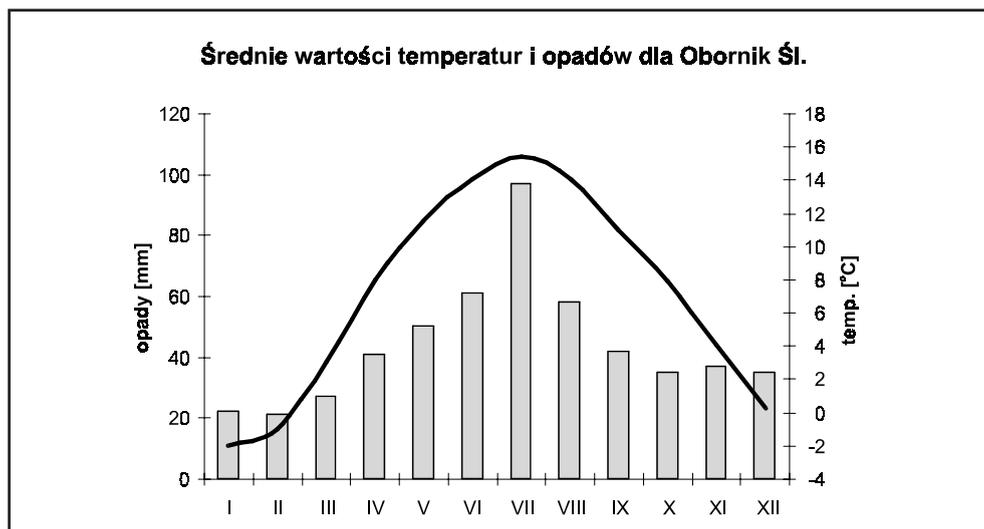
3) pozostałe 35% gruntów ornych to gleby klas V i VI, które w ostatnim czasie coraz częściej są ugorowane lub przeznaczone pod zalesienia.

KLIMAT

Pod względem podziału klimatycznego teren gminy znajduje się w obrębie regionu Śląsko–Wielkopolskiego. Latem pogodę kształtują tu ciepłe i wilgotne masy powietrza znad Wysp Azorskich i Morza Śródziemnego, ciepłe i suche powietrze znad Afryki i Azji Mniejszej oraz ciepłe i suche powietrze kontynentalne znad wschodniej Europy. Zimą na pogodę wpływa zimne i wilgotne powietrze morskie znad Morza Arktycznego i Grenlandii oraz mroźne i suche powietrze znad Syberii i wschodniej Europy. Przez cały rok zdarzają się okresy, w których dominuje chłodne i wilgotne powietrze polarnomorskie znad północnego Atlantyku. Średnia temperatura lipca wynosi plus 15°C, a średnia stycznia minus 2°C. Średnia temperatura roczna, to około plus 8,3°C. Jest to więc najcieplejszy region Dolnego Śląska, należący zarazem do najcieplejszych w Polsce. Zima

trwa tutaj krótko od 9 do 10 tygodni, lato natomiast jest długie i trwa od 14 do 15 tygodni. W ostatnich latach zaznacza się jednak tendencja do wydłużania okresu trwania lata.

Średnia roczna suma opadów w części południowej gminy waha się od 500 do 550 mm, a w części północnej od 550 do 600 mm. W półroczu ciepłym – od maja do października – przeciętny opad wynosi od 390 do 425 mm, a w półroczu chłodnym – od listopada do kwietnia – waha się między 220–250 mm. Miesiącem z najniższymi opadami jest luty – średnio 35 mm, najwięcej natomiast spada deszczu w lipcu, bo średnio 97 mm. W 1997 r. suma opadów w lipcu przekroczyła w rejonie Wrocławia 200 mm, i była najwyższa z notowanych do tej pory. Dane dotyczące średnich wartości temperatur i opadów w Obornikach Śląskich przedstawia ryc. 10.

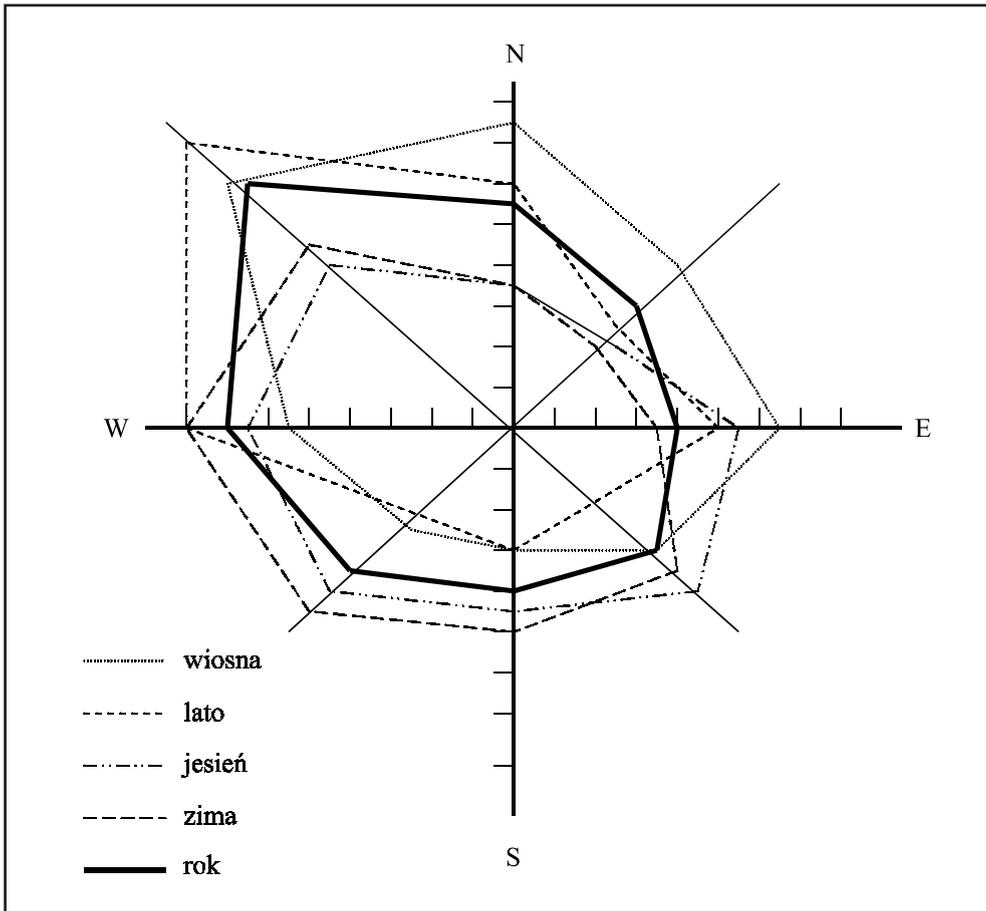

Ryc. 10. Diagram klimatyczny dla Obornik Śląskich.

Na obszarze gminy, podobnie jak na całym Dolnym Śląsku, przeważają wiatry zachodnie i północno-zachodnie. Tylko w niektórych przypadkach są silne i porywiste, ale na ogół przeważają wiatry o średniej prędkości 3,3 m/sek. Przeważające kierunki wiatrów w poszczególnych porach roku przedstawiono w postaci tzw. 'róży wiatrów' na ryc. 11.

Długość okresu wegetacyjnego w gminie, z temperaturą powyżej plus 5°C, wynosi około 224 dni w części południowej i od 210 do 220 dni w rejonie Wzgórz Trzebnickich. W okresie roku najczęściej dni pochmurnych występuje w miesiącu grudniu i styczniu, a najmniej jest ich w miesiącu sierpniu. Usłonecznienie, rozumiane jako czas, w którym powierzchnia terenu jest oświetlona bezpośrednimi promieniami słonecznymi, w okresie roku waha się od 1450 do 1500 godzin. Dla porównania, wskaźnik ten dla Hiszpanii wynosi około 3500 godzin. Zimą pokrywa śnieżna w naszym rejonie nie jest przeważnie zbyt duża i utrzymuje się mniej więcej przez 40-50 dni w okresie od grudnia do marca. W ostatnich kilkunastu latach trwa to nawet krócej. Duża ilość lasów wpływa korzystnie na mikroklimat gminy Oborniki Śląskie. Tę właściwość klimatu samych Obornik Śląskich doceniono już w połowie XIX w., o czym świadczy liczba powstałych tutaj zakładów uzdrowiskowych.

necznienie, rozumiane jako czas, w którym powierzchnia terenu jest oświetlona bezpośrednimi promieniami słonecznymi, w okresie roku waha się od 1450 do 1500 godzin. Dla porównania, wskaźnik ten dla Hiszpanii wynosi około 3500 godzin. Zimą pokrywa śnieżna w naszym rejonie nie jest przeważnie zbyt duża i utrzymuje się mniej więcej przez 40-50 dni w okresie od grudnia do marca. W ostatnich kilkunastu latach trwa to nawet krócej. Duża ilość lasów wpływa korzystnie na mikroklimat gminy Oborniki Śląskie. Tę właściwość klimatu samych Obornik Śląskich doceniono już w połowie XIX w., o czym świadczy liczba powstałych tutaj zakładów uzdrowiskowych.

Ryc. 11. Częstotliwość występowania wiatrów.

WODY POWIERZCHNIOWE

Teren gminy należy do dorzecza **Odry**, która na odcinku około 11,5 km stanowi jej granicę administracyjną (fot. 7). Grzbietem Wzgórz Trzebnickich, w przybliżeniu ze wschodu na zachód przez miejscowości Przeclawice, Kuraszków, Siemianice, Wielką Lipę i Bagno, biegnie linia wododziałowa oddzielająca zlewnię wody rzeki Odry od zlewni wody jej prawego dopływu – Baryczy. Na północ od tej linii teren odwadniany jest w kierunku Baryczy poprzez Krępe, Strugę i drobniejsze cieki oraz rowy. Na południe, w kierunku Odry, teren gminy odwadniają rzeka Widawa, która na odcinku około 3,5 km stanowi tutaj granicę gminy, a w dalszej kolejności – Ława, Młynówka (zwana też Lubnówką lub Obornickim Potokiem), Strużnia oraz Jodłówka (ryc. 1).

Rzeka **Ława**, której źródła znajdują się na południowy wschód od Trzebnicy w okolicy Raszowa, ma dorzecze o powierzchni 76,7 km². Wpływa na teren gminy Oborniki Śląskie w rejonie Zajączkowa, a wpada do Odry na południowy zachód od Kotowic. Z kolei rzeka **Młynówka**, tworzy dorzecze o powierzchni 46,6 km². Jej źródła znajdują się już w gminie Trzebnica koło Droszowa. Przepływa wyraźnym obniżeniem przez miejscowości Wilczyn i Gołędzinów, wpadając do Odry w Urazie. Jeszcze inna z lokalnych rzek, a mianowicie **Strużnia**, której powierzchnia dorzecza wynosi około 32 km², ma źródła na północ od Obornik Śląskich koło miejscowości Morzęcin Wielki. Jej wody wpływają również do Odry, ale już poniżej miejscowości Uraz. Ogólna długość cieków wodnych na terenie gminy wynosi około 38 km, a gęstość sieci rzecznej wynosi od 0,2 do 0,4 km/km².

Spośród wymienionych rzek jedynie Odra i Widawa są obwałowane w całości, a rzeka Ława tylko częściowo. Jak wykazała powódź w lipcu 1997 r., system zabezpieczenia przeciwpowodziowego gminy nie jest wystarczający. Zostały zalane miejscowości: Paniowice, Kotowice, Uraz, Raków i Niziny. Ogó-

łem pod wodą znalazło się 1671 ha, co stanowi około 10,7 % całej powierzchni gminy. Zasięg terenów objętych powodzią w 1997 r. przedstawia ryc. 1.

Wody stałe na terenie gminy, to przede wszystkim sztuczne zbiorniki wodne, powstałe w wyniku wypełnienia wodą nieczynnych wyrobisk glin i ilów oraz niewielkie stawy występujące często w parkach dawnych dworów. W ostatnich latach tworzone są małe zbiorniki wodne na gruntach prywatnych, nierzadko wykorzystywane jako łowiska komercyjne w gospodarstwach agroturystycznych. Coraz częściej rekonstruuje się też dawne stawy, które przez ostatnie kilkadziesiąt lat były praktycznie terenami podmokłymi i bagiennymi.

Do wód naturalnych należy zaliczyć drobne starorzecza. Istnieją one w dolinie Odry w rejonie Urazu i Rakowa (fot. 8). Większymi zbiornikami wodnymi są stawy w miejscowościach: Brzeżno Małe, Jary, Nowosielce, Osolin, Pęgów, Siemianice, Wilczyn i Zajączków. Wykorzystywane są obecnie głównie do hodowli ryb, gromadzenia wód opadowych (retencja), bądź dla celów rekreacyjnych, jak w przypadku stawu w Wilczyźnie (fot. 9) oraz Pęgowie i Osolinie. Ogólna powierzchnia zbiorników wodnych na terenie gminy wynosi około 56 ha.

Stan czystości wód powierzchniowych jest kontrolowany na terenie gminy w sposób ciągły jedynie w trzech punktach: na rzece Widawie przed jej ujściem do Odry, na samej rzece Odrze w Urazie, gdzie znajduje się punkt pomiarowy regionalnej sieci kontroli wód oraz pomiędzy Urazem a granicą gminy – punkt pomiarowy krajowej sieci kontroli wód. Odra na całym odcinku przechodzącym przez obszar gminy prowadzi wody pozakładowe, z przekroczeniami wskaźników zanieczyszczeń fizycznych, chemicznych i bakteriologicznych. Widawa, przed ujściem do Odry, także prowadzi wody pozakładowe ze względu na zanieczyszczenia chemiczne

i bakteriologiczne. Pozostałe ciekie nie są monitorowane pod względem zanieczyszczeń, za wyjątkiem rowów odprowadzających ścieki z oczyszczalni miejskich do Młynówki i Strużni. Ogólnie można stwierdzić, że ciekie w południowo zachodniej części gmi-

ny są w większym stopniu zanieczyszczone niż w innych, co wynika przede wszystkim z braku kanalizacji w miejscowościach, przez które te ciekie przepływają oraz z faktu jej rolniczo-hodowlanego charakteru gospodarczego.

WODY PODZIEMNE

Teren gminy należy do regionu hydrogeologicznego wielkopolskiego, podregionu wielkopolsko-śląskiego a w jego obrębie do dwóch rejonów: Wrocławia i Obornik – Trzebnicy – Ostrzeszowa. Granica między tymi rejonami biegnie skrajem Wzgórz Trzebnickich przez Morzęcin, Siemianice, północną i północno-wschodnią część Obornik Śląskich, Wilczyn i dalej w kierunku południowo-wschodnim. W rejonie Obornik – Trzebnicy – Ostrzeszowa, który na terenie gminy generalnie pokrywa się z pasem wzniesień Wzgórz Trzebnickich, występują bardziej skomplikowane warunki hydrogeologiczne w utworach czwartorzędu i górnego trzeciorzędu. Warstwy wodonośne mają dużą zmienność zarówno w pionie jak i w poziomie. Jak wykazują liczne wiercenia na omawianym terenie nawet na odcinku 5-10 m warunki hydrogeologiczne mogą zmienić się diametralnie. Przykładem mogą być dwa otwory studzienne w miejscowości Borkowice, w których wydajność ujmowanej na głębokości około 25 m warstwy wodonośnej maleje z 12 do 4 m³/h na przestrzeni 5 m.

Na południe od linii Wzgórz Trzebnickich, w strefie rejonu hydrogeologicznego Wrocławia, warstwy wodonośne w utworach czwartorzędu i górnego trzeciorzędu wykazują większe rozprzestrzenienie i mniejsze zmiany miąższości. Częściej także spotyka się strefy o zwierciadle swobodnym, co zwiększa podatność tych wód na zanieczyszczenia.

Pierwsza, przypowierzchniowa warstwa wodonośna występuje praktycznie na całym omawianym obszarze, za wyjątkiem nielicznych stref, w których na powierzchni terenu

występują nieprzepuszczalne ily. Ma ona zazwyczaj niewielką miąższość (od kilkudziesięciu centymetrów do kilku metrów), a jej zwierciadło zalega na głębokości do 5 m. Miejscami, jak na przykład w Wielkiej Lipie, Kuraszkwowie i Siemianicach, warstwa ta zalega na głębokości ponad 10 m, a powyżej niej występują gliny. Wody tej warstwy były użytkowane głównie przez studnie kopane, które obecnie często wykazują znaczny stopień zanieczyszczenia chemicznego i bakteriologicznego. Na większej głębokości, najczęściej w przedziale od 20 do 60 m pod powierzchnią terenu, zalegają wody **głównego poziomu użytkowego**. Są to przeważnie jedna lub dwie warstwy wodonośne o miąższości od 5 do 20 m, pozostające najczęściej pod ciśnieniem spowodowanym wyżej zalegającymi glinami lub ilyami. Wydajność wierconych otworów studziennych ujmujących te warstwy waha się od 3 do 50 m³/h, przy depresjach od 5 do 25 m.

Pod względem chemicznym są to dobrej jakości wody typu wodorowęglanowo-wapniowego. Zawartości jej podstawowych składników przedstawia tab. 3. w załącznikach. Wody te nie wymagają szczególnego uzdatniania, jedynie czasami konieczne jest obniżenie zawartości żelaza i manganu. Przed 1945 r. wodę eksploatowaną z ujęcia zlokalizowanego w piwnicy nieistniejącego dzisiaj budynku na rogu ul. M. Skłodowskiej-Curie i ul. Górnej, butelkowano i sprzedawano jako wodę mineralną 'Felicienwasser'. W połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku przedsiębiorstwo BROWBUD podjęło eksploatację wody z utworów trzeciorzę-

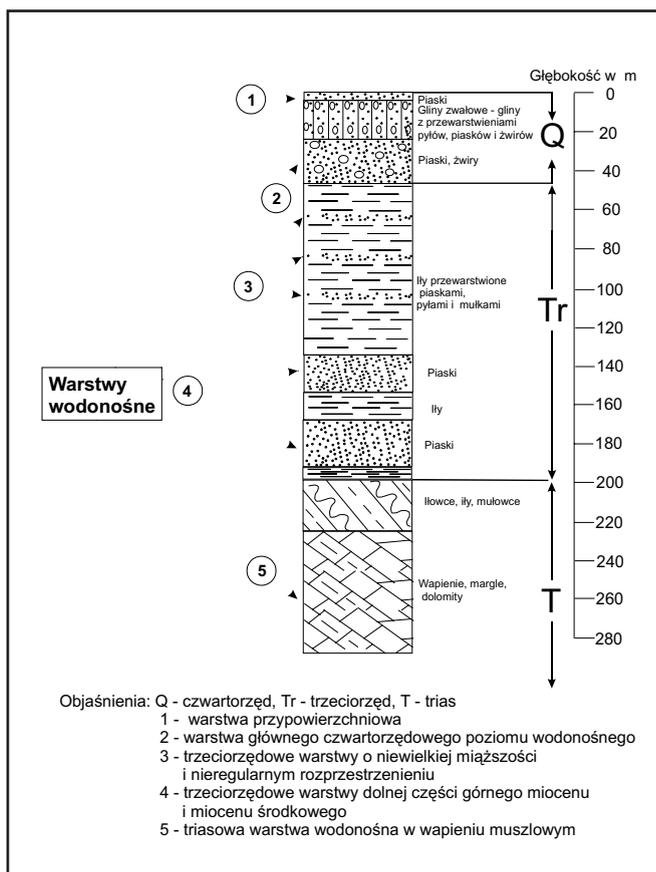
dowych z głębokości około 70 m (otwór zlokalizowany na rogu ul. Trzebnickiej i ul. Łąkowej) oraz próbę wprowadzenia tej wody na rynek, jako naturalnej wody stołowej pod nazwą 'Krzysztof'.

Główny poziom użytkowy jest podstawowym źródłem zaopatrzenia w wodę mieszkańców gminy Oborniki Śląskie. Całość rozpoznanych zasobów wód podziemnych (w ujęciach komunalnych), wynosi na terenie gminy około 370 m³/h. W 2002 r. średni pobór wody wynosił 100 m³/h. Wynika z tego, że na omawianym terenie nie powinien występować deficyt wody pitnej. Największe ujęcie wód podziemnych na terenie gminy tworzy 12 studni, które zaopatrują w wodę Oborniki Śląskie, Kuraszków, Siemianice, Morzęcin, Jary i Nowosiółce. Znajdują się one na terenach pomiędzy Obornikami, Wilczynem i Gołędzinowem. Podstawowe dane o aktualnej eksploatacji ujęć komunalnych, zostały zestawione w tab. 4. załączników.

Brak jest dotąd danych o głębszych poziomach wodonośnych na terenie gminy Oborniki Śląskie. Na podstawie wyników badań z terenów przyległych gmin, możemy przypuszczać, że na głębokości od 160 do 240 m występują wśród ilów dwie lub trzy warstwy wodonośne o dużej rozciągłości i miąższości do 30 m. Wody w tych warstwach mogą mieć podwyższoną mineralizację do poziomu od 1. do 3. gramów na liter. Poniżej, na głębokości od 180 do 280 m, występują skały wapienne i piaszkowce. W spękanych i porowatych partiach tych skał występują warstwy wodonośne. Na podstawie analizy

danych z głębokich otworów hydrogeologicznych z okolic Wrocławia, Trzebnicy, Czeszowa i Rawicza można przypuszczać, że na omawianym terenie będą to wody typu chlorowo-sodowo-wapniowego, czasami z podwyższoną zawartością siarczanów, o mineralizacji ogólnej od 1,5 do 2,5 gramów na liter w wapieniach i do 7. gramów na liter w piaszkowcach. Mogą występować pod dużym ciśnieniem, aż do samowypływu włącznie (wody artezyjskie), a ich temperatura na wypływie będzie sięgać nawet 20 lub 30°C (wody termalne).

Położenie omówionych poziomów wodonośnych na tle rodzaju i wieku skał, w których występują zilustrowano na schematycznym profilu hydrogeologicznym ryc. 12.

Ryc. 12. Schematyczny profil hydrogeologiczny z rejonu południowej części Obornik Śląskich.

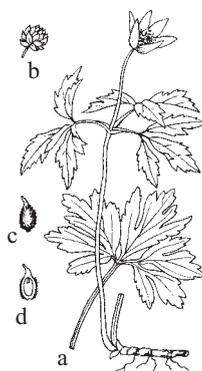
II ŚWIAT ROŚLIN

Wyróżnia on gminę dużym bogactwem i różnorodnością gatunków. Jest to następstwem istnienia tutaj zróżnicowanego podłoża (gleb) i lokalnych cech klimatu. Został też ukształtowany położeniem – jak już było wspomniane – w warunkach geograficznych: Pradoliny Wrocławskiej (Doliny Odry), Równiny Oleśnickiej i Wzgórz Trzebnickich, i w równym stopniu w warunkach geobotanicznych: Wzgórz Trzebnicko-Ostrzeszowskich i Niziny Śląskiej.

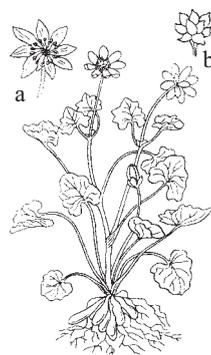
Największym skupiskiem wielu gatunków roślin pospolitych, rzadkich i chronionych pozostają, oczywiście, obszary leśne, które są w naszym otoczeniu rozległe. Na 15 375 ha powierzchni gminy, lasy zajmują 5 257 ha, co stanowi 35 % jej ogólnego obszaru. Kompleksy leśne położone są głównie w północnej i zachodniej części gminy w rejonie Obornik Śląskich, Bagna, Rościszawic i Jar. Lasy rozciągają się również pomiędzy Wilczynem a Pęgowem oraz w okolicach Kuraszkowa, Piekar i Kowal, gdzie niewielkie ich powierzchnie występują na stromych stokach Wzgórz Trzebnickich. W Dolinie Odry, na jej płaskich stopniach wzdłuż linii rzeki (terasach), występują spore lasy łąkowe od ujścia Widawy aż do miejscowości Uraz. Wszystkie te obszary leśne podlegają Nadleśnictwu w Obornikach Śląskich.

Naturalnie zróżnicowane warunki siedliskowe lasów w gminie przesądają o swoistym, lokalnym kolorycie krajobrazu we wszystkich porach roku. Ogólnie można stwierdzić, że znajdują się w nich piękne okazy drzew liściastych i szpilkowych, z których niemała liczba jest, bądź powinna być, uznana za pomniki przyrody. Istnieją one zarówno w kompleksach leśnych, jak i w parkach podworskich w gminie oraz sanatoryjnych w samych Obornikach Śląskich. Oprócz drzew znajdują się też w nich liczne okazy różnych roślin pospolitych, rzadkich i znikających, a więc prawnie chronionych.

W Dolinie Odry, na terasach rzecznych pomiędzy Widawą a miejscowością Uraz, występują łąkowe lasy liściaste. Tworzą je: **dęby szypułkowe, wiązy, jesiony, lipy drobnolistne, klony zwyczajne i polne, graby, czeremchy, osiki, brzozy i olsze**. W ich podszyciu spozstrzega się też: **derenia świdwę, kruszynę, trzmielinę i kalinę** (fot. 12). Wśród tych lasów położone są starorzeczka Odry i Widawy, mokradła i podmokłe dolinki ujściowe strumieni. Wbrew powszechnemu mniemaniu lasy te są jednak przeważnie dostępne, z drogami i drózkami leśnymi, które najlepiej znają wędkarze zmierzający nad Odrę lub Widawę. W runie lasów są: **zawilce gajowe** (ryc. 13), **przyłaszczki, ziarnopłony** (ryc. 14), **konwalie majowe, konwalijki dwulistne, miodunki émy i czworolisty pospolite**.

Ryc. 13. Zawilce gajowy; a – liść, b – orzeszki, c – pojedynczy orzeszek, d – przekrój podłużny orzeszka.

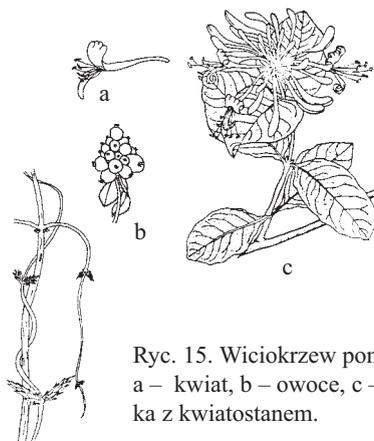

Ryc. 14. Ziarnopłon wiosenny; a – kwiat, b – orzeszki (niełupki)

Zróżnicowane są również zespoły leśne Wzgórz Trzebnickich. W zachodniej części gminy przeważa **bór mieszany świeży** i **bór świeży** na glebach bielicowych. Ich drzewostan tworzą **sosny** wraz z mniej licznymi: **dębami, modrzewiami, brzożami, bukami** i **świerkami**, a w runie leśnym występują –

borówki czarne, jeżyny, maliny, turzyce, trzcinniki, paprocie orlice oraz **żarnowce**. Obok borów występują tam też lasy mieszane, w których przeważają gatunki drzew liściastych, jak: **dęby, graby i brzozy**, ale również są w nich – **sosny, świerki** oraz **modrzewie**. Inne też jest ich runo leśne, w którym istnieją: **dąbrowki rozłogowe, maliny, perlówki zwisłe i przytulie leśne**. Miejscami można też napotkać **bór świerkowy, dąbrowę** lub **buczynę**, gdzieś tam przemieszane ze **świerkami** lub **jodłami**. Właśnie na Wzgórzach Trzebnickich trzy gatunki drzew, a więc **buki, jodły i świerki**, mają swoją północną granicę zasięgu. W dużej mierze jest to następstwem istniejącego tutaj znacznie wilgotniejszego klimatu niż na Nizinie Wielkopolskiej. Za ciekawostki florystyczne należy uznać to, że występują na tym terenie nie tylko niektóre gatunki roślin górskich, ale i **wiciokrzewy pomorskie** (ryc. 15), jedne z rzadkich polskich pnączy. W naszym kraju jest to wschodnia, a na Dolnym Śląsku południowa granica zasięgu ich występowania.

Posiadają piękne kwiaty o żółtobiałej barwie i silnym zapachu, które pojawiają się w czerwcu. Dopelnieniem tej osobliwości biologicznej jest wreszcie to, że ich kwiaty mają długą rurkę korony, otwierającą się dopiero o zmierzchu, i mogą być zapylone tylko przez niektóre motyle, jak **ćmy zawisaki** oraz **zmroczniki**, zbierające nektar długą trąbką unosząc się w powietrzu.

Ryc. 15. Wiciokrzew pomorski; a – kwiat, b – owoce, c – gałązka z kwiatostanem.

DRZEWA PARKÓW I POJEDYNCZE ICH OKAZY W MIEJSCOWOŚCIACH GMINY

W odróżnieniu od tradycyjnie naturalnego środowiska poszczególnych gatunków roślin, są i takie, które zostały świadomie ukształtowane przez ludzi w otoczeniu ich siedzib. Sadzili oni w nich zarówno niektóre gatunki roślin rodzimych, jak też sprowadzanych z odległych krajów. Z czasem nasiona tych ‘egzotycznych’ u nas roślin przedostawały się do wielu naturalnych środowisk przyrodniczych, wzbogacając je nimi. Ukształtowanymi przez ludzi środowiskami roślin są parki i aleje. W mieście i gminie Oborniki Śląskie jest kilkanaście parków o urozmaiconej roślinności w obrębie posesji byłych dworów, pałaców oraz budynków dawnych i dotąd istniejących zakładów leczniczych.

W Obornikach Śląskich przy **ul. Podzamcze**, obok budynku dawnego dworu, jest mały park o powierzchni 1,19 ha, w którym znajdują się dwa okazałe **jesiony wyniosłe** o obwodzie 340 i 345 cm, jak też: **iglicznia trójcierniowa, kasztanowiec czerwony, daglezja zielona** (ryc. 17) i **sosna czarna**, kilka **dębów, grabów, lip** oraz **bluszczy pospolitych**.

Przy **ul. Prusickiej** z kolei, w parku dawnego sanatorium i prewentorium „Szarotka”, rosną dorodne **buki zwyczajne**, w odmianie czerwono-listnej, o obwodzie 310 i 385 cm. Nie ustępuje im w wymiarach **lipa drobno-listna**, której obwód wynosi 310 cm. Ponadto godne uwagi są tam również: **robinia akacja** o kilku pniach, **srebrny świerk kłujący**, **sosna wejmutka**, **magnolia**, **daglezja**

zielona i srebrzysta, a także brzozy, jawory, jesiony i modrzewie. W części południowej parku znajduje się jedno z najbogatszych na terenie gminy stanowisk **bluszczu pospolitego**, z pędami o grubości prawie 10 cm, które wspinają się na **dęby, jesiony i lipy**.

Przy **ul. Parkowej**, na terenie pierwszego uzdrowiska w Obornikach Śląskich (później o utrwalonej nazwie potocznej „Syrena”), pozostało bardzo interesujące środowisko roślinne. Łączy się ono w naturalny sposób z parkiem leśnym, zwanym „Grzybkiem”. Zwracają tam na siebie uwagę dorodne **modrzewie europejskie**, o obwodzie od 270 do 315 cm, a nawet bardziej okazały **platan klonolistny**, którego obwód wynosi 361 cm, czy też – **daglezie, świerki, cyprysiki, olsze, dęby i robinie akacjowe**.

Przy **ul. Trzebnickiej**, na dziedzińcu i w parku obecnego Zespołu Szpitalnego Chorób Płuc i Opieki Długoterminowej, rośnie kilka okazów pięknych drzew, m. in.: **buk zwyczajny**, o obwodzie 420 cm, **lipa szerokolistna** – 360 cm, **platan** – 310 cm, **buk purpurowy** – 305 cm i **jawor** – 220 cm. Warto przyjrzeć się tam również młodemu **milorzębowi dwuklapowemu** i **jodle kalifornijskiej**.

W parku sanatoryjnym u zbiegu **ulic Trzebnickiej i A. Fredry** rośnie piękny **platan** o obwodzie 325 cm i **lipa drobnolistna** – 428 cm.

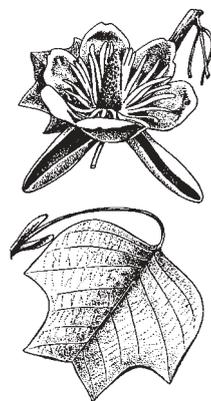
Przy **ul. X. Dunikowskiego**, położony jest w otoczeniu lasu sosnowego Szpital „Leśny”. W jego rozległym parku przeważają drzewa iglaste, wśród których wyróżniają się piękne okazy **jodły kalifornijskiej**, zwanej **jodłą jednobarwną**, o srebrzystych igłach, też – **jodły pospolitej** i tak zwanej **jodły Veitcha**. Przyciągają wzrok przechodniów **sosny** odmian – **wejmutki, czarnej i limby** oraz **pospolitej**, której to starodrzew otacza cały park. Są tam też **modrzewie europejskie, cyprysiki groszkowe** i dwie odmiany **daglezi**, a mianowicie **zielona** oraz **sina** (ryc. 17). Dopełniają ten stan roślinny stare, ale nadal wspaniałe **magnolie**, jak również **azalie** i **różaneczniki**.

Również w wielu miejscowościach gminy zachowały się, chociaż w różnym stanie, jeszcze inne parki podworskie. Jednym z piękniejszych jest park przypałacowy w Bagnie, pozostający pod stałą i troskliwą opieką Wyższego Seminarium Duchownego o.o. Salwatorianów. W parku zwraca uwagę **buk zwyczajny**, odmiany **zwisającej, choina kanadyjska, jodła kalifornijska** i **olbrzymia** oraz **sosna wejmutka** i **dąb błotny**.

Częściowo zachował się, zapewne niegdyś piękny, park wokół odnowionego już pałacu w Wielkiej Lipie. W jego drzewostanie są: **buki czerwonolistne, choiny kanadyjskie**, strzeliste **cyprysiki, daglezie, dęby, graby, jawory, jesiony, lipy, modrzewie, sosny** i **świerki**. Nad stawem góruje wśród drzew okazy **dąb**, którego obwód wynosi 460 cm.

Cenny w swej różnorodności przyrodniczej jest park podworski wokół jeszcze remontowanego pałacu w Siemianicach. Rośnie w nim piękny okaz **tulipanowca amerykańskiego** (ryc. 16), o obwodzie 220 cm, **dąb szypułkowy** – 380 cm, **świerk pospolity** – 260 cm, wspaniałe kwitnące, rozłożyste **magnolie soulange’a**, potężna **robinia akacjowa** oraz **ajlant gruczołowaty**. Oprócz nich są jeszcze: **buki czerwonolistne, kasztanowce czerwone, cyprysiki, klony, odmiany lip – amerykańska, drobnolistna, krymska** i **srebrzysta** oraz **ol-sza czarna**.

Warto też zobaczyć i przypatrzeć się uważnie jeszcze i tym okazom drzew, które zachowały się pojedynczo lub w małych skupiskach na terenie gminy, a zasługują na miano pomników przyrody. Dotąd jednak, niestety, niewiele z nich zostało wpisanych do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody na

Ryc. 16. Tulipanowiec amerykański.

podstawie ustawy o ochronie przyrody z dnia 16.10.1991 r. Ponieważ obecnie status **‘pomnika przyrody’** może być już nadawany na mocy tej ustawy drzewom przez właściwe służby gminy, jest zatem nadzieja, że szereg ich okazów zostanie w przyszłości objętych pełną ochroną prawną.

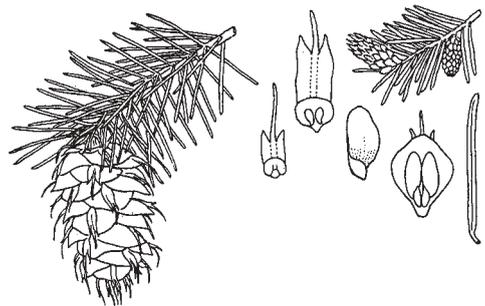
Zapewne najstarszym z ‘metryki’ jest **dąb szypułkowy** rosnący przy ul. S. Wyszyńskiego w Obornikach Śląskich: wysoki na 28 m, którego rozpiętość korony wynosi w przybliżeniu 16 m, a objętość pnia mierzy 645 cm. Nie bez powodu nadano mu dumną nazwę **„Cesarz”**, którego wiek określa się szacunkowo na 400 lat. Ten stary okaz dębu, zapewne w przeszłości nie był jedynym takim drzewem rosnącym wzdłuż tej drogi. Można się domyślać, że inne drzewa uległy zniszczeniu podczas pożarów i działań wojennych lub zostały wycięte w okresie rozbudowy miejscowości. Faktem natomiast jest, że tutaj tylko on przetrwał, i jako jedyny dotąd od 2.09.1954 r. ma status zabytku (pomnika) przyrody, co zostało potwierdzone wpisem do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody. W obrębie miasta znajduje się jeszcze kilka innych, godnych podziwu, pojedynczych okazów drzew: **dąb szypułkowy**, o objętości 565 cm (ul. Wolności), 540 cm (ul. Trzebnicka), 530 cm (ul. Grunwaldzka), 470 cm (przy ścieżce do domków letniskowych odchodzącej od końca ul. X. Dunikowskiego w kierunku Wielkiej Lipy), a oprócz nich też **buk zwyczajny** – 330 cm (ul. S. Wyszyńskiego) i **żywotnik zachodni** – 180 cm (ul. Trzebnicka).

Wprawdzie nieco mniej okazałe, ale pełne uroku, są – większe bądź mniejsze – skupiska drzew przy tak zwanej **‘Polanie Siedmiu Dębów’** (dęby o obwodach 360 – 490 cm), **‘Trzech Bukach’** (342, 362, 421 cm), czy rosnące na **‘Kowalskiej Górze’** (jawory 250, 270, 280 cm) i **‘Kowalskiej Przełęczy’** (17 buków 315 – 470 cm) oraz na obszarze **‘Przełomu Lubnówki’** (modrzew 290 cm).

Niewiele młodszy od obornickiego okazu **„Cesarza”**, chociaż dorównujący mu rangą w nazwie, jest **„Dąb Napoleoński”**

w miejscowości Kuraszków, na rozwidleniu dróg do Obornik Śląskich i Wilczyna. Jego wiek ocenia się na 350 lat, w którym to czasie osiągnął on wysokość około 20 m, rozłożystość korony na 30 m i objętość pnia 545 cm. Nazwano go tak dlatego, że pod dębem – według legendy – zostali pochowani żołnierze uczestniczący w kampanii napoleońskiej.

Jest jeszcze dużo podobnie dorodnych drzew różnych gatunków w wielu miejscowościach gminy. Nie sposób wymienić je wszystkie, ale mając na uwadze cel poznawczo-dokumentacyjny opracowania, trudno zrezygnować ze wskazania z tych innych jeszcze najbardziej interesujące okazy. Znajdują się one przeważnie przy dawnych dworach i pałacach lub w ich pobliżu. Są wśród nich: **dęby szypułkowe**, o obwodzie pni od 420 do 540 cm (Rościśławice, Podgórze, Gołędzinów, Kowale, Nowosielce i Uraz), **kasztanowce zwyczajne** – od 300 do 480 cm (Borkowice, Przeclawice, Morzęcin Wielki i Wilczyn), **buki** w odmianie **zwyczajnej** i **czerwonolistnej** – od 300 do 430 (Przeclawice), **platany** – od 300 do 340 cm (Kowale), **lipy drobnolistne** – od 320 do 616 cm (Bagno, Rościśławice, Jary, Nowosielce), **olcze czarne** – do 330 cm (Paniowice), **daglezie zielone** – od 266 do 330 cm (Jary, Rościśławice) oraz pojedyncze drzewa: **modrzew** – 256 cm (Osolin), **jawor** – 415 cm (Kowale) i **wiąz górski** odmiany **placzącej** (Morzęcin Wielki).

Ryc. 17. Daglezja zielona.

ALEJE

Funkcję przyrodniczo-krajobrazową i zdrowotną spełniają, zarówno w mieście Oborniki Śląskie, jak i w wielu miejscowościach gminy, uszeregowane drzewa jednego lub kilku gatunków wzdłuż alei oraz dróg. W samych Obornikach Śląskich są aleje: **lip, kasztanowców, dębów czerwonych i świerków**. Mimo że takich ciągów jednogatunkowych drzew jest w mieście więcej, to – ze zrozumiałych względów praktycznych – tylko trzy z nich zyskały urzędową nazwę od rosnących tam gatunków drzew (ul. **Lipowa – Kasztanowa – Dębowa**). W niektórych miejscach zbiegają się ze sobą dwie różne aleje, jak przykładowo przy ul. Kasztanowej,

gdzie od głównej drogi wysadzonej do połowy kasztanowcami a następnie lipami, odchodzi alejka kasztanowcowa do pomnika Karola Holteia i później alejka z dorodnymi świerkami na dawnym cmentarzu ewangelickim. Aleje ze starymi lipami są również w Kuraszkowie, Rościsławicach, Wielkiej Lipie, Osolinie i Bagnie. Piękna aleja jaworowa była przy ul. X. Dunikowskiego, ale przy modernizacji drogi te rzadkie u nas drzewa zostały wycięte. W jej przedłużeniu do Wielkiej Lipy i Strupiny zachowała się natomiast aleja lipowa ('Droga Francuska') w Wielkiej Lipie i jednorzędowa aleja dębów czerwonych w lesie tuż przed Osolinem.

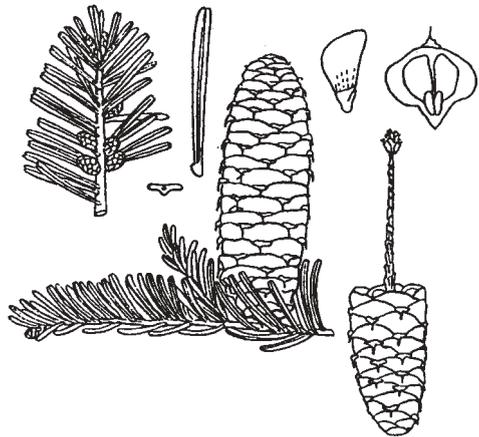
REZERWAT LEŚNY „JODŁOWICE”

Gmina Oborniki Śląskie wyróżnia się od większości pobliskich gmin również i tym, że głównie w obrębie jej obszaru administracyjnego istnieje kompleks rezerwatu leśnego. Wprawdzie rozpościera się on na granicy dwóch gmin Brzegu Dolnego i Obornik Śląskich, ale większa część z jego 9,36 ha powierzchni, bo aż 7,44 ha, należy do naszej gminy. Znajduje się w odległości 1,5 km od północno-wschodniej strony wsi Jodłowice i 2 km od południowo-zachodniej strony wsi Rościsławice, w Leśnictwie Kraniec (Jodłowice), które podlega Nadleśnictwu w Obornikach Śląskich.

Geograficznie rezerwat położony jest w obrębie Wzgórz Trzebnickich na wysokości od 140 do 155 m n. p. m. Pod względem przyrodniczym natomiast zalicza się go do Krainy Śląskiej – Dzielnicy Wrocławskiej – Mezuregionu Wzgórz Trzebnicko-Ostrzeszowskich.

Rezerwat „**Jodłowice**” został utworzony dopiero w 1958 r., mimo że naukowcy znacznie wcześniej zwracali już uwagę na to, że obszar ten powinien być objęty ochroną ze względu na występowanie na nim starodrzewia lasu mieszanego z **jodłą pospolitą** (ryc.

18), na północnej granicy obszaru jej występowania. Jest jednym z kilku rezerwatów utworzonych dla ochrony takich siedlisk leśnych na terenie Wału Trzebnickiego (m. in. „**Gola**” – 1954 r. koło Twardogóry, „**Majówka**” – 1958 r. i „**Jodły Ostrzeszowskie**” – 1963 r. w pobliżu Ostrzeszowa). Wszystkie te rezerваты mają na celu ochronę ostatnich tutaj większych skupień jodły, badania naukowe i edukację społeczeństwa. Dają

Ryc. 18. Jodła pospolita.

one bowiem wyobrażenie o dawnym i zmieniającym się świecie roślinnym w tej części Krainy Śląskiej.

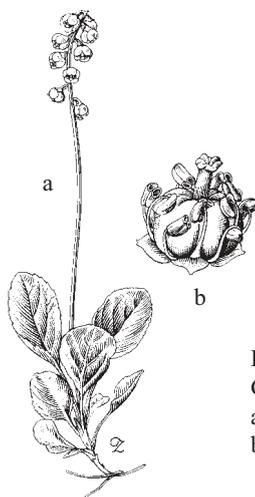
Teren rezerwatu jest płaski, z niewielkim nachyleniem w kierunku południowo-zachodnim. Jego drzewostan został ogólnie zaliczony do **zespołu jodłowego boru mieszanego oubożonym charakterze**. Otacza go drzewostan **sosnowy, dębowo-sosnowy i świerkowy**, który zalicza się siedliskowo do **borów oraz lasów mieszanych świeżych**.

W samym rezerwacie są: **jodły pospolite, sosny zwyczajne, świerki pospolite, modrzewie europejskie, dęby szypułkowe, buki i graby zwyczajne, jarzębiny oraz lipy drobnolistne**. Oprócz rodzimych gatunków drzew występują w nim również drzewa rzadko spotykane u nas, właściwe obszarom o innych warunkach glebowo-klimatycznych, a mianowicie: **dęby czerwone, sosny Banksa czy daglezie zielone**. W podszyciu przeważają podrosty drzew, a wśród nich jodły, które jednak odnawiają się dość trudno, gdyż są zagłuszane przez dęby i świerki. W runie leśnym występują rośliny typowe dla borów: **szczawilki zajęcze, borówki czernice, konwalijki dwulistne, śmiałki pogięte, fiołki leśne, zawiłce gajowe, siódmaczki leśne, gruszyczki jednokwiatowe, konwale majowe** oraz gatunki szeregu roślin górskich, takich jak: **przysłupie Schultesa i okrągolistne, kosmatki olbrzymie i gajowe, narecznice szerokolistne, trzcinniki owłosione** oraz wątrobowce posiadające łacińską nazwę – **Barbiphlozia barbata** (Iofocja brodata). Wątrobowce wraz z mchami tworzą gromadę mszaków, które charakteryzuje swoista przemiana pokoleń dwóch postaci tych roślin – gametofitów i sporofitów. Pierwsze rozwijają się z zarodnika i wytwarzają komórki płciowe, drugie natomiast wytwarzają bezpłciowe komórki rozrodcze.

Uzasadniona jest nazwa rezerwatu „**Jodłowice**”, ponieważ rosną w nim piękne oraz o dużych wymiarach okazy **jodeł** i położony jest w pobliżu wsi Jodłowice. Potrzeba skutecznej ochrony tego zespołu leśnego przesądziła o tym, że został on w 1993 r. ogro-

dzony. Wynikało to przede wszystkim z konieczności zabezpieczenia młodych podrostów jodły przed niszczeniem ich przez zwierzęta. Przy współpracy z botanikami Uniwersytetu Wrocławskiego zostały opracowane metody odnowień i pielęgnacji tego skupiska jodły. Drzewa te nie łatwo utrzymać w ich właściwym rozroście. Wymagają gleby żyznej, wilgotnej oraz ciepłego klimatu. Są bardzo wrażliwe na zanieczyszczenia powietrza i obniżanie się poziomu wód gruntowych. Jodłę rozpoznajemy po jasnej i gładkiej korze o barwie popielato-szarej, ciemnozielonych i błyszczących igłach, które na spodzie mają dwa białe paski oraz są zaokrąglone na wierzchołkach. Jej szyszki sterczą ku górze, dojrzewają w lecie, a rozsypują się we wrześniu. Stare okazy jodły mają na szczycie, tak zwane **‘bocianie gniazda’**, ukształtowane w następstwie zahamowania wzrostu ich wierzchołków, i w przeciwieństwie do świerków, które mają zawsze **‘ostre’** czubki.

W przeszłości jodły występowały na znacznych obszarach, zwłaszcza górskich, środkowej i południowej Europy. W Polsce zajmują dotąd 2,5 % ogólnej powierzchni lasów. Zespoły boru jodłowego istnieją u nas na Roztoczu, w Puszczy Jodłowej w Górach Świętokrzyskich, Bieszczadach, Beskidach i Sudetach. W Roztoczańskim Parku Narodowym największa jodła ma 50 m wysokości i 950 cm w obwodzie.

Ryc. 19.
Gruszyczka mniejsza;
a – roślina kwitnąca,
b – kwiat bez korony.

INNE ROŚLINY CHRONIONE I RZADKO SPOTYKANE

Przeprowadzona w 1993 r. w lasach i na łąkach gminy Oborniki Śląskie przyrodnicza inwentaryzacja roślinności wykazała istnienie 153 cennych jej stanowisk. W tych miejscach istnieje 20 gatunków roślin podlegających całkowitej ochronie i 10 gatunków objętych częściową ochroną. Jak już wcześniej wspomniano, najwięcej cennych, rzadkich bądź objętych ochroną całkowitą lub częściową gatunków roślin znajduje się w zbiorowiskach leśnych.

Taki kompleks leśny rozciąga się pomiędzy Obornikami Śląskim i Osolą – Wielką Lipą. Rosną tam m. in. 4 gatunki chronionych **storczyków**: **gnieźnika leśnego**, **kruszczyka szerokolistnego**, **listery jajowatej** i **podkolana białego**. W ich sąsiedztwie spotyka się, również objęte ochroną, takie rośliny, jak: **marzanki wonne**, **paprotki zwyczajne**, **konwale majowe** i pnącza **wiciokrzewu pomorskiego** – osobliwości Wzgórz Trzebnickich. Spotyka się też **wrzos pospolity** dość rzadki na obszarze gminy. Ten bogaty, wielobarwny i aromatyczny świat roślin dopełniają: **gruszycki mniejsze** (ryc. 19) i **okrągłolistne**, **dzwoneczki brzoskwiniolistne** i **żonkile zwyczajne**, które nie wymagają jeszcze objęcia ich prawną ochroną gatunkową.

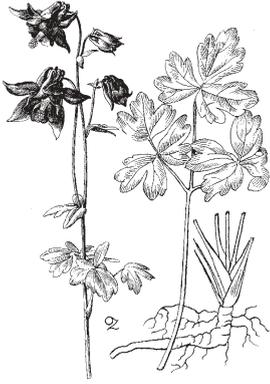
Nie mniej zasobnym środowiskiem roślin są lasy łęgowe rozciągające się pomiędzy rzekami Widawą – Odrą w kierunku miejscowości Uraz. Nie trudno natrafić tam na barwną **kalinę koralową** i, w czasie określonym w samej nazwie, na **konwalię majową**. Również tylko pozornie same wody Widawy i jej starorzeczy nie wydają się przyjaznym dla roślin środowiskiem życia. Spośród kilku tamtejszych roślin wodnych przyciąga uwagę wędkarzy i przygodnych wędrowców przede wszystkim **grązel żółty** i **strzałka wodna**. Nad brzegami Widawy i Odry, bądź w ich pobliżu, zostało oznaczonych kilka ciekawych stanowisk roślin. W okolicy wsi Paniowice rosną w dębowym lesie nad brzegiem Widawy urocze **śnieżyczki przebiśniegi** (też

w lesie nad Odrą, ryc. 26), jak również **piżmaczki pospolite**, **ziarnoplony wiosenne**, **złocie żółte**, **barwinki pospolite** (ryc. 27), **zawilce gajowe** i **kokorycze puste**. Na północ od tej wsi znajduje się w lesie jedyne na terenie gminy Oborniki Śląskie stanowisko rośliny, której nazwa **śnieżyca wiosenna** nie pozostawia wątpliwości, co do pory roku jej pojawiania się i, niestety, krótkiego żywota w pełnej krasie (ryc. 25).

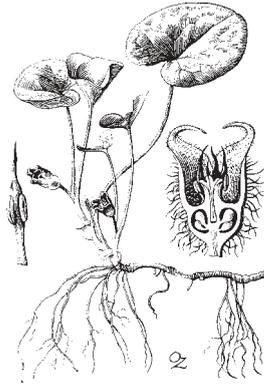
Innym rejonem naszego lokalnego świata roślin, z nie mniej interesującymi od wymienionych powyżej, są lasy położone wokół miejscowości Rościszewice i Jary. Spotyka się tam m. in. niewielkie krzewy **wawrzyńka wilczegoylika** (ryc. 20), którego duże skupiska kilkudziesięciu odmian istnieją na rozległych obszarach wielu krajów europejskich i azjatyckich. W naszej odmianie rozkwita on w marcu różowymi, pachnącymi kwiatami, rozmieszczonymi wzdłuż jeszcze bezlistnych pędów, na których w lecie pojawiają się czerwone, trujące jagody. Rosną tam w otoczeniu **kopytników** (ryc. 22) i **bluszczu pospolitych**. W tym kompleksie leśnym występują również: **pierwiosniki lekarskie** (ryc. 24) i **kruszczyki pospolite** – w okolicy

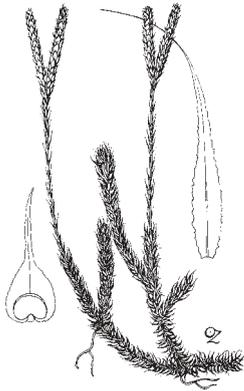
Ryc. 20. Wawrzynek wilczegoylika.

Ryc. 21. Orlik pospolity.

Ryc. 22. Kopytnik pospolity.

Ryc. 23. Widłak goździsty.

Ryc. 24. Pierwiosnka lekarska.

Ryc. 25. Śnieżycza wiosenna.

Ryc. 26. Śnieżyczka przebiśnieg.

Ryc. 27. Barwinek pospolity.

wsi Niziny, grzyby **sromotniki bezwstydne** i **szmaciaki gałęziste** oraz **widlaki goździste** (ryc. 23), które najczęściej można spotkać w pobliżu miejscowości Jary ('Sowia' i 'Piekielna Góra'). W lesie pomiędzy Obornikami Śląskimi a Rościszawicami napotkamy **wiciokrzew pomorski**, **wawrzynek wilczelyko**, **kopytnik pospolity**, **naparstnicę zwyczajną** i grzyba **sromotnika bezwstydneho**. W parku leśnym 'Grzybek' w Obornikach Śląskich obok **konwalii majowych**, **bluszczy pospolitych** napotkać można grzyba **sromotnika bezwstydneho**, a w przylegającym do niego parku 'Syrena' ciekawego grzyba **gwiazdosza potrójnego**. **Orliki pospolite** (ryc. 21) rosną w lesie koło wsi Pę-

gów, a **storczyki szerokolistne** – na podmokłych łąkach we wsiach Osolin, Pęgów i Bagno. Występują one również na łące nad Strugą w Kuraszkowie obok **storczyków Fuchsa** i **śniedków baldaszkowatych** – roślin chronionych z rodziny liliowatych. **Kocanki piaskowe** rosną z kolei na suchych łąkach i nieużytkach rolnych w pobliżu miejscowości Lubnów, Wielka Lipa oraz Bagno. Na zboczach wzgórz koło wsi Piekary na barwnych kobiercach łąk spotkamy **centurię pospolitą**. Ten swoisty kalejdoskop kształtów, barw i zapachów zamyka **goździk kartuzek**, któremu w zachowaniu gatunku widocznie najbardziej sprzyja środowisko naturalne pomiędzy wsiami Piekary i Przeclawice.

ŚWIAT ZWIERZĄT

Świat zwierzęcy w obszarze administracyjnym gminy jest – podobnie jak roślin – ciekawy w swej różnorodności, którego środowiskiem bytowania są: wody, lasy, łąki, pola, parki i ogrody. Istotne w tym wydaje się również to, że świat zwierząt ogólnie różnicuje tutaj w sposób naturalny, swoisty w swych cechach obszar geograficzno-przy-

rodniczy Doliny Odry i Wzgórz Trzebnickich. Znalazło to pełne potwierdzenie w przeprowadzonej w 1993 r. w gminie Oborniki Śląskie inwentaryzacji faunistycznej (spisie zwierząt). Wykazała ona, że na jej obszarze ogólnie żyje znaczna liczba zwierząt, również rzadkich, a nawet objętych ochroną gatunku.

PAJĘCZAKI

To nieprzeciętnie liczna gromada drapieżnych stawonogów obejmująca kilkadziesiąt tysięcy gatunków, głównie lądowych. Wprawdzie pająki żyjące w naszym otoczeniu nie są niebezpieczne dla ludzi, ale też swoim wyglądem i sposobem życia nie zjednują ich sympatii. Ciało tych małych drapieżników składa się z głowotułowia i odwłoka. Właśnie na odwłoku mają kądziółki przędne wydzielające pajęczynę, a w szczyłkowatych gruczołach jadowy paraliżujący ofiary. Najczęściej spotykanymi u nas ich przedstawicielami są stosunkowo duże **krzyżaki ogrodowe**,

których nazwę uzasadnia istniejący biały krzyż na wierzchu odwłoka. Objętymi natomiast ochroną gatunku od 1995 r. są pająki – **tygrzyki paskowane**, które spotkamy na łąkach koło Rościszawic. Ich dojrzałe samice są wyraźnie większe od samców i barwą odwłoka przypominają tę część ciała osy. Nierzadko po zapłodnieniu samiczki zjadają samców! Sam kokon, który mieści od 300 do 400 jaj, umieszczany jest w pobliżu pajęczyny. Sama pajęczyna uchodzi wśród ludzi za symbol sytuacji 'bez wyjścia, potrzasku, matni', ale i 'siatki szpiegowskiej'.

OWADY

Wśród owadów zostało odnalezionych 11 gatunków chronionych. Zalicza się do nich **chrząszcze** z rodziny **biegaczowatych**. To owady drapieżne i żarłoczne, odżywiające się innymi owadami, dżdżownicami i ślimakami. Poruszają się szybko wśród ściółki i runa leśnego, niszcząc w nich szkodniki środowiska leśnego, i dlatego uznaje się je za naturalnych sprzymierzeńców leśników oraz obejmuje ochroną. W naszej gminie są **biegacze** odmiany: **skórzastej**, **fioletowej** i **gajowej**, żyjące w lasach Doliny Odry i koło miejscowości Osolin. Oprócz wymienionych, stwierdzono jeszcze istnienie trzech ich odmian, które nie mają w polskiej systematyce nazw popularnych, a jedynie łacińskie: **Carabus granulatus**, który żyje w lasach na całym obszarze gminy, **C. cancellatus** – jedynie w lasach sosnowych i **C. problematicus** – w kompleksie leśnym rozciągającym się na zachód od miejscowości Wielka Lipa.

W lasach i na łąkach w Dolinie Odry można spotkać motyla **pazia królowej**, a **pazia żeglarza** – w okolicy miejscowości Uraz. Gąsienice **pazia królowej** żerują na roślinach baldaszkowatych, m. in. na marchwi zwyczajnej i biedrzeńcu mniejszym, a **pazia żeglarza** – na tarninie i jarzębinie. Inne motyle podziwiamy na obszarze całej gminy, takie jak: **rusałkę-pokrzywnika**, **admirala**, **pawika** i **osetnika**, ale również – **dostojkę malinowca**, **bielinka kapustnika** oraz **rzepnika**.

Ochronie podlegają też **trzmiele**, które zalicza się do rodziny pszczoł społecznych. Gnieźdzą się w ziemi i, co ciekawe, stanowią zbiorowość jednoroczną, z wyjątkiem zimujących młodych samic. Odgrywają ważną rolę przy zapylaniu kwiatów, w tym zwłaszcza uprawianych roślin motylkowych. Ogólnie w Polsce żyją 23 gatunki trzmieli. Na obszarze gminy natomiast spotyka się: **trzmiela kamiennika**, **ziemnego**, **leśnego** i **ogrodowego**.

RYBY

W rzekach Widawie i Odrze oraz w niewielkich strumieniach – Ławie (błędnie określonej Mienia) i Lubnówce stwierdzono istnienie 24 gatunków **ryb**. W Odrze żyje 19 gatunków, Widawie – 18 i w dolnym biegu Ławy – 13. Ten odcinek Ławy, z płytkimi, zarośniętymi rozlewiskami jest miejscem rozrodu dla tych ryb, które nie znajdują już odpowiednich tarlisk w samej Odrze. Chociaż w strumieniu Ławie żyją tylko dwa gatunki ryb objętych ochroną (**piskorz**, **śliz**), to jednak przyrodnicy podejmują starania, by tę

jego część wraz z dorzeczem uznać rezerwatem, ponieważ swoim naturalnym przepływem, środowiskiem i krajobrazem przypomina warunki chronionej już nizinnej rzeki Biebrzy. W Odrze żyją znowu, z radością dla wędkarzy takie ryby, jak: **węgorze**, **szczupaki**, **plocie**, **klenie**, **jazie**, **wzdręgi**, **bolenie**, **ukleje**, **krapie**, **leszcze**, **różanki**, **kielbie**, **brzany**, **karpie**, **karasie srebrzyste**, **cierniki**, **okonie**, **jazgarze** i **sandacze**. W Ławie stwierdzono ponadto **liny**, **ślizy** i **piskorze**, a w Widawie – ryby **kozy**.

PLĄZY I GADY

Żyją one dość licznie zwłaszcza w wilgotnych miejscach lasów, zarośli, łąk i strumieni Doliny Odry oraz Wzgórz Trzebnickich.

Spośród płazów występują tam **traszki zwyczajne** i **grzebieniaste**, oczywiście, **żaby: wodne, jeziorowe, moczarowe** i **trawne**, jak też – **ropuchy szare, kumaki nizinne**, których to samce wydają charakterystyczny głos, a wreszcie **grzebiuszki ziemne** i **rzekotki drzewne**. Te ostatnie z żab, zdradzają nam swoje pobliskie istnienie donośnymi, turkoczącymi lub metalicznymi dźwiękami.

Nie brak również na obszarze gminy niektórych przedstawicieli gadów. Najczęściej

można zobaczyć tutaj **jaszczurki zwinki, żyworodne** i **padalce**, a spośród **węży** – **zaskrońce zwyczajne**, u których charakterystycznym elementem wyglądu są dwie żółte plamy po obu stronach tyłu głowy, i niebezpieczne dla ludzi **żmije zygzakowate**. Żmije są na ogół płochliwe i atakują w sytuacji zagrożenia np. przez nadeptanie lub bardzo bliską obecność. W razie ukąszenia przez nią człowieka, niezbędne jest szybkie podanie mu surowicy. Szczególne środki ostrożności należy zachować w lasach wokół miejscowości Jary, Rościszewice, Wilczyn i Oborniki Śląskie.

PTAKI

To najbardziej liczebne, barwne i zróżnicowane dźwiękiem zbiorowiska świata zwierząt. W mieście i gminie Oborniki Śląskie zostało rozpoznanych 129 gatunków ptaków. Żyją one nad wodą i na wodzie, na polach oraz łąkach, w zaroślach, ogrodach, sadach i lasach. Warto też zauważyć, że w niezbyt dużej odległości od naszej gminy, a mianowicie w Dolinie Baryczy, widocznie znajdują ptaki jeszcze lepsze warunki środowiskowe, skoro żyje tam 171 gatunków na ogólną liczbę około 370. stwierdzonych w Polsce. Popularny, a jednocześnie dokumentacyjny charakter tego opracowania, skłania do wskazania możliwie dużej liczby okazów ptaków, chociaż – oczywiście – niepełnej, które żyją okresowo lub stale w środowisku naturalnym naszej gminy.

Najbardziej znanym i lubianym ptakiem, którego dobra ‘sława’ utrwaliła się w wierzeniach ludowych, jest **bocian biały**. Jego siedliska znajdują się w wielu miejscach gminy Oborniki Śląskie. Naturalnym środowiskiem są łąki w Dolinie Odry, na Równinie Oleśnickiej oraz na płaskich stokach niskich wzgórz i wzdłuż dolin cieków wodnych we Wzgórzach Trzebnickich. Według stanu

z 2003 r. zasiedlone gniazda bocianie były w siedmiu miejscowościach: Gołędzinów, Paniowice, Kotowice, Raków, Pęgów (2 gniazda), Rościszewice i Osolin. Nie zasiedlone w tym roku były natomiast gniazda w miejscowości Lubnów oraz umiejscowione na sterczynie zachowanej ściany zamku w Urazie.

Przeprowadzona przez Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura” w 1995 r. inwentaryzacja bocianów w Polsce wykazała, że było ich 40 900 par, co stanowi 1/4 populacji światowej. Coraz rzadziej widzą u siebie bociany mieszkańcy Europy Zachodniej. Wśród przyczyn tego stanu wymienia się przeważnie osuszanie terenów podmokłych i intensywne nawożenie chemiczne łąk, a w ogóle zmniejszenie się stanu liczebnego bocianów ze zwalczaniem środkami chemicznymi plagi szarańczy na obszarach Afryki Północnej, na których one zimują.

Jeszcze rzadszymi okazami w Polsce, ale jednak występującymi i w naszej gminie, są **bociany czarne**, określane też z języka niemieckiego mianem ‘hajstra’. Jego gniazda spotyka się w leśnictwie Kraniec, na południe od miejscowości Rościszewice. Poza tym

siedliskiem istnieją jeszcze ich gniazda w gminie Prusice. W naszej gminie Nadleśnictwo Oborniki Śląskie wyznaczyło specjalną strefę ochronną o powierzchni 55 ha, aby zapewnić bocianom bezpieczeństwo w porze lęgowej. Budują one gniazda z chrustu i gałęzi w koronach wysokich drzew liściastych. Ich środowiskiem bytowania są przede wszystkim wilgotne lasy o mniejszym znaczeniu gospodarczym oraz podmokłe łąki i zarastające bagna, gdzie żerują najczęściej o świcie. Bociany czarne, podobnie jak białe, przylatują do nas ze swych zimowisk z Afryki, ale te z jej części Środkowej i Południowej. U nas można je już zobaczyć pod koniec marca lub w kwietniu, natomiast znikają z krajobrazu w sierpniu bądź we wrześniu. Z wycieńszonych szacunkowych wynika, że w Polsce jest około 1000 par lęgowych tych rzadkich i chronionych ptaków.

Z innych ptaków żyjących w obrębie obszaru Oborniki Śląskie zwracają uwagę mieszkańców i turystów swoimi ruchami ciała **labędzie nieme**. Ich miejscem lęgowym pozostaje starorzecze Odry na południe od miejscowości Kotoń. Tam w 1992 r. jedna para wyprowadziła z lęgu aż 6 młodych! Nie są to jedyne ptaki wodne żyjące w gminie na obszarze starorzecza i w kilku stawach. Spośród nich wyróżniają się: **perkozy rdzawoszyje** na stawach koło Osolina i Jar; **perkozy**, najmniejsze w swojej rodzinie ptaków na stawach w pobliżu Osolina, Siemianic, Jar, Nowosielec i na starorzeczu Odry koło Kotoń oraz **kaczki krzyżówki**, żerujące na Czarnym Stawie w Obornikach Śląskich przy ul. Parkowej i na Nowym Stawie w lesie koło Jar. Interesującymi gatunkami są też: pospolite **łyśki**, o czarnym upierzeniu z białą łysiną na czole; **blotniaki stawowe**, drapieżne ptaki z rodziny jastrzębiowych (koło Kotoń, na bagnach w pobliżu Rakowa, gliniankach Pęgowa i w okolicy Urazu); **wodniki**, o brązowym, plamistym upierzeniu, a po bo-

kach czarne z białymi pręgami (w okolicy Kotoń i Rakowa), jak też oliwkowe z czerwoną plamką na czole **kokoszki wodne** (Kotoń, Uraz), a wreszcie brązowo-szare, o czarno-białym lusterku i białym ogonie **kaczki krakwy** (na Odrze przy zachodniej granicy gminy).

Oprócz związanych z osiedlami ludzkimi **jaskólek dymówek** i **oknówek** liczne są na terenie gminy również stanowiska **jaskólek brzegówek** pozostających w Polsce pod ochroną (ryc. 28). Niektórzy określają je nazwą gwarową **'grzebieluchy'** lub **'grzebólki'**. Gnieźdzą się w wydrążonych norkach w piaszczystych skarpach, nierzadko na ścianach zwirowni. Jaskółki te mają długość około 13 cm, brązową barwę upierzenia grzbietu, płowobiałą część brzusznej i brązową przepaskę szyjną. Szczególnym narządem w ich przystosowaniu się do środowiska bytowania są piórka na nogach, które pełnią funkcję 'miotalek' przy usuwaniu piasku z drążonych zagłębień gniazd. Przed odlotem na okres zimy gromadzą się w dość duże stada, szybujące wielokrotnie nad miejscem dotychczasowego przebywania. Można je zobaczyć zwłaszcza w okolicy miejscowości Paniowice, Zajączków, Raków, Kotoń, Uraz, Rościszewice, Pęgów, Lubnów, Nowosielce, Gołędzinów, Kuraszów i Bagno (fot. 12). Największe skupiska gniezdne tych ptaków stwierdzono w piaskowni położonej na południowy-wschód od wsi Wilczyn.

Bardzo ciekawymi ptakami są niewielkie, bo 11 cm długości – **remizy** z rodziny sikor, a to ze względu na oryginalny kształt gniazda i zwyczaj

Ryc. 28.
Jaskółka brzegówka.

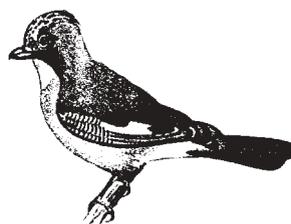
Ryc. 29.
Remiz przy gnieździe.

(ryc. 29). Mimo że zimują nad Morzem Śródziemnym, to w sezonie lęgowym przebywają w pasie nizin Niemiec, Polski, Białorusi i Ukrainy. Charakterystyczny jest ich wygląd: jasnoszare głowy z czarną przepaską na czole i oczach (nie mają jej jeszcze młode ptaki), kasztanowobrązowe upierzenie grzbietu i jasnokasztanowy spód przechodzący w odcień bieli oraz ciemny ogon. Ich gniazdo przypomina worek zawieszony na cienkiej gałązce, z wejściem z boku, którego wnętrze wyściełone jest cienkimi włóknami i puchem z dojrziałych kotków wierzbowych. Gniazda ubiegłoroczne, tylko nieco uszkodzone zimą, nie są już przez nie ponownie zasiedlane. Liczne stanowiska tych chronionych ptaków znajdują się w Dolinie Odry, nad ciekami Równiny Oleśnickiej i w dolinach u podnóża Wzgórz Trzebnickich. Remizy można zobaczyć w okolicy miejscowości: Uraz, Raków, Pęgowice, Paniowice, Pęgow i Gołędzinów.

Tereny nadrzeczne są również środowiskiem bytowania barwnych **zimerodków**, które mają w proporcji do tułowia – dużą głowę, długi i mocny dziób oraz bardzo krótki ogon. Najczęściej można je zobaczyć nad Widadawą, u ujścia Ławy do Odry i nad fosą ruin zamku w Urazie. Gnieźdzą się w poziomo wydrążonych 150 cm norach, wyściełanymi łuskami i ościami ryb. Żywią się bowiem małymi rybami.

Miejsca bagniste, porośnięte trzcinami, pałkami wodnymi i wysokimi trawami, są wreszcie siedliskiem jeszcze innych ptaków, a mianowicie **bekasów**, z rodziny siewkowych, o upierzeniu ochronnym (w okolicy miejscowości Raków); śpiewających **brzęczek** (w pobliżu Jar i Kotowic); **potrzosów**, o ciemnobrunatnym grzbiecie i jaśniejszym spodzie; małych **rokitniczek**, rdzawo-brązowo-białych; pospolitych, wędrownych i chronionych **trzciniaków**, które są upierzone ciemnobrunatnie, od spodu białawo, i których gniazda w formie koszyczka zawieszane są na trzcinach (w pobliżu miejscowości Uraz) oraz nieco mniejszych, podobnie upierzonych, lecz od spodu jasnokasztanowo **trzcinniczek**.

Różne gatunki ptaków żyją też w parkach, ogrodach i innych zadrzewieniach Obornik Śląskich. Oprócz pospolitych **wróbli**, są pięknie śpiewające **kosy**, o czarnym upierzeniu samców i ciemnobrunatnym samic; z rodziny krukowatych **gawrony**, o ciemnej barwie z połyskiem fioletowym czy **sójki żółodziówki** (ryc. 30). Te ostatnie, to dość duże ptaki, których upierzenie uznaje się za najbardziej barwne wśród rodzimych gatunków w Pol-

Ryc. 30. Sójka żółodziówka.

sce. W zagrożeniu bezpieczeństwa wydają charakterystyczny, głośny dźwięk skrzeczący.

Zaledwie od 60 lat żyją u nas również **synogarlice tureckie**, zwane inaczej **sierpówkami**. Te ptaki, z rodziny gołębiowatych, są przybyszami z południa. Ich głównym terenem bytowania pozostaje Afryka Północno-Wschodnia i Azja Południowo-Wschodnia. W XX w. poszerzał się jednak zasięg ich pobytu. Poprzez Bałkany dotarły w 1930 r. na Węgry, w 1943 r. do Polski, w 1947 r. – Niemiec i w 1949 r. – Szwecji. Synogarlice, o ładnym, rdzawym upierzeniu z czarnym ‘sierpem’ na karku, są bardzo płodne, ponieważ mają od 2 do 4 lęgów rocznie.

Spośród innych jeszcze gatunków ptaków żyjących w naszym obecnym środowisku naturalnym godzi się wymienić: smukłe, z długimi wąskimi skrzydłami **jerzyki**, które budują gniazda w wysokich załomach muru i pod dachówkami, są niezwykle szybkie i wytrwałe w polowaniu w locie; **dzięcioły duże i średnie**, charakteryzujące się znaczną pod względem rozmiarów głową, mocnym, długim dziobem i ogonem przystosowanym do podpierania się. Spośród dzięciołów żyją w naszych lasach jeszcze **dzięcioły zielone**,

zielonosiwe i szczególnie rzadkie **dzięcioły czarne**, m. in. w lasach oraz parkach miejscowości Bagno, Raków, Uraz i Oborniki Śląskie, jak też **dzięciołki (dzięcioły male)**, przebywające w lasach Doliny Odry.

Urzekające w swym wyglądzie i sposobie życia są również: wielobarwne **ranieszki** z rodziny sikor, z wierzchu czarne, a od spodu białe z różowym nalotem, budujące w lasach o gęstym podszyciu kuliste gniazda z otworem z boku; barwnie upierzone **sikoriki bogatki, ubogie, modraszki, czarnogłówki, czubatki i sosnowki**, które w okresie roku zjadają po około 75 kg owadów; nieliczne **grubodzioby** z rodziny łuszczaków, których krótki, stożkowaty dziób z ostrymi krawędziami służy m. in. do obłuskiwania nasion z osłonek; a dalej – **mazurki**, podobne do wróbla, ale o kasztanowobrązowych ‘czapczkach’ głowy i czarnych plamach na policzkach; **pleszki**, których samczyki wyróżniają się czarnym podgardlem; **zięby**, barwnie upierzone i o bardzo melodyjnym głosie; leśne **kowaliki**, o wierzchniej barwie szaroniebieskiej, rudej od spodu, z czarną przepaską na oczach, długim dziobie i krótkim ogonie; szarobrunatne z rudawym podgardlem **rudziki**, zwane też ‘**raszkami**’, które śpiewem oznaczają swój rewir i obok gili są często symbolem okresu świątecznego i zimowego, gdyż nierzadko pozostają u nas na zime; czarno-białe i o długim ogonie pospolite **sroki**, mające skłonność do gromadzenia błyszczących przedmiotów; i wreszcie popielate, z białym spodem w czarne pręgi **kukulki**, których ‘kukaniu’ nadawano w wierzeniach ludowych różne znaczenie sytuacyjne. Kukulcze samiczki nie mają rozwiniętego instynktu macierzyńskiego, gdyż podrzucają jaja lęgowe do gniazd innych ptaków.

Rzadko natomiast udaje się nam zobaczyć **sowy płomykówki**, które wyróżniają się nocnym trybem życia. Gnieźdzą się w dziuplach, zabudowaniach i szczelinach murów. Ich siedliska potwierdzone są przede wszystkim w miejscowości Rościszewice, Przeclawice i Uraz. Sowy płomykówki mają dość duże głowy, z oczami osadzonymi frontalnie na

twarzy zwane ‘szlarą’, którymi mogą obserwować przyszlą zdobycz (drobne gryzonie, ptaki i owady) obracając głowy nawet o 270 stopni! Z tego samego rzędu ptaków żyją u nas **puszczyki**, o upierzeniu rdzawym w brunatne prążki lub popielatoszarym i dużych oczach. Przebywają również w dziuplach, ale i w norach wśród zadrzewień, i odzywają się donośnym hukaniem. Ich obecność została potwierdzona w okolicy miejscowości Osola. W gęstych zagajnikach sosnowych, często wykorzystując gniazda ptaków krukowatych, gnieźdzą się też **sowy uszate**. Do rodziny nocnych ptaków zalicza się też **lelki kozodoje**, o upierzeniu brązowoszarym i szpeciniastych piórach wokół krótkiego, lecz stosunkowo szerokiego dzioba. Nazwa ‘kozodój’ pochodzi jeszcze z czasów rzymskich, gdy zaobserwowano przebywanie tych ptaków w pobliżu pasących się zwierząt. Łowiły one tam owady, a ponieważ mogły wyjątkowo szeroko otwierać gardziel, podejrzewano je o spijanie mleka kóz. Ten rzadki i chroniony w Polsce ptak, bytuje w okolicznych lasach wsi Rościszewice.

Długi wykaz ptaków już wymienionych, żyjących w środowisku gminy Oborniki Śląskie, można – jak się wydaje – jeszcze dopełnić niektórymi interesującymi ich przedstawicielami żyjącymi na terenach otwartych – łąkach, polach i wygonach. Do nich zaliczam: **czajki**, najczęściej spotykane na łąkach w pobliżu miejscowości Uraz i Niziny; barwnie upierzone i śpiewające **szczygły** (na łąkach pod wzgórzem ‘Gnieździec’ koło Kuraszkowa); smukłe, z bardzo ruchliwym ogonem długości całego ciała, **pliszki żółte i siwe**; **pokląskwy** (Pegów, Zajączków i Kotowice); **potrzeszcze** z rodziny trznadli o szarobrązowym upierzeniu z silnym paskowaniem, występują u nas przez cały rok; z rodziny jastrzębiowych drapieżne **blotniaki łąkowe** (w łąkach rzepaku koło wsi Kuraszków) oraz **pustułki** z rodziny sokołów (w okolicy miejscowości Paniowice, Raków, Uraz, Zajączków i Pegów); szarobrunatne **świergotki polne i łąkowe** (w pobliżu Paniowic, Gołędzinowa, Kotowic, Pegowa,

Urazu, Brzeźna Małego, Kowal i Wilczyna); z rodziny drozdów ciemno upierzone **kląskawki**, dla których obszar Dolnego Śląska stanowi północną granicę ich występowania (koło miejscowości Gołędzinów, Wilczyn, Morzęcin Wielki, Paniowice, Uraz i Zajęczków); **świerszczaki** (na łąkach nadodrzańskich oraz w okolicy wsi Borkowice i Morzęcin Mały); barwnie upierzone i o dłutowatych dziobach **dzierzby srokosze** oraz **gąsiorki** (w pobliżu miejscowości Uraz, Kowale i Rościszewice), czy spotykane powszechnie z rodziny krukowatych, popielatoczarne i wszystkożerne **wrony**.

Niewiele osób wędrujących po obszarze gminy Oborniki Śląskie w zmieniającym się jak w kalejdoskopie krajobrazie, rozpoznaje żyjące tam ptaki. Warto więc uważnie przyglądać się otoczeniu, gdyż można zobaczyć wiele różnych interesujących okazów ptaków. Na nieużytkach, w piaskowniach, żwirowniach, przy nadbrzeżach rzek i nielicznych wysepkach rzecznych warto rozglądać się za **siewczkami rzecznyimi**, ptakami o szarobrazowym upierzeniu wierzchnim, białym w części spodniej, czarną obróżą szyjną i tej barwy przepaską chołową. Ich płaskie gniazda rozmieszczone są na piasku wśród kamieni, w których w okresie lęgu znajdują się przeważnie 4 szare jaja nakrapiane czarno. Można spostrzec je na wysepce odrzańskiej za miejscowością Uraz, jak również w piaskowniach koło wsi Lubnów, Pęgów, Gołędzinów i Brzeźno Małe. Na okres zimy odlatują aż na południe afrykańskiej pustyni Sahary.

Jeżeli trasy naszych wypraw, których celem jest obcowanie z przyrodą, prowadzić będą przez tereny zadrzewione wzdłuż cieków wodnych, to można tam zobaczyć, m. in.: **dudki**, upierzone pomarańczowoczarno-biało, z charakterystycznym na głowie czubem rozkładanym z piór i długim, łukowato wygiętym dziobem (zwłaszcza w okolicy Obornik Śląskich, Ciecholowic oraz wsi Nowosielce), jak również – drapieżne **myszolowy zwyczajne**, zwykle brązowordzawe o szerokich skrzydłach i krótkim ogonie; smukłe i szarobrunatne **świergotki**

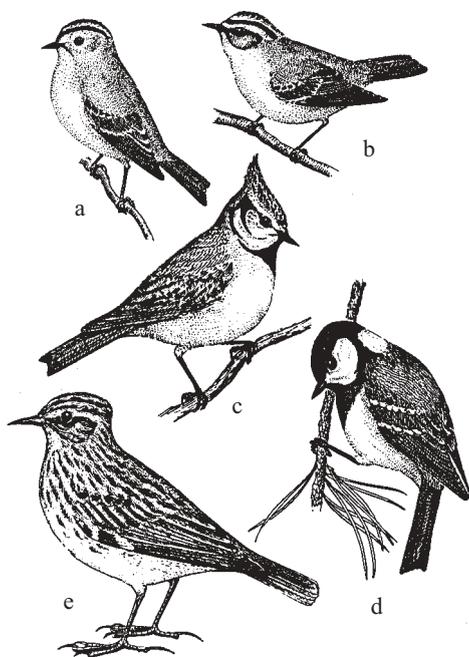
drzewne; wędrowne ptaki leśno-parkowe z rodziny dzięciołów, zwane **krętogłowami**, które sycząc i poruszając szybko głową odstraszą swoich wrogów; ptaki z rodziny drozdów o bajkowej nazwie **kopcuszeki**, ciemno upierzone z rdzawym ogonem i białymi plamami na skrzydłach; **białorzytki**, o szarym upierzeniu na grzbiecie, a na podbrzuszu białe z czerwonożółtawym nalotem i czysto białe na kuperku oraz z czarnymi skrzydłami; **kwiczoly**, o brunatno – siwym upierzeniu, które upodobały sobie środowisko bytowania w okolicy wsi Paniowice, Raków, Niziny i Morzęcin Wielki; pospolite w Polsce **drozdy śpiewaki**, o upierzeniu oliwkowobrunatnym; **łozówki** – oliwkowoszare i od spodu jaśniejsze, które często z powodzeniem naśladują głosy innych ptaków (bytują nad Odrą poniżej miejscowości Uraz); **strumieniówki** o głosie przypominającym strzyżenie nożyczkami (okolice Urazu, Paniowic, Pęgowa); szarobrazowe **piegże** z rodziny pokrzewek; upatrywać można i usłyszeć **pokrzewki czarnolbiste**, **ogrodowe**, **cierniówki**, o szarym upierzeniu z rdzawym nalotem, przeważnie przebywające na polach w ciemnych krzewach tarniny i głogu i **jarzębate** (jarzębatka) – największa z występujących w Polsce pokrzewek, bo 16,5 cm; **świstunki leśne**, upierzone żółtawozielono, od spodu białawo, przylatują gdy drzewa mają już liście; zielonej barwy **pirowski** – budujące gniazda w kształcie pieca chlebowego; oliwkowozielone, ale od spodu jaśniejsze **piecuszki**; melodyjnie gwizdzące **wilgi**, których samczyki są żółte, a samiczki – oliwkowozielone; **szpaki**, o utrwalonej w obiegowej opinii Polaków cechach przypisywanych niektórym ludziom („szpakami karmiony” – chytry, sprytny, przebiegły), a w rzeczywistości niewielkie ptaki o czarnym, połyskliwym upierzeniu w lecie i o szarym – w południowych krajach zimowania, posiadające umiejętności naśladowania głosów innych ptaków.

Nie brak w środowisku naturalnym gminy również: spokrewnionych z kanarkami **kulczyków**, których samczyki są barwy żół-

tozielonkawej a samiczki – szarej; **dzwońców**, o upierzeniu oliwkowozielonym i od spodu zielonożółtym z żółtym podłużnym paskiem na skrzydłach – są one częstymi gośćmi w naszych karmnikach; szarobrunatnych **makolągów**, których tylko samczyki wyróżniają się czerwonymi piórkami na czole i piersi; **trznadli**, o małej spłaszczonej głowie, silnym dziobie i długim, lekko widłowato wciętym ogonie, które gnieźdzą się w miejscach podmokłych w kępach sitowia; **ortolanów** z rodziny trznadli, samiec posiada oliwkową czapkę i brązowy grzbiet; **potrzosów**, ciemnobrunatne na grzbiecie i jaśniejsze od spodu; **słowików szarych**, których trele uznawane są za najpiękniejsze wśród skrzydlatych śpiewaków w Polsce. W naszej gminie można je najczęściej usłyszeć w lecie w okolicy wsi Kotowice. Przy odrobinie szczęścia i cierpliwości w obserwowaniu ptaków, możemy też zobaczyć nad Odrą, poniżej miejscowości Uraz, ogólnie rzadko spotykane w Polsce **dziwonie**, których samice są oliwkowobrunatne, natomiast samce mają w szacie godowej jaskrawe, czerwono-brązowe upierzenie głowy, piersi oraz kupra a na skrzydłach dwie różowe pręgi. Przylatują do nas późno, bo w połowie maja. Istnienie tych ptaków w Dolinie Baryczy stwierdzono po raz pierwszy dopiero w latach siedemdziesiątych XX w.

W lasach bukowych i mieszanych Wzgórz Trzebnickich gnieźdzą się przelotne, ale chronione ptaki z dużej rodziny gołębiowatych. Zobaczyć i usłyszeć tam można przede wszystkim **turkawki**, o barwie sino-różowobiaławej i z brązowym grzbietem, które wydają głosy przypominające turkot, oraz też **gołębie siniaki**, o szarosinym upierzeniu, jaśniejszym spodzie, a lotkach oraz sterówkach ciemnych. Charakterystyczne dla ptaków z rodziny gołębiowatych jest to, że karmią młode wydzieliną z wola. Te z nich, które żyją w stanie natury w gminie Oborniki Śląskie, najczęściej można zobaczyć w okolicznych lasach miejscowości: Morzęcin Wielki, Osolin, Bagno, Wielka Lipa, Rościszewice, Oborniki Śląskie i Przeclawice.

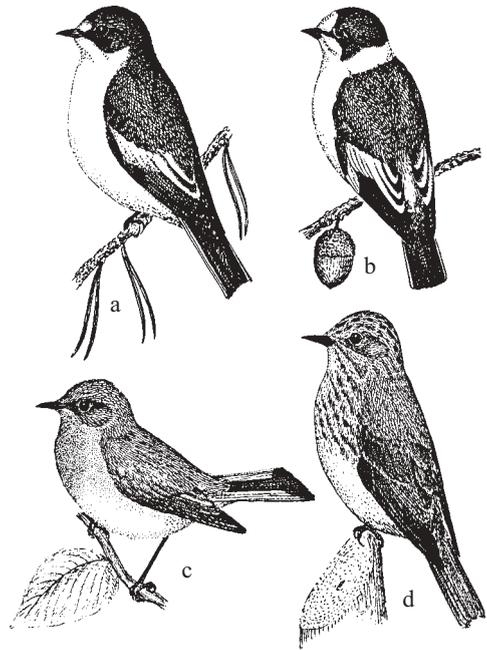
Warto też odnotować żyjące u nas jeszcze inne, nie mniej ciekawe i swoiście piękne, ptaki. Są nimi m. in.: **strzyżyki woleoczka**, wprawdzie pospolite w polskich lasach i parkach, lecz pozostające pod ochroną, niewielkie wędrowne ptaki, o brązowym, prążkowanym upierzeniu; pięknie śpiewające przed świtem **skowronki borowe**, o ludowej nazwie ‘**lerka**’ lub ‘**ledwuchna**’; wróblowate **plochacze pokrzywnice**, gnieźdzące się w gęstych krzakach lasów i zarośli; **słowiki rdzawe**, odznaczające się pięknym głosem o dużej skali tonów – zdaniem znawców – są najlepszymi ptakami śpiewającymi w Polsce; znacznie ustępujące im w talencie **drozdy śpiewaki**, pospolite u nas ptaki gniazdowe, których upierzenie jest oliwkowobrunatne; **paszkoty** największe z naszych drozdów (28 cm), gnieźdzące się na drzewach; **mysikróliki**, uznawane z kolei za najmniejsze u nas

Ryc. 31. Ptaki borów: a) mysikrólik, b) zniczek, c) sikora czubatka, d) sikora sosnowka, e) skowronek borowy (lerka).

ptaki (długość ciała 9 cm i waga 5 – 6 g), o barwie oliwkowozielonej z żółtą pręgą przebiegająca wzdłuż głowy, a także podobne do niech **zniczyki**; trzy odmiany **mucholówek**, a mianowicie – **szare** i **żałobne**, żyjące w lasach na zachód od Obornik Śląskich oraz **białoszyje**, osiagające na Dolnym Śląsku północną granicę zasięgu. Przebywają w dębinie nad stawem koło wsi Osolin, obornickim parku leśnym zwanym ‘Grzybkiem’ i lasach łęgowych Doliny Odry. Mają stosunkowo dużą głowę, krótką szyję, krótki, ale szeroki dziób i zwykle u nasady obrosnięty szczecina.

Interesujące są i małe ptaszki z rodziny wróblowatych, takie jak: **pelzacje leśne** oraz **ogrodowe**, których cechą charakterystyczną jest sztywny ogon służący do podpierania się podczas wspinania się po drzewach; barwne **gile**, zimujące u nas jako ‘goście’ z północy, których najwięcej gniazd zostało stwierdzonych koło miejscowości Rościszawice, Bagno i Osola. Zimą zaglądają do nas również kolorowe **zięby jer**, które przylatują ze Skandynawii i Syberii, pomarańczowoczerwone upierzenie ich brzucha przechodzi w klinowate pasy na barkówkach skrzydeł. Na nadodrzańskim grądzie koło wsi Paniowice spotyka się **trzmiełojady**, inaczej zwane **pszczołojadami**. Są to przelotne ptaki z rodziny jastrzębiowych, o zmiennym upierzeniu, chociaż przeważnie ciemnobrunatnym, którym nadano nazwę ze względu na żywienie się z upodobaniem trzmielami, osami i pszczołami. W innym miejscu grądu nadodrzańskiego, pomiędzy ujściem strumienia Ławy a miejscowością Raków i Niziny, gnieźdzą się również na drzewach **kanie czarne** i **rdzawe**, ptaki z tej samej rodziny jastrzębiowych, o smukłej budowie ciała, długich skrzydłach i długim, rozwidlonym ogonie. Żywią się one mniejszymi od siebie ptakami i owadami. Wokół ich gniazd obowiązują strefy ochronne. Do grona powyższych drapieżników należą też szarobrunatne **jastrzębie gołębiarze**, podlegające ochronie dopiero od 1975 r. Rewir łowiecki pary jastrzębi jest znaczny, gdyż obejmuje od 12 do 19 km² powierzchni. Wy-

Ryc. 32. Mucholówki: a) żałobna, b) białoszyja, c) mała, d) szara.

różniają się bystrzym wzrokiem, mocnym hakowatym dziobem i silnymi szponami. Swoje gniazda mają skryte w koronach drzew, m. in. w okolicznych lasach miejscowości Bagno, Jary, Oborniki Śląskie (‘Wzgórze Jastrzębia’), Osola, Siemianice i Wilczyn. Jak dotąd ustalono istnienie w gminie ich 12 łownych rewirów. W tym samym roku objęte zostały ochroną i **krogulce**, zaliczane do rodziny jastrzębi, o popielatoszarej barwie wierzchniej, a białej od spodu. Są to drapieżne ptaki polujące w dzień. Ich rewiry łowne znajdują się w lasach położonych pomiędzy Obornikami Śląskimi i Rościszawicami. Niektóre cechy tych ptaków służą ludziom w ich opisie negatywnie ocenianego wyglądu innych osób, jak na przykład ‘krogulczy nos’ bądź ‘krogulcze paznokcie’. Niewielkich rozmiarów drapieżnikami są również **kobuzy**. Te ptaki, wielkości gołębi, są obecnie chronio-

ne, ale dawniej były chwywane, hodowane i układane, by mogły pod kontrolą sokolników polować na inne ptaki oraz drobną zwierzynę. W stanie dzikim przebywają one w starych drzewostanach sosnowych w pobliżu łąk i pól. Ich obecność została potwierdzona w okolicy miejscowości Uraz.

Ptakami, które mają u ludzi przeważnie złą sławę, są o czarnym upierzeniu **kruki**. Żyją w partnerskich parach i zasiedlają corocznie te same gniazda. Nie należą do wybrednych w jedzeniu, są bowiem wszystkożerne. Niezwykle jest również to, że w niewoli żyją nawet około 100. lat! Można je zobaczyć w wielu miejscach na obszarze gminy, m. in. w okolicznych lasach miejscowości: Rościslawice, Bagno, Siemianice, Wilczyn, Jary, Oborniki Śląskie i Kotowice. W wierzeniach ludowych, powieściach i poezji kruki były uznawane za: ‘zwiastuny nieszczęść’, ‘złowieszcze kruki’, ‘Rozszarpia nas kruki i wrony’. Ich nazwą określano też ujemne cechy ludzi – złych, zaborczych i żerujących na ludzkim nieszczęściu. Wyjątek stanowiło jedynie określenie ‘biały kruk’, jako rzadkość, osobliwość, szczególnie w odniesieniu do książki.

Ciekawymi okazami ptaków są też u nas **słonki** z rodziny siewek. Ich samce w okresie godowym odbywają charakterystyczne loty tokowe, zwane ‘ciągami’, wydając przy tym na przemian chrapliwe i wysokie głosy. Słuchać i obserwować je można przeważnie w okolicy wsi Siemianice, Morzęcin Wielki i Rościslawice.

Wreszcie nie można pominąć ptaków łownych żyjących na polach uprawnych, łąkach i nieużytkach. Są nimi z rzędu kuraków **bażanty** i **kuropatwy**. Pierwsze – o barwnym upierzeniu, mocnym dziobie oraz długim ogonie, zostały sprowadzone do Europy już w średniowieczu z nadmorskiego regionu Gruzji i zadomowiły się na jej obszarze żyjąc na wolności oraz w stanie hodowlanym. Staraniem zarządów kół myśliwych (łowiec-kich) prowadzona jest działalność hodowlanego rozrodu bażantów. Dorosłe osobniki są wypuszczane na wolność. Dlatego właśnie te piękne ptaki spotykamy już coraz częściej na obszarze naszej gminy. Drugie ptaki, o szarobrązowym upierzeniu, żyją u nas na polach uprawnych i są szczególnie pożyteczne, ponieważ tępią w sposób naturalny powszechnego szkodnika, jakim jest stonka ziemniaczana. Do niedawna również **przepiórki** były zaliczane do ptactwa łownego, lecz obecnie ich populacja jest nieliczna i są dlatego pod prawną ochroną gatunku. To najmniejsze z występujących w Polsce kuraków, mniej więcej wielkości kosa. Mają upierzenie brązowoszare w białe i czarne kreski. Mimo że dobrze fruują, gdyż odlatują na okres zimy nad Morze Śródziemne, to prowadzą naziemny tryb życia, żywią się nasionami i owadami. W Polsce były często hodowane dla pozyskiwania jaj, którym przypisywano znaczenie lecznicze. W naszej gminie te rzadkie już ptaki żyją przede wszystkim w okolicy miejscowości: Uraz, Piekary, Kuraszków i Gołędzinów.

SSAKI

Istnienie w gminie Oborniki Śląskie znacznych obszarów z drzewostanami iglastymi, liściastymi i mieszanymi, jak też z różnogatunkowymi krzewami, tworzy nadal naturalne środowisko bytowania dla wielu przedstawicieli zwierząt z gromady ssaków.

Ocenia się, że najwięcej w naszych lasach jest **dzików**. To zwierzęta z rodziny świń, o wydłużonej głowie zakończonej ryjem uzbrojonym u samców w kły (tak zwane 'szable') i szarobrunatnej sierści szczeciniastej. Żyją w stadach, którym przewodzą najsilniejsze samce. Niebezpieczne dla ludzi mogą być zwłaszcza spotkania samicy dzika ('lochy') przemieszczającej się z młodymi ('warchlakami'). Cenione są w łowiectwie ze względu na mięso, skórę i trofea myśliwskie. Niewiele ustępują im liczebnie **sarny**, zaliczane do rodziny jeleniowatych, o smukłym ciele, długich nogach, sierści rudawej w lecie, a brunatnoszarej w zimie i z białą plamą na pośladkach ('talerzem'). Żyją w małych stadach. Ze względu na smaczne mięso i ładną skórę, są nie tylko obiektem zainteresowania myśliwych, ale też bardzo często, niestety, kłusowników. Odnosi się to również do łownych **jeleni**, zwierząt o ubarwieniu przeważnie brązowopłowym, których samce mają rozgałęzione poroża. Te ostatnie zaliczane są do jednych z najbardziej pożądaných przez myśliwych trofeów łowieckich. Zadomowiły się i u nas, wprawdzie jeszcze nieliczne, wprowadzone tutaj **daniele**, należące również do rodziny jeleniowatych. Ich letnie ubarwienie jest jasnopłowe z białymi cętkami, zimowe natomiast – jednolicie szaropłowe. Samce wyróżniają się łopatowatym porożem.

Niem mało jest również w tutejszych lasach **lisów**, które zalicza się do rodziny psów. Spotykane lisy mają rude ubarwienie i duży ogon. Żywią się gryzoniami i ptactwem, nierzadko hodowanym przez ludzi. W razie potrzeby, co jest urzędowo ogłaszane, służby leśne rozmieszczają w miejscach pobytu lisów mięso ze szczepionką przeciw wścieklicznie, by za-

pobiegać epidemii tej niebezpiecznej dla innych zwierząt i ludzi choroby. Rzeczywistymi i przypisywanymi lisom przez ludzi cechami charakteryzują też oni zachowania niektórych osób ze swego otoczenia. Na przykład: 'sprytny, przebiegły, podstępny, szczwany', jak lis! Czy człowieka fałszywego, nie-szczerego lub oszusta w słowach: 'farbowany lis'!

Z tej samej rodziny zwierząt są, od niedawna bardzo liczne w naszych lasach, **jenoty**. Przybyły one z terenu Białorusi i europejskiej części Rosji, gdzie z kolei sprowadzono je w 1939 r. z południowo-wschodniej Azji ze względu na cenne futro. W Niemczech pierwsze jenoty pojawiły się w 1963 r. Leśnicy uważają je za szkodniki, gdyż czynią spustoszenie w stanie zwierzyny drobnej oraz w populacji ptaków gnieźdzących się na ziemi, po za tym ich pożywienie stanowią też gryzonie, płazy i gady. Te azjatyckie ssaki drapieżne mają długą i gęstą sierść koloru rudego bądź ciemnobrunatnego.

W zróżnicowanym środowisku naturalnym gminy żyją też trzy różne zwierzęta drapieżne zaliczane do rodziny łasicowatych. Jednymi z nich są **łasice łaski**, o niewielkich rozmiarach tułowia, rudawym futerku, które tylko na brzuchu ma barwę białą. Spotyka się je niemal na całym obszarze gminy wśród zarośli i przy miedzach pól, gdyż żywią się gryzoniami. Do tej rodziny należą też **kuny domowe**, zwane '**kamionkami**'. Te objęte ochroną gatunkową niewielkie zwierzęta mają smukłą budowę ciała, krótkie kończyny i brązową sierść. Gnieźdzą się na strychach domostw i zabudowań gospodarczych. Stwierdzono ich istnienie, m. in. w miejscowości: Bagno, Kowale, Kuraszków, Rościślawice, Przeclawice, Uraz i Oborniki Śląskie. Dawniej były często wyłapywane ze względu na cenne, piękne futerko. Innymi z tej rodziny zwierzętami są nieco większe **borsuki**. Charakteryzują się krępą budową tułowia, również krótkimi kończynami i szczecinia-

stą, białoszarą sierścią. Prowadzą nocny tryb życia, są wszystkożerne, a na zimę zapadają w sen. Ich sierść używana jest w niektórych krajach do wyrobu pędzli do golenia. Jeszcze innymi przedstawicielami łasicowatych są **gronostaje**. To rzadkie już w Polsce zwierzęta futerkowe żyjące na wolności i dlatego zostały objęte całkowitą ochroną gatunku. Mają gęste futerko, latem rdzawobrazowe, które zimą przybiera barwę białą. Niektórym turystom udaje się je zobaczyć w okolicy miejscowości Raków, Uraz, Bagno, Pęgów bądź Rościszewice, wzdłuż Doliny Odry i jej dopływów oraz wokół stawów i glinianek, jak również na nieużytkach przy zaroślach tarniny oraz dzikiej róży.

Chociaż inwentaryzacja faunistyczna w gminie nie wykazała bezpośrednio występowanie **popielic**, to jednak ich istnienie, wydaje się, możliwe. Niektórzy utrzymują, że nawet widzieli te zwierzęta w okolicy wsi Przeclawice, Piekary, Kuraszków i Bagno. Są to gryzonie żyjące na drzewach, które zalicza się do rodziny pilchowatych. Wyróżniają się pięknym, popielatym futerkiem, które w okresie letnim ma odcień żółtawy, pozostając od spodu białe lub kremowe. Całość ich wyglądu uzupełniają ciemne obwódki wokół oczu. Prowadzą nocny tryb życia, żywiąc się orzechami, nasionami buku (bukwią), żołędziami, owocami, ale i owadami. Zapadają w sen zimowy w dziuplach i norach. Niedgdyś były dostarczycielami cennego futerka, które zdobyły nie tylko damy. Obecnie żyjące na wolności są pod całkowitą ochroną prawną gatunku.

W lasach, parkach i ogrodach żyją też **jeże** (gatunek wschodni i zachodni), powszechnie występujące nie tylko w Polsce, ale i w całej Europie oraz znacznej części Azji. Pokryte są na grzbiecie i bokach ostrymi oraz twardymi kolcami. Uznaje się je za zwierzęta pożyteczne, ponieważ tępią myszy i owady. Zimą przesypiają w przygotowanych do tego kryjówek. W tym samym środowisku przyrodniczym, tylko na drzewach, żyją zwinne gryzonie, a mianowicie **wiewiórki**. Barwy tych uroczych zwierząt,

zwłaszcza chętnie oglądanych przez dzieci, są różne: najczęściej rude, ale też popielate bądź czarne. Zwraca uwagę ich długi, puszysty ogon, który pełni funkcję statecznika przy skokach na sąsiednie drzewa. Żywią się nasionami i owocami drzew iglastych oraz liściastych.

Za pożyteczne zwierzątka, chociaż najmniejsze z polskich ssaków, uznawane są **ryjówki aksamitne** i **malutkie**. Charakteryzują się pyszczkiem wyciągniętym w długi ryjek oraz gruczołami zapachowymi umieszczonymi po bokach tułowia. Żywią się głównie owadami i drobnymi kręgowcami. Ciekawostką jest i to, że dla zachowania się przy życiu muszą zjadać dziennie prawie dwukrotnie więcej pokarmu niż same ważą. Wraz ze swoimi krewniakami – **rzęsorkami rzeczka-** **mi** i **zębielkami karliczkami** – przebywają przy brzegach stawów, strumieni i grobli, ale też w pobliżu pól uprawnych (w okolicy miejscowości Bagno i Pęgów). Nie łatwo je obserwować, gdyż poruszają się pod ściółką lub ziemią i, poza okresem rui, żyją samotnie.

Do pospolitych zwierząt w Polsce, a zatem i w naszej gminie, należą, jak się wydaje, powszechnie znane **krety**. Jeżeli nawet nie wszyscy mieli okazję zobaczyć te zwierzątka z bliska, to z pewnością widzieli skutki ich pobytu w postaci licznych kopczyków ziemi. Mimo dokonywanych szkód w ogrodach są to zwierzęta pożyteczne, ponieważ żywią się owadami. Krety, to małe zwierzęta o czarnym futerku, łopatkowatych przednich kończynach przystosowanych do grzebania podziemnych korytarzy. Nazwą tych sympatycznych z wyglądu zwierząt określa się, niestety, w przenośni ‘człowieka knującego coś potajemnie’, a nawet ‘działającego podstępnie’. Za powszechnie uznawanych szkodników uchodzą natomiast **normice**. Są to niewielkie gryzonie o rudym futerku, które żyją w lasach liściastych i zaroślach. Czynią wiele szkód w szkółkach i młodnikach leśnych, ale również w warzywnikach. Pospolitymi szkodnikami są też **myszy** i **szczyry**. Pierwsze zwierzęta, w odmianie **polnej** i **domowej**, są niewielkie, o barwie szarej lub brą-

zowej i wszystkożerne. Poza tym, że wyrządzają wiele szkód na polach i w domach, zagrożają zdrowiu ludzi, gdyż mogą przenosić choroby zakaźne. Drugie natomiast gryzonie, średniej wielkości, to zwierzęta o barwie szniedej lub brunatnoszarej z żółtym odcieniem, które żyją m. in. w piwnicach, na strychach budynków mieszkalnych i gospodarczych. Uważa się je za bardziej groźne od myszy, ponieważ przenoszą również zarazki dżumy. Chociaż oba rodzaje powyższych zwierząt są szkodnikami, to jednak myszy wydają się ludziom przeważnie sympatyczniejsze niż szczury, chociaż te ostatnie w opinii naukowców są bardziej bystre i sprytne, w niebezpieczeństwie potrafią nawet skutecznie współdziałać ze sobą.

Z nazwy są powszechnie znane, ale tylko część ludzi miała sposobność widzieć żywe **nietoperze**, które zalicza się do ssaków latających. To rzeczywiście niezwykle zwierzęta, które przejawiają aktywność życiową tylko o zmierzchu i w nocy. Może dlatego ucho-

dzą wśród ludzi za stworzenia owiane tajemniczością? Na ogólną liczbę 20. gatunków nietoperzy występujących w Polsce, w naszej gminie żyje ich jedynie 6. Mają zdolność latania za pomocą błon lotnych rozpiętych między kończynami przednimi, bokami ciała a kończynami tylnymi i ogonem. Na ogół wyróżniają się również dużymi, błoniastymi uszami. Ich cechą gatunkową jest doskonale rozwinięty zmysł słuchu. Podczas lotu wysyłają i odbierają sygnały ultradźwiękowe odbite od przeszkody, co przypomina działanie echosondy lub radaru. Zjawisko echolokacji u nietoperzy zbadano dopiero dokładnie w 1943 r. W miejscowościach gminy Oborniki Śląskie stwierdzono istnienie następujących nietoperzy: **nocki duże** (Bagno, Rościszawice i Uraz), **nocki rude** (Siemianice i Oborniki Śląskie), **gacki brunatne** (Uraz i Bagno), **mroczki późne** (w tych samych miejscowościach oraz w Obornikach Śląskich), **borowce wielkie** (Siemianice i Oborniki Śląskie) oraz **karliki malutkie** (Oborniki Śląskie).

OKAZY PRZYRODY MARTWEJ – GŁAZY NARZUTOWE

Na terenach polodowcowych znajduje się wiele głazów narzutowych różnej wielkości. Są to niemi świadkowie dokonujących się tutaj w odległej przeszłości procesów kształtowania się ich powierzchni. W obrębie naszej gminy są piękne okazy głazów narzutowych. W pobliżu rezerwatu „Jodłowice”, na granicy z gminą Brzeg Dolny, jest olbrzymi głaz granitowy, który uznaje się za jeden z największych na Dolnym Śląsku. Nazwano go **‘Kamieniem Rūmera’** (?) Jego obwód wynosi 1340 cm, a wysokość – około 200 cm.

W 1964 r. został wpisany do rejestru pomników przyrody nieożywionej. W pobliżu miejscowości Osolin znajduje się inny głaz, zwany **‘Płaskim Kamieniem’**. Z kolei jego obwód wynosi 1230 cm i wysokość – 110 cm. Znacznie mniejsze, ale również okazałe głazy narzutowe, można zobaczyć w parku wsi Osolin oraz miejscowości Bagno i w pobliżu wsi Rościszawice (odpowiednio 473, 614 oraz 735 cm obwodu). Ładny głaz o obwodzie 300 cm znajduje się w parku przy zbiegu ulic Trzebnickiej i A. Fredry w Obornikach Śląskich.

III

TU MI SIĘ PODOBA!

Sądę, że to upowszechnione hasło zwycięż-
le i wymownie promuje Miasto i Gminę
Oborniki Śląskie. Zostało ono w 1992 r.
wyróżnione w ogłoszonym w tym celu
przez Romanę Obrocką z Urzędu Miasta
konkursie. Jego pomysłodawczynią była
mieszkanca Obornik Śląskich, Ewa Tracz,
absolwentka Instytutu Historii Sztuki Uni-
wersytetu Wrocławskiego. Umieszczane
m. in. w pliku internetu, na kartach tytuło-
wych map i opracowań turystycznych bądź
niektórych przedmiotach pamiątkowych,
emocjonalnie zachęca ludzi do osobistego
przekonania się o jego prawdziwości.

Bezsporna pozostaje bowiem rzeczywistość,
że Dolnośląska Ziemia Obornicka
jest piękna o każdej porze roku. Nie mieli
oraz nie mają co do tego wątpliwości, za-
równo dawni, jak i obecni jej mieszkańcy.
Również ci, którzy przebywali u nas dla po-
ratowania zdrowia, dłuższego lub krótszego
wypoczynku, a nawet byli tylko przejazdem,
chętnie powracają tutaj i, co więcej, zachę-
cają znajomych do częstego odwiedzania
tych pięknych, nastrojowych okolic. Od
kilkunastu lat trwa też wzmożony proces
zasiedlania miasta oraz gminy nowymi przy-
byszami, i to nie tylko z Wrocławia. Mimo
że różne przyczyny przesądzały o osiedla-
niu się i okresowym przebywaniu tutaj ludzi
zarówno w przeszłości, jak też współcześnie,
to na ich decyzje zapewne miały niemały
wpływ swoiste warunki środowiska natu-
ralnego. Jego najważniejsze cechy, które
zostały już wcześniej omówione, są swe-
go rodzaju ‘magnesem’ przyciągającym
tutaj ludzi.

Dolnośląska Ziemia Obornicka, malow-
niczo pofałdowana łagodnymi wzgórzami,
z rozległymi lasami drzew iglastych, liścia-
stych i krzewów, obfitująca grzybami, jago-
dami oraz urozmaiconą gatunkowo zwierzyną,
a wreszcie ze swoim mikroklimatem,

stwarzała ludziom od dawna różne możliwo-
ści wykorzystania naturalnych warunków śro-
dowiska. Za najbardziej trafną decyzję wy-
korzystania cech środowiska przyrodnicze-
go miejscowości Oborniki Śląskie, należy
uznać ukierunkowanie aktywności jej miesz-
kańców już w połowie XIX w. na świadcze-
nie usług w zakresie: 1) **lecznictwa** i 2) **wy-
poczynku w warunkach stacjonarnych**
oraz **turystycznych**.

Pierwsza dziedzina usług polegała na
tworzeniu tutaj ogólnie biorąc zakładów
uzdrowiskowych, różnicowanych pod wzglę-
dem specjalizacji. Zapoczątkował ją Karl
Wolfgang Schaubert budową w 1835 r. za-
kładu leczniczego, który znajdował się przy
obecnej ul. Parkowej. Powstawały też i ko-
lejne zakłady służby zdrowia zapewniające
przybyszom świadczenia: szpitalno-sanato-
ryjne, leczniczo-klimatyczne i opiekuńczo-
pielęgnacyjne. Od przełomu XIX i XX w. sta-
wały się Oborniki Śląskie znanymi i cenio-
nym ośrodkiem leczniczym, zwłaszcza w sze-
rokim zakresie chorób układu oddechowego.
W ostatnich 167. latach wracali tu do zdro-
wia fizycznego i psychicznego setki osób, a
po drugiej wojnie światowej również dzieci
polskie, greckie, macedońskie i koreańskie,
zachowując wdzięczną pamięć o personelu
medycznym oraz uzdrawiającym środowisku
naturalnym.

Druga dziedzina usług rozwijała się suk-
cesywnie pod wpływem pierwszej. Uznane
właściwości lecznicze środowiska przyrod-
niczego Obornik Śląskich, przyciągały ludzi
nie tylko chorych, ale też tych, którzy z po-
czucia więzi rodzinnych chcieli pozostawać
w ich pobliżu do czasu ukończenia leczenia,
bądź sami czy z rodzinami zamierzali wypo-
cząć w mikroklimacie i otoczeniu urzekają-
cej pięknem przyrody. Z myślą o nich były
właśnie budowane willowe pensjonaty, ka-
wiarnie, restauracje i inne placówki usługo-

we. Po 1856 r., gdy łątwy i krótki w czasie stał się dojazd do Obornik Śląskich pociągiem na trasie z Wrocławia do Poznania, mogli również przyjeżdżać tutaj i ci, których dotąd nie było stać na dojazdy wynajętymi powozami lub nawet zwykłymi wozami konnymi. Odtąd szybko wzrastała liczba osób odwiedzających naszą miejscowość klimatyczno-uzdrowiskową na wypoczynek stacjonarny lub jedno- lub kilkudniowy wędrowny relaks świąteczny. W przewodnikach niemieckich po miejscowości, najczęściej określanej już wówczas mianem **'Bad Obornig'** (1922 i 1924 r.), są podawane trasy spacerowe do ciekawych punktów widokowych, ale i szlaki turystyczne do okolicznych miejscowości. Słusznie zatem Dolnośląska Ziemia Obornicka była uznawana za **'zielone płuca Wrocławia'**.

Leczniczko-wypoczynkowy charakter miejscowości został ogólnie utrzymany po drugiej wojnie światowej. Miasto i Gmina Oborniki Śląskie nie przestały być dla wrocławian i innych mieszkańców Dolnego Śląska środowiskiem z wyboru, w którym ratują swoje zdrowie. W ostatnich 15. latach ze względów finansowych mają oni jednak mniejsze możliwości korzystania ze świadczeń leczniczo-klimatycznych. W dalszym ciągu natomiast istnieją tutaj dla nich duże możliwości wypoczynku stacjonarnego i turystycznego.

Wczasowicze i turyści mogą obecnie korzystać w naszej gminie z przeszło 800. miejsc noclegowych. Znaczna ich część znajduje się w mieście Oborniki Śląskie, z dobre już rozwiniętą siecią sklepów i placówek gastronomicznych, a pozostałe miejsca czekają na nich w Kuraszkowie, Wilczynie, Osoli, Osolinie i Pęgowie. Szczególnie dla tych, którzy mało znają zmieniające się środowisko wiejskie, może być również atrakcyjny pobyt w gospodarstwach agroturystycznych, jak na przykład w miejscowości Bagno i Rościsławice.

Osobom, którym do pełnego wypoczynku niezbędna jest woda, należałoby proponować pobyt bądź to w Obornikach Śląskich,

w których znajduje się basen kąpielowy, bądź nad sztucznym stawem przy lesie w pobliżu miejscowości Wilczyn, czy nad wypełnionym wodą dawnym wyrobiskiem gliny cegielni w miejscowości Pęgów, a wreszcie nad mniejszymi zbiornikami wodnymi w miejscowościach – Zajączków, Wilczyn, Nowosielce, Pęgów i Rościsławice. W tych ostatnich pięciu miejscowościach, jak i nad rzeką Odrą oraz Widawą, można też wypoczywać przy wędkowaniu.

Miłośnicy koni, a nie brak ich wśród coraz większej liczby dorosłych i dzieci, przeważnie już wiedzą, że istnieją w naszej gminie stadniny rasowych koni, w których najchętniej spędzają czas wolny od pracy i nauki. Niektórzy nawet trzymają w nich własne konie. Dla tych osób, którzy jeszcze dotąd nie wiedzą, gdzie można urzeczywistnić swoje marzenia, godzi się podpowiedzieć, że w Gołędzinowie, Morzęcinie Wielkim, Bagnie i Osolinie, pracownicy stadnin zapewniają instruktaż nauki jazdy, konne wybieżki w siodle i bryczką, a nawet przejażdżki o charakterze leczniczym z zalecenia lekarzy.

Duże obszary lasów i pól są bogate w zwierzynę łowną. W gminie zostało wytyczonych 7 obwodów łowieckich, które podlegają ochronie i kontroli członków kół łowieckich. Prowadzą oni w nich racjonalną działalność gospodarczą. Organizują we właściwych okresach polowania na zwierzynę, ale prawo uczestniczenia w nich mają jednak tylko członkowie kół. Nie jest to zatem powszechnie dostępna forma spędzania czasu wolnego i swoistego wypoczynku na łonie natury. Dostępne jest natomiast dla wszystkich 'polowanie' na zwierzęta z kamerą i aparatem fotograficznym. Takie 'polowanie' może przecież dostarczyć podobnych wrażeń emocjonalnych, jak podczas polowania z bronią palną.

Urzekające swym pięknem środowisko przyrodnicze gminy, dobry do niego dojazd drogami, koleją i autobusami z Wrocławia sprawia, że istnieją w niej warunki sprzyjające uprawianiu turystyki krajoznawczej,

kwalifikowanej i rekreacji sobotnio-niedzielnej, stosownej do każdego wieku ludzi. Trasy spacerowe, ścieżki dydaktyczne przyrodniczo-historyczne i szlaki turystyczne, które można prześledzić na dostępnych mapach-folderach oraz planszy przy dworcu kolejowym, pozwalają na świadomy wybór zdrowej i poznawczej wędrowki po mieście oraz okolicy.

Dla osób sprawnych fizycznie Wzgórza Trzebnickie są szczególnie atrakcyjnym obszarem do uprawiania sportów wyczynowych na rowerach górskich i motocyklach. Pomiędzy Obornikami Śląskimi i Wilczym został nawet utworzony sportowy tor motocrossowy, uznawany przez specjalistów za jeden z najlepszych w Europie Środkowo-Wschodniej. Wzgórza Trzebnickie przyciągają też lotniarzy, bowiem istnieją tam sprzyjające podniebnemu szybowaniu ruchy powietrza, które powstają z różnicy wysokości pomiędzy wzniesieniami a ich łagodnymi stokami.

Również w okresie zimy, zalegająca pokrywa śnieżna na wzgórzach i pofałdowanych ścieżkach leśnych w wielu miejscach Obornik Śląskich oraz w pobliskich miejscowościach, stwarza okazję do wyżywiania się dzieci i dorosłych na nartach biegowych oraz zjazdowych czy nawet sankach. Przed drugą wojną światową był w Obornikach Śląskich tor saneczkowy na wzgórzach, zwanym 'Grzybkiem'. Nawiązanie do tej tradycji jest celowe w możliwie najbliższej przyszłości i, jak sądzę, nie wymaga szerszego uzasadnienia!

Miłośnicy historii Dolnego Śląska i tej jego części, w której położona jest Ziemia Obornicka, znajdą też na szlakach wędrowek ciekawe obiekty dla siebie. Nie jest moim zamiarem wytyczać im kierunki dróg turystycznych i opisywać zabytki, na które powinni natrafić. Taki przegląd tras będzie przedmiotem oddzielnego opracowania. Tutaj mogę jedynie dla zachęty osób mniej zorientowanych w krajobrazie architektonicznym i istniejących śladach odległej przeszłości Miasta i Gminy Oborniki Śląskie, wska-

zać niektóre obiekty, w moim przekonaniu, zasługujące na uwagę.

W samych Obornikach Śląskich warto zobaczyć budynek dworca kolejowego z 1856 r. W niewielkiej odległości od niego znajduje się interesujący budynek poczty z 1895 r. Jest on konstrukcji szachulcowej, którego elewację pokrywają kompozycje roślinne wykonane techniką sgraffito. Są dwie świątynie z 1901 i 1907 r. przy ul. S. Wyszyńskiego oraz ul. Trzebnickiej, z których młodszą do 1945 r. należała do wspólnoty ewangelickiej. Jest również zamek rodziny von Schaubertów z II połowy XIX w., którego architektem był Wilhelm Grapow (tak jak i budynku wrocławskiego Dworca Głównego), a dojsz do niego można ul. Trzebnicką lub ul. M. Skłodowskiej-Curie. Interesujące architektonicznie są również zachowane dotąd dawne budynki pierwszego zakładu uzdrowiskowego przy ul. Parkowej czy późniejszych sanatoriów w różnych częściach miasta, a wreszcie – ciągi budynków willewskich z końca XIX i pierwszej połowy XX w., o swoistym wystroju dekoracyjnym, z których znaczna część pełniła funkcje pensjonatów.

Szereg zabytkowych obiektów architektonicznych znajduje się również w innych miejscowościach gminy. Godne obejrzenia są m. in.: ruiny zamku kasztelańskiego i kościół parafialny w Urazie, pałac w Bagnie, w którym jest obecnie Wyższe Seminarium Duchowne o.o. Salwatorianów, zespoły pałacowe w różnych stylach w Wielkiej Lipie, Pęgowie, Rościszawicach i Siemianicach, a także kościoły z XV w. w Lubnowie i XVI w. w Rościszawicach.

Nie brak też świadków bardziej odległej przeszłości Dolnośląskiej Ziemi Obornickiej, w kilkunastu przypadkach pochodzących z okresu przed naszą erą (najstarszy liczy 10 tys. lat), których miejsca odkryć archeologicznych są na ogół zaznaczone na mapach turystycznych, a w terenie – stosownymi tablicami informacyjnymi.

Do chojnie obdarzonej przez naturę Dolnośląskiej Ziemi Obornickiej, w której moż-

na w pełni wypocząć zarówno biernie, jak i czynnie, przybywa z każdym rokiem coraz więcej osób. Nie trzeba je do tego namawiać. Wiedzą, jakie niezapomniane wrażenia wywołają ze sobą wracając do domu w dużym, zatłoczonym mieście. Gdyby była u nas taka

okazała fontanna, jak di Trevi w Rzymie, to zapewne turyści i wczasowicze rzucaliby do niej tradycyjnie monety, z przekonaniem, że tu znowu wrócą. Nie przyjęło się jeszcze rzucanie w tym celu monet w lesie, ale tutaj ***naprawdę może się podobać!***

ZAŁĄCZNIKI

Nr 1.

Tabela 1. Wykaz miejscowości z aktualną i prognozowaną liczbą ludności

Lp.	Nazwa miejscowości	31.12.2002	2010	Uwagi
1	Bagno	474	810	-
2	Borkowice	101	80	-
3	Brzeźno Małe	70		-
4	Goleździnów	430	500	-
5	Jary	63	120	-
6	Kotowice	361	350	-
7	Kowale	386	550	-
8	Kuraszków	370	350	-
9	Lubnów	507	550	z Nowosielcami
10	Morzęcin Mały	114	120	-
11	Morzęcin Wielki	224	220	-
12	Niziny	26		-
13	Nowosielce	42		-
14	Osola	381	400	-
15	Osolin	547	650	z Brzeźnem Małym
16	Paniowice	266	260	-
17	Pegów	1462	1500	-
18	Piekary	53	50	-
19	Przeclawice	66	80	-
20	Raków	64		-
21	Rościszewice	828	780	-
22	Siemianice	228	250	-
23	Uraz	875	1000	z Rakowem i Nizinami
24	Wielka Lipa	440	400	-
25	Wilczyn	341	400	-
26	Zajączków	292	350	-
	Ogółem wsie	9011	9770	-
27	Miasto Oborniki Śląskie	8253	9100	-
	Ogółem gmina	17264	18870	-

Źródło: J. Ulanicki & all, 2003: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Oborniki Śl., Wrocławskie Biuro Urbanistyki s.c., Wrocław; Urząd Miejski Oborniki Śląskie.

Nr 2.

Tabela 2. Struktura użytkowania gruntów.

Rodzaj terenu	Powierzchnia	Udział procentowy
użytki rolne	8417 ha	54,7 %
tereny mieszkaniowe	86 ha	0,6 %
Drogi	497 ha	3,2 %
tereny przemysłowe	18 ha	0,1 %
tereny wypoczynkowe	50 ha	0,3 %
Wody	221 ha	1,4 %
użytki leśne	5432 ha	35,3 %
Pozostałe	654 ha	4,3 %

Źródło: Jak wyżej.

Nr 3.

Tabela 3. Zawartość podstawowych składników w wodach podziemnych głównego poziomu użytkowego.

Składnik	Zawartość [mg/litr]
Sucha pozostałość	200 – 600
Chlorki	10 – 50
Siarczany	10 – 100
Żelazo	0,1 – 4,0
Mangan	0,1 – 0,2

Źródło: R. Szulc, Dokumentacja hydrogeologiczna ujęcia wód podziemnych z utworów trzeciorzędowych dla firmy BROWBUD w Obornikach Śl., EKOKONREM, Wrocław 1996

Nr 4.

Tabela 4. Komunalne ujęcia wód podziemnych na terenie gminy Oborniki Śląskie

Lokalizacja ujęcia	Ilość czynnych studni	Pobór wody [m ³ /h]	Zasilane miejscowości
Borkowice	2	2,08	Borkowice, Kowale, Przeclawice
Goleździnów	2	1,74	Goleździnów
Lubnów	3	13,80	Pęgów, Zajączków, Lubnów, Kotowice, Uraz, Raków, Paniowice,
Oborniki Śl. – Goleździnów – Wilczyn	12	71,00	Oborniki Śl., Kuraszków, Siemianice, Morzęcin Wielki, Jary, Nowosielce,
Osola		1	2,21 Osola
Osolin	3	6,13	Osolin
Rościszawice	2	1,33	Rościszawice
Wielka Lipa	1	1,27	Wielka Lipa
Wilczyn	2	1,23	Wilczyn

Źródło: Urząd Miejski Oborniki Śląskie.

Nr 5.

Rośliny dziko rosnące występujące na Dolnym Śląsku, które są objęte pełną lub częściową ochroną gatunkową (opr. A. Czermak na podstawie Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 11 września 2001 r., Dz. U. 2001.106.1167. Patrz też na stronie internetowej www.abc.com.pl).

1) ROŚLINY DZIKO ROSNĄCE PODLEGAJĄCE OCHRONIE PEŁNEJ

Drzewa:

Jarzab brekinia (*Sorbus torminalis*).

Krzewy i krzewinki:

Kosodrzewina (*Pinus mugo*), sosna błotna (*Pinus uliginosa*), brzoza karłowata (*Betula nana*),

wierzba borówkolistna (*Salix myrtilloides*), wierzba lapońska (*Salix lapponum*), malina moroszka (*Rubus chamaemorus*), szczodrzeniec zmienny (*Cytisus albus*), wawrzynek wilczełyko (*Daphne mezereum*), kłokoczka południowa (*Staphylea pinnata*), bluszcz pospolity (*Hedera helix*), mącznica lekarska (*Arctostaphylos uva-ursi*), wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*), barwinek pospolity (*Vinca minor*), wiciokrzew

pomorski (*Lonicera periclymenum*), **zimoziół północny** (*Linnaea borealis*).

Rośliny zielne:

Rośliny nasienne (Spermatophyta):

Żabięcokowate (*Alismataceae*): **elisma wodna** (*Luronium natans*).

Amarylkowate (*Amaryllidaceae*): **śnieżyca wiosenna** (*Leucojum vernum*), **śnieżyczka przebiśnieg** (*Galanthus nivalis*).

Baldaszkowate (*Apiaceae*): **arcydzięgiel litwor** (*Angelica archangelica*).

Obrazkowate (*Araceae*): **obrazki plamiste** (*Arum maculatum*).

Złożone (*Asteraceae* / *Compositae*): **ożota zwyczajna** (*Aster linosyris*), **arnika góraska** (*Arnica montana*), **omieg górski** (*Doronicum austriacum*), **dziewięcśl bezłodygowy** (*Carlina acaulis*), **wężymord stepowy** (*Scorzonera purpurea*).

Krzyżowe (*Brassicaceae*): **warzucha polska** (*Cochlearia polonica*).

Dzwonkowate (*Campanulaceae*): **dzwonecznik wonny** (*Adenophora liliifolia*), **zerwa kulista** (*Phyteuma orbiculare*).

Goździkowate (*Caryophyllaceae*): **goździk siny** (*Dianthus gratianopolitanus*), **goździk pyszny** (*Dianthus superbus*), **lyszczec wiechowaty** (*Gypsophila paniculata*).

Gruboszowate (*Crassulaceae*): **rojnik pospolity** (*Jovibarba sobolifera*).

Rosiczkowate (*Droseraceae*): **rosiczka długolistna** (*Drosera anglica*), **rosiczka pośrednia** (*Drosera intermedia*), **rosiczka okrągłolistna** (*Drosera rotundifolia*).

Motyłkowate (*Fabaceae* / *Papilionaceae*): **ostrołódka kosmata** (*Oxytropis pilosa*).

Goryczkowate (*Gentianaceae*): **goryczka krzyżowa** (*Gentiana cruciata*), **goryczka wąskolistna** (*Gentiana pneumonanthe*), **goryczka wiosenna** (*Gentiana verna*), **goryczka gorzkawa** (*Gentianella amarella*), **goryczka polna** (*Gentianella campestris*), **goryczka orzęsiona** (*Gentianella ciliata*), **goryczka wczesna** (*Gentianella lutescens*), **niebielistka trwała** (*Swertia perennis*).

Kosaćcowate (*Iridaceae*): **mieczyk błotny** (*Gladiolus palustris*), **mieczyk dachówkowy** (*Gladiolus imbricatus*), **szafran spiski** (*Crocus scypsiensis*), **kosaciec syberyjski** (*Iris sibirica*).

Pływaczowate (*Lentibulariaceae*): **tlustosz pospolity** (*Pinguicula vulgaris*).

Liliowate (*Liliaceae*): **kosatka kielichowa** (*Tofieldia calyculata*), **zimowit jesienny** (*Colchicum autumnale*), **pajęcznica liliowata** (*Anthericum liliago*), **lilia złotogłów** (*Lilium martagon*), **śniedek cienkolistny** (*Ornithogalum gussonei*), **śniedek baldaszkowaty** (*Ornithogalum umbellatum*), **szafirek miękolistny** (*Muscari comosum*), **szafirek drobnokwiatowy** (*Muscari bo-*

tryoides), **cebulica dwulistna** (*Scilla bifolia*), **liczydło górskie** (*Streptopus amplexifolius*), **ciemniężca zielona** (*Veratrum lobelianum*).

Bobrkowate (*Menyanthaceae*): **grzybieńczyk wodny** (*Nymphoides peltata*).

Grzybieniowate (*Nymphaeaceae*): **grzybienie białe** (*Nymphaea alba*), **grążel złoty** (*Nuphar luteum*), **grążel drobny** (*Nuphar pumila*).

Storczykowate (*Orchidaceae*): **bulawnik wielkokwiatowy** (*Cephalanthera damasonium*), **bulawnik mieczolistny** (*Cephalanthera longifolia*), **bulawnik czerwony** (*Cephalanthera rubra*), **ozorka zielona** (*Coeloglossum viride*), **żłobik koralowy** (*Corallorhiza trifida*), **obuwik pospolity** (*Cypripedium calceolus*), **storczyk Fuchsa** (*Dactylorhiza fuchsii*), **storczyk plamisty** (*Dactylorhiza maculata*), **storczyk szerokolistny** (*Dactylorhiza majalis*), **storczyk żbowy** (*Dactylorhiza sambucina*), **kruszczyk rdzawoczerwony** (*Epipactis atrorubens*), **kruszczyk szerokolistny** (*Epipactis helleborine*), **kruszczyk błotny** (*Epipactis palustris*), **kruszczyk siny** (*Epipactis purpurata*), **tączęta jednostronna** (*Goodyera repens*), **gółka długoostrogowa** (*Gymnadenia conopsea*), **miodokwiat krzyżowy** (*Herminium monorchis*), **gołek białawy** (*Leucorchis albida*), **lipiennik Loesela** (*Liparis loeselii*), **listera sercowata** (*Listera cordata*), **listera jajowata** (*Listera ovata*), **gnieźnik leśny** (*Neotia nidus-avis*), **storczyk kukawka** (*Orchis militaris*), **storczyk samicy** (*Orchis morio*), **podkolan biały** (*Platanthera bifolia*), **podkolan zielonawy** (*Platanthera chlorantha*).

Gruszczykowate (*Pyrolaceae*): **pomocnik baldaszkowy** (*Chimaphila umbellata*)

Jaskrowate (*Ranunculaceae*): **tojad mocny** (*Aconitum firmum*), **tojad dziobaty** (*Aconitum variegatum*), **milek wiosenny** (*Adonis vernalis*), **pełnik europejski** (*Trollius europaeus*), **pluśkwica europejska** (*Cimicifuga europaea*), **orklik pospolity** (*Aquilegia vulgaris*), **powojnik prosty** (*Clematis recta*), **sasanka alpejska** (*Pulsatilla alba*), **sasanka łąkowa** (*Pulsatilla pratensis*), **sasanka wiosenna** (*Pulsatilla vernalis*), **zawilec narcyzowy** (*Anemone narcissiflora*), **zawilec wielkokwiatowy** (*Anemone sylvestris*).

Różowate (*Rosaceae*): **parzydło leśne** (*Aruncus silvester*).

Tredownikowate (*Scrophulariaceae*): **gnidosz sudecki** (*Pedicularis sudetica*), **gnidosz rozesłany** (*Pedicularis silvatica*).

Psiankowate (*Solanaceae*): **pokrzyk wilcza jagoda** (*Atropa belladonna*)

Kotewkowate (*Trapaceae*): **kotewka orzech wodny** (*Trapa natans*).

Paprotniki (Pteridophyta):

Skrzypy (*Equisetopsida*):

Skrzypowate (Equisetaceae): **skrzyp olbrzymi** (*Equisetum maximum*)

Porybliny (Isoëtinae):

Poryblinowate (Isoëtaceae): **poryblin jeziorny** (*Isoëtes lacustris*).

Widłaki (Lycopsidea):

Widłakowate (Lycopodiaceae): **widłak alpejski** (*Diphasiastrum alpinum*), **widłak spłaszczony** (*Diphasiastrum complanatum*), **widłak wroniec** (*Huperzia selago*), **widłak jałowcowaty** (*Lycopodium annotinum*), **widłak goździsty** (*Lycopodium clavatum*).

Paprocie (Polypodiopsida):

Długoszowate (Osmundaceae): **długosz królewski** (*Osmunda regalis*).

Paprotkowate (Polypodiaceae): **podrzeń żebrowiec** (*Blechnum spicant*), **pióropusznik strusi** (*Matteucia struthiopteris*), **jęczyznik zwyczajny** (*Phyllitis scolopendrium*), **paprotka zwyczajna** (*Polypodium vulgare*).

Salwiniowate (Salviniaceae): **salwinia pływająca** (*Salvinia natans*).

Grzyby (Fungi):

Wrośniakowate (Coriolaceae): **modrzewnik lecarski** (*Agaricum officinalis*), **żagwica listkowata** (*Grifola frondosa*), **flagowiec olbrzymi** (*Meripilus giganteus*).

Soplówkowate (Hericiaceae): **soplówka jodłowa** (*Heridium coralloides*), **soplówka jeżowata** (*Heridium erinaceum*), **soplówka gałęzista** (*Heridium ramosum*).

Smardzowate (Morchellaceae): **kraźkówka żyłkowa** (*Disciotis Venosa*), **smardz stożkowaty** (*Morchella conica*), **smardz wyniosły** (*Morchella elata*), **smardz jadalny** (*Morchella esculenta*), **smardz półwolny** (*Morchella gigas*), **naparstniczka czeska** (*Verpa bohemica*), **naparstniczka stożkowata** (*Verpa conica*).

Sromotnikowate (Phallaceae): **mądziak psi** (*Mutinus caninus*), **mądziak malinowy** (*Mutinus ravenelli*), **sromotnik fiołkowy** (*Phallus hadriani*), **sromotnik bezwstydy** (*Phallus impudicus*).

Żagwiowate (Polyporaceae): **żagiew okółkowa** (*Polyporus umbellatus*).

Szmaciakowate (Sparassidaceae): **szmaciak gałęzisty** (*Sparassis crispa*), **szmaciak krótkotrzonowy** (*Sparassis laminosa*).

Szyszkowcowate (Strobilomycetaceae): **szyszkowiec łuskowaty** (*Strobilomyces strobilaceus*).

Podgrzybkowate (Xerocomaceae): **podgrzybek pasożytniczy** (*Xerocomus parasiticus*).

Porosty (Lichenes):

Jaskrawcowate (Caloplacaceae): **błyskotka** (*Fulgensia*) – wszystkie gatunki.

Chrobotkowate (Cladoniaceae): **chrobotka** (*Cladonia*) – wszystkie gatunki.

Czasznikowate (Icmadophilaceae): **czasznik modrozielony** (*Icmadophila ericetorum*).

Tarczownicowate (Parmeliaceae sensu lato) – wszystkie gatunki, z wyjątkiem **pustulki pęcherzykowatej** (*Hypogymnia physodes*), **tarczownicy bruzdkowanej** (*Parmelia sulcata*) i **plucnicy islandzkiej** (*Cetraria islandica*).

Pawężnicowate (Peltigeraceae) – wszystkie gatunki.

Obrośnicowate (Physiaceae): **obrośnica** (*Anaptychia*) – wszystkie gatunki.

Chruścikowate (Stereocaulaceae): **chruścik** (*Stereocaulon*) – wszystkie gatunki.

Granicznikowate (Stictaceae) – wszystkie gatunki.

Brodaczkowate (Usneaceae) – wszystkie gatunki.

2) ROŚLINY LECZNICZE I PRZEMYSŁOWE, DZIKO WYSTĘPUJĄCE, PODLEGAJĄCE OCHRONIE CZĘŚCIOWEJ

Drzewa:

Cis pospolity (*Taxus baccata*).

Krzewy i krzewinki:

Porzeczką czarną (*Ribes nigrum*), **wilżyną ciernistą** (*Ononis spinosa*), **kruszyną pospolitą** (*Frangula alnus*), **bagno zwyczajne** (*Ledum palustre*), **kalina koralowa** (*Viburnum opulus*).

Rośliny zielne:

Kokornakowate (Aristolochiaceae): **kopytnik pospolity** (*Asarum europaeum*).

Złożone (Asteraceae/Compositae): **aster gawędka** (*Aster amellus*), **kocanki piaskowe** (*Helichrysum arenarium*).

Goździkowate (Caryophyllaceae): **goździk kartuzek** (*Dianthus carthusianorum*), **goździk kropkowany** (*Dianthus deltoides*).

Goryczkowate (Gentianaceae): **centuria pospolita** (*Centaureum erythraea*), **goryczka trojęściowa** (*Gentiana asclepiadea*).

Wargowe (Lamiaceae/Labiatae): **miodownik melisowaty** (*Melittis melissophyllum*).

Liliowate (Liliaceae): **konwalia majowa** (*Convallaria majalis*).

Bobrkowate (Menyanthaceae): **bobrek trójlistkowy** (*Menyanthes trifoliata*).

Pierwiosnkowate (Primulaceae): **pierwiosnka wyniosła** (*Primula elatior*), **pierwiosnka lekarska** (*Primula veris*).

Jaskrowate (Ranunculaceae): **przyłaszczka pospolita** (*Hepatica nobilis*).

Marzanowate (*Rubiaceae*): **marzanka wonna** (*Galium odoratum*).

Tredownikowate (*Scrophulariaceae*): **naparstnica zwyczajna** (*Digitalis grandiflora*), **naparstnica purpurowa** (*Digitalis purpurea*).

Mszaki (*Bryophyta*):

Mchy (*Bryopsida*):

Teposzowate/Krzywoszyjowate (*Amblystegiaceae*): **sierpowiec odgięty** (*Drepanocladus revolvens*).

Mochwianowate (*Aulacomniaceae*): **mochwian błotny** (*Aulacomnium palustre*).

Krótkoszowate (*Brachytheciaceae*): **brodawkowiec jasnozielony** (*Pseudoscleropodium purum*).

Drabikowate (*Climaciaceae*): **drabik drzewkowaty** (*Climacium dendroides*).

Rokietowate/Gajnikowate (*Hypnaceae/Hylocomiaceae*): **gajnik lśniący** (*Hylocomium splendens*), **rokietnik pospolity** (*Pleurozium schreberi*), **faldownik nastroszony** (*Rhytidiadelphus squarrosus*), **faldownik trzyczędowy** (*Rhytidiadelphus triquetrus*), **piórosz pierzasty** (*Ptilium crista-castrensis*).

Bielistkowate (*Leucobryaceae*): **bielistka sina (modrzaczek)** (*Leucobryum glaucum*).

Płonnikowate (*Polytrichaceae*): **płonnik pospolity** (*Politrychum commune*), **płonnik cienki** (*Politrychum strictum*).

Torfowcowate (*Sphagnaceae*): wszystkie gatunki.

Tujowcowate (*Thuidiaceae*): **tujowiec tamaryskowaty** (*Thuidium tamariscinum*).

Grzyby (*Fungi*):

Wszystkie gatunki wielkoowocnikowe, za wyjątkiem chronionych ściśle.

Porosty:

Tarczownicowate (*Parmeliaceae sensu lato*): **plucnica islandzka** (*Cetraria islandica*).

Nr 6.

Gatunki zwierząt żyjące dziko na Dolnym Śląsku, które podlegają ochronie pełnej i częściowej. (Opr. A. Czermak na podstawie Rozporządzenia Ministra Środowiska z dn. 26 września 2001 r., Dz. U. 01.130.1456. Strona internetowa: www.abc.com.pl).

1) **ZWIERZĘTA RODZIME DZIKO WYSTĘPUJĄCE OBJĘTE OCHRONĄ PEŁNĄ**

Pijawki (*Hirudinea*)

Pijawka lekarska (*Hirudo medicinalis*).

Pajęczaki (*Arachnida*)

Tygrzyk paskowany (*Argiope bruennichi*), **Gryzielowate** (*Atypidae*) – wszystkie gatunki, **poskocz krasny** (*Eresus niger*), **skakun** (*Phyllaenus chrysopterus*).

Owady (*Insecta*)

Ważki (*Odonata*): **żagnica północna** (*Aeschna coerulea*) – (w Polsce tylko w Karkonoszach) **żagnica zielona** (*Aeschna viridis*), **lątka turzycowa** (*Coenagrion ornatum*), **iglica mała** (*Nehalennia speciosa*), **miedziopierś górską** (*Somatochlora alpestris*) – (Karkonosze, Sudety Wschodnie), **trzepla zielona** (*Ophiogomphus cecilia*), **gadziogłówka żółtonoga** (*Stylurus*

flavipes), **straszka północna** (*Sympecma braueri*), **zalotka białoczelna** (*Leucorrhinia albifrons*), **zalotka spłaszczona** (*Leucorrhinia caudalis*), **zalotka większa** (*Leucorrhinia pectoralis*).

Modliszki (*Mantodea*): **modliszka zwyczajna** (*Mantis religiosa*).

Prostoskrzydłe (*Orthoptera*): **stepówka** (*Gampsocleis glabra*).

Chrzaszczki (*Coleoptera*): **bogatek wspaniały** (*Bubrestis splendens*), **Tęczniki** (*Calosoma*) – wszystkie gatunki, **Biegacze** (*Carabus*) – wszystkie gatunki, **kozióróg dębosz** (*Cerambyx cerdo*), **kozióróg bukowiec** (*Cerambyx scopolii*), **purpurówka Kaehlera** (*Purpuricenus kaehlerii*), **na-dobnica alpejska** (*Rosalia alpina*), **jelonek ro-gacz** (*Lucanus cervus*), **pachnica dębowa** (*Osmoderma eremita*).

Motyle (*Lepidoptera*): **czerwończyk nieparek** (*Lycanea dispar*), **czerwończyk fioletek** (*Lycanea helle*), **modraszek alkon** (*Maculinea alkon*), **modraszek arion** (*Maculinea arion*), **modra-**

szek *nausitos* (*Maculinea nausithous*), **modraszek telejus** (*Maculinea teleius*), **modraszek eroides** (*Polyommatus eroides*), **modraszek gniady** (*Polyommatus ripartii*), **modraszek baton** (*Pseudophilotes baton*), **modraszek orion** (*Scolitanides orion*), **wstęgówka bagienka** (*Catocala pacta*), **dostojna akwilonaris** (*Boloria aquilonaris*), **dostojka eunomia** (*Boloria eunomia*), **przeplatka aurinia** (*Euphydryas aurinia*), **przeplatka maturalna** (*Euphydryas maturalna*), **paź żeglarz** (*Iphiclides podalirius*), **niepylak apollo** (*Parnassius apollo*), **niepylak mnemozyna** (*Parnassius mnemosyne*), **szlaczkoń torfowiec** (*Colias palaeno*), **górówka sudecka** (*Erebia sudetica*), **mszarnik jutta** (*Oenis jutta*), **postojak wiosiolkowiec** (*Prosperinus prosperina*).

Błonkoskrzydłe (*Hymenoptera*): **Trzmiele** (*Bombus*) – wszystkie gatunki.

Ślimaki (*Gastropoda*)

Ślimak żółtawy (*Helix lutescens*), **ślimak winniczek** (*Helix pomatia*) – o średnicy muszli do 30 mm włącznie, **pomrów nakrapiany** (*Tandonia rustica*), **świdrzyk łamliwy** (*Balea perversa*), **świdrzyk ozdobny** (*Charpentieria ornata*), **świdrzyk ślaski** (*Cochlodina costata*).

Małże (*Bivalvia*)

perloródka rzeczna (*Margaritifera margaritifera*), Groszkówkowate (*Spheridae*) – wszystkie gatunki.

Kręgowce (*Cyclostomata*)

Minogowate (*Petromyzontidae*) – wszystkie gatunki z wyjątkiem postaci dorosłych minoga rzeczego (*Lampetra fluviatilis*).

Ryby (*Pisces*)

Jesiotr zachodni (*Acipenser sturio*), **piekielnica** (*Alburnoides bipunctatus*), **strzebla błotna** (*Eupallasella percnurus*), **kielb białopłetwy** (*Gobio albipinnatus*), **kielb Kesslera** (*Gobio kessleri*), **ciosa** (*Pelecus cultratus*) – po za wodami Zalewu Wiślanego, **strzebla potokowa** (*Phoxinus phoxinus*), **różanka** (*Rhodeus sericeus*), **koza** (*Cobitis taenia*), **piskorz** (*Misgurnus fossilis*), **koza złotawa** (*Sabanejewia aurata*), **głowacz białopłetwy** (*Cottus gobio*), **głowacz pręgopłetwy** (*Cottus poecilopus*), **kur ro-gacz** (*Myoxocephalus quadricornis*), **dennik** (*Liparis liparis*), **babka czarnoplamka** (*Gobiusculus flavescens*), **babka czarna** (*Gobius niger*), **babka szczupła** (*Neogobius fluviatilis*), **babka piaskowa** (*Pomatoschistus microps*), **babka mała** (*Pomatoschistus minutus*), **pocierniec** (*Spinachia spinachia*), **wężynka** (*Nerophis ophidion*), **iglicznia** (*Syngnathus typhle*).

Plazy (*Amphibia*)

Salamandra plamista (*Salamandra salamandra*), **traszki** (*Triturus*) – wszystkie gatunki, Ropuszkowate (*Discoglossidae*) – wszystkie gatunki, **grzebiuszka ziemna** (*Pelobates fuscus*), Ropuchowate (*Bufonidae*) – wszystkie gatunki, **rzekotka drzewna** (*Hyla arborea*), Żabowate (*Ranidae*) – wszystkie gatunki.

Gady (*Reptilia*)

Żółw błotny (*Emys orbicularis*).

Jaszczurkowate (*Lacertidae*) – wszystkie gatunki, **padalec zwyczajny** (*Anguis fragilis*), **zaskroniec zwyczajny** (*Natrix natrix*), **wąż Eskulapa** (*Elaphe longissima*), **gniewosz plamisty** (*Coronella austriaca*), **żmija zygzakowata** (*Vipera berus*).

Ptaki (*Aves*)

Nury (*Gaviiformes*) – wszystkie gatunki,

Perkozy (*Podicipediformes*) – wszystkie gatunki.

Brodzące (*Ciconiiformes*) – wszystkie gatunki, z wyjątkiem czapli siwej (*Ardea cinerea*).

Błaszczkodziobe (*Anseriformes*) – wszystkie gatunki (należą tu m.in.: **kaczka cyranka**, **kaczka podgorzalka**, **kaczka płaskonos**, **gągoł**, **labędź niemy**, **labędź krzykliwy**, **tracz nurogęś**), z wyjątkiem: **cyraneczki** (*Anas crecca*), **kaczki krzyżówki** (*Anas platyrhynchos*), **kaczki głowienki** (*Aythya ferina*), **kaczki czernicy** (*Aythya fuligula*), **gęsi białoczelnej** (*Anser albifrons*), **gęsi gegawy** (*Anser anser*), **gęsi zbożowej** (*Anser fabalis*).

Jastrzębiowe (*Accipitriformes*) – wszystkie gatunki (należą tu: **kania ruda**, **kania czarna**, **orzelski bielik**, **błotniak stawowy**, **błotniak zbożowy**, **jastrząb gołębiarz**, **krogulec**, **trzmielejad**, **myszolew zwyczajny**, **orklik krzykliwy**).

Sokołowe (*Falconiformes*) – wszystkie gatunki (należą tu: **pustulka**, **kobuz**).

Grzebiące (*Galliformes*): **cietrzew** (*Tetrao tetrix*), **głuszec** (*Tetrao urogallus*), **przepiórka** (*Coturnix coturnix*).

Żurawiove (*Gruiformes*) – wszystkie gatunki (należą tu: **żuraw zwyczajny**, **wodnik**, **kurka wodna**, **derkacz**), z wyjątkiem **łycki** (*Fulica atra*).

Siewkowe (*Charadriiformes*) – wszystkie gatunki (należą tu: **sieweczka rzeczna**, **czajka**, **batalion**, **bekas kszyc**, **brodziec krwawodzioby**, **rycyk**, **kulik wielki**, **mewa śmieszka**, **rybitwa zwyczajna**), z wyjątkiem: **mewy srebrzystej** (*Larus argentatus*), **mewy białogłowej** (*Larus calchinnans*), **ślönki** (*Scolopax rusticola*).

Gołębiowe (*Columbiformes*): **gołąb siniak** (*Columba oenas*), **synogarlica turecka** zwana sier-

pówką (*Streptopelia decaocto*), **turkawka** (*Streptopelia turtur*).

Kukułkowe (*Cuculiformes*): **kukułka** (*Cuculus canorus*).

Sowy (*Strigiformes*) – wszystkie gatunki (należą tu: **puchacz**, **sowa uszata**, **sowa włochata**, **pójdzka**, **puszczyk**, **plomykówka**).

Lelkowe (*Caprimulgiformes*): **lelek kozodój** (*Caprimulgus europaeus*).

Jerzykowe (*Apodiformes*): **jerzyk** (*Apus apus*).

Kraskowe (*Coraciiformes*): **zimorodek** (*Alcedo atthis*), **kraska** (*Coracias garrulus*), **żółna** (*Merosops apiaster*), **dudek** (*Upupa epops*).

Dzięciolowe (*Piciformes*) – wszystkie gatunki (oprócz **dzięciolów** należy tu również **kręto głów**).

Wróblowe (*Passeriformes*) – wszystkie gatunki (należą tu rodziny ptaków śpiewających: **skowronki**, **jaskółki**, **pliszki**, **jemioluszka**, **pluszcz**, **strzyżyk**, **plochacz**).

Drozdowate (**rudzik**, **słowiki**, **kopciuszek**, **pleszka**, **pokląska**, **kłaskawka**, **białorzotka**, **drozdy**, **kos**, **kwiczoł**).

Pokrzewkowate (**świerszczak**, **brzęczka**, **strumieniówka**, **trzcinniczek**, **trzciniak**, **łożówka**, **zaganiacz**, **pokrzewki**) **mucholówki**, **sikory**, **raniuszek**, **kowalik**, **pomurnik**, **pełzacz**, **remiz**, **wilga**, **dzierzby**,

Krukowate (**sójka** **żółodziówka**, **orzechówka**, **kawka**, **gawron**, **kruk**), **szpak**,

Wikłaczowate (**wróbel**, **mazurek**),

Łuszczaki (**zięba**, **zięba jer**, **kulczyk**, **dzwonec**, **szczygieł**, **czyż**, **makolągwa**, **czeczotka**, **krzyżodziób**, **dziwonia**, **grubodziób**, **gil**), **trznadłe**), z wyjątkiem **wrony siewej** (*Corvus corone cornix*) i **sroki** (*Pica pica*).

Ssaki (*Mammalia*)

Owadożerne (*Insectivora*): **jeż wschodni** (*Erinaceus concolor*), **jeż zachodni** (*Erinaceus europaeus*),

Ryjówkowate (*Soricidae*) – wszystkie gatunki (należą tu: **rzęsorek rzeczek**, **zębielek karliczek**, **ryjówka aksamitna**, **ryjówka malutka**, **ryjówka górską**), **kret** (*Talpa europaea*) – z wyjątkiem występującego na lotniskach, w zamkniętych ogrodach, szkółkach, na obszarze stawów rybnych, uznanych za obręby hodowlane w rozumieniu przepisów o rybactwie śródlądowym oraz na wałach przeciwpowodziowych, zaporach ziemnych zbiorników wodnych, nasypach, doprowadzalnikach i groblach.

Nietoperze (*Chiroptera*): **podkowiec duży** (*Rhinolophus ferrumequinum*), **podkowiec mały** (*Rhinolophus hipposideros*),

Mroczkowate (*Vespertilionidae*) – wszystkie gatunki (należą tu: **mopek**, **gacek wielkouch**, **nocek duży**, **nocek rudy**, **borowiec wielki**, **mroczek późny**, **karlik malutki**).

Gryzonie (*Rodentia*): **wiewiórka** (*Sciurus vulgaris*),

Popielicowate (*Gliridae*): **koszatka** (*Dryomys nitedula*), **żółdnica** (*Eliomys quercinus*), **popielica** (*Glis glis*), **orzesznica** (*Muscardinus avelanarius*)

Drapieżne (*Carnivora*): **wydra** (*Lutra lutra*) – z wyjątkiem występującej na obszarze stawów rybnych, uznanych za obręby hodowlane w rozumieniu przepisów o rybactwie śródlądowym, **gronostaj** (*Mustela erminea*), **łasica** (*Mustela nivalis*).

Ponadto ustawa ustala strefy ochronne miejsc lęgowych następujących gatunków zwierząt: **orzeł biały**, **orlik krzykliwy**, **puchacz**, **kulon**, **bocian czarny**, **kraska**, **sokół wędrowny**, **kania czarna**, **kania ruda**, **cietrzew**, **głuszec**, **wąż Eskulapa**, **żółw błotny**.

2) ZWIERZĘTA RODZIME DZIKO WYSTĘPUJĄCE OBJĘTE OCHRONĄ GATUNKOWĄ CZĘŚCIOWĄ.

Ślimaki

Ślimak winniczek (*Helix pomatia*) o średnicy muszli powyżej 30 mm.

Kręgoustę

Minóg rzeczny (*Lampetra fluviatilis*).

Ryby

Słonecznica (*Leucaspis delineatus*), **śliz** (*Barbatula barbatula*).

Ptaki

Kormoran (*Phalacrocorax carbo*) – z wyjątkiem występującego na obszarze stawów rybnych, uznanych za obręby hodowlane w rozumieniu przepisów o rybactwie śródlądowym, **mewa srebrzysta** (*Larus argentatus*), **mewa białogłowa** (*Larus cachinnans*), **wrona siewa** (*Corvus corone cornix*), **sroka** (*Pica pica*).

Ssaki

Bóbr europejski (*Castor fiber*), **wydra** (*Lutra lutra*) – występująca na obszarze stawów rybnych, uznanych za obręby hodowlane w rozumieniu przepisów o rybactwie śródlądowym.

WYKAZ ILUSTRACJI

- Fot. 1. Oborniki Śląskie. J. Góral, 2003.
- Fot. 2. Głaz narzutowy w pobliżu rezerwatu 'Jodłowice'. A. Czermak, 2001.
- Fot. 3. Wąwóz lessowy w okolicach Kuraszkowa. A. Czermak, 2003.
- Fot. 4. Góra Gnieździec. Zbiory UM Oborniki Śląskie.
- Fot. 5. Pradolina Wrocławska. J. Góral, 2003.
- Fot. 6. Wzgórza Trzebnickie. A. Czermak, 2003.
- Fot. 7. Odra w rejonie Rakowa. A. Czermak, 2003.
- Fot. 8. Starorzeczka Odry w rejonie Urazu. A. Czermak, 2003.
- Fot. 9. Stawy w Wilczynie. J. Góral, 2003.
- Fot. 10. Widawa pod Paniowicami. A. Czermak, 2001.
- Fot. 11. Kalina koralowa. A. Czermak, 2003.
- Fot. 12. Kolonia łęgowa jaskówek brzegówek w pobliżu Bagna. A. Czermak, 2003.
- Ryc. 1. Mapa topograficzna gminy Oborniki Śląskie. Opr. W. Czmiel na podstawie: Mapy topograficznej Polski w skali 1:25 000, arkusze 453.11; 453.13; 453.31, 1977 – 1983 OPGK, Kraków i Mapy turystycznej Wzgórza Trzebnickie w skali 1:30 000, 1999, PLAN, Wrocław.
- Ryc. 2. Podział gminy na jednostki fizyczno-geograficzne. Opr. W. Czmiel na podstawie: J. Kondraci, Geografia regionalna Polski, Warszawa 2002.
- Ryc. 3. Uproszczony przekrój geologiczny. Opr. J. Czmiel na podstawie: Szczegółowej mapy geologicznej Polski w skali 1:50 000, arkusz Oborniki Śląskie, Warszawa 1985.
- Ryc. 4. Geneza, wiek i litologia utworów powierzchniowych. Opr. W. Czmiel, na podstawie: Atlasu Śląska Dolnego i Opolskiego, Wrocław 1997.
- Ryc. 5. Struktura rzeźby terenu. Opr. W. Czmiel na podstawie: Atlasu Śląska Dolnego i Opolskiego, Wrocław 1997.
- Ryc. 6. Powstanie moreny spiętrzonej wg L. Marksa. [W:] W. Jaroszewski, L. Marks, A. Radomski, Słownik geologii dynamicznej, Warszawa 1985, s. 150.
- Ryc. 7. Fazy powstawania kemu wg L. Marksa. Tamże, s. 109.
- Ryc. 8. Profil terenu wzdłuż linii Odra – Oborniki Śląskie – Piekary. Opr. W. Czmiel, J. Czmiel.
- Ryc. 9. Główne typy gleb. Opr. W. Czmiel na podstawie: Atlasu Śląska Dolnego i Opolskiego, Wrocław 1997.
- Ryc. 10. Diagram klimatyczny dla Obornik Śląskich. Opr. W. Czmiel.
- Ryc. 11. Częstotliwość występowania wiatrów. Opr. W. Czmiel.
- Ryc. 12. Schematyczny profil hydrogeologiczny z rejonu południowej części Obornik Śląskich. Opr. J. Czmiel.
- Ryc. 13. Zawilec gajowy. [W:] J. Mowszowicz, Flora wiosenna, Warszawa 1987, s. 58.
- Ryc. 14. Ziarnopłon wiosenny. Tamże, s. 99.
- Ryc. 15. Wiciokrzew pomorski. [W:] M. Maciejko, Polskie rośliny chronione. Zeszyt I: Drzewa i krzewy, Gliwice 1983, s. 23.
- Ryc. 16. Tulipanowiec amerykański. [W:] B. T. Kremer, Drzewa. Leksykon przyrodniczy, Warszawa 1996, s. 160.
- Ryc. 17. Daglezja zielona. [W:] W. Szafer, Drzewa i krzewy, Warszawa 1949, tab. 3.
- Ryc. 18. Jodła pospolita. Tamże, tab. 2.
- Ryc. 19. Gruszyca mniejsza. [W:] F. Hron, O. Zejbrlik, Rostliny stráni, skal, křovin a lesu. Kapesni atlas, Praha 1987, s. 227.
- Ryc. 20. Wawrzynek wilczełyko. [W:] Z. Głowaciński, S. Michalik, Kotlina Sandomierska (Przyroda polska), Warszawa 1979, s. 46.
- Ryc. 21. Orlik pospolity. [W:] F. Hron, O. Zejbrlik, Rostliny stráni, skal, křovin a lesu. Kapesni atlas, Praha 1987, s. 110.
- Ryc. 22. Kopytnik pospolity. Tamże, s. 125.
- Ryc. 23. Widłak goździsty. Tamże, s. 83.
- Ryc. 24. Pierwiosnka lekarska. Tamże, s. 219.
- Ryc. 25. Śnieżyca wiosenna. Tamże, s. 337.
- Ryc. 26. Śnieżyca przebiśnieg. Tamże, s. 339.
- Ryc. 27. Barwinek pospolity. Tamże, s. 231.
- Ryc. 28. Jaskółka brzegówka. [W:] W. Tyrakowski, Poradnik młodego przyrodnika, część 2, rys. R. Dudziński, Warszawa 1986, s. 146.
- Ryc. 29. Remiz przy gnieździe. [W:] J. Sokołowski, Z biologii ptaków, Warszawa 1950, s. 187.
- Ryc. 30. Sójka żołędziówka. [W:] W. Tyrakowski, Poradnik młodego przyrodnika, część 2, rys. R. Dudziński, Warszawa 1986, s. 147.
- Ryc. 31. Ptaki borów: a) mysikrólik, b) zniczek, c) sikora czubatka, d) sikora sosnowka, e) skowronek borowy (lerka). [W:] Z. Głowaciński, S. Michalik, Kotlina..., s. 115.
- Ryc. 32. Mucholówki: a) żałobna, b) białoszycja, c) mała, d) szara. Tamże, s. 65.

ŹRÓDŁA WYKORZYSTANE W OPRACOWANIU

I. Archiwalia

1. Berdowski W., Panek E., Inwentaryzacja stanowisk roślin chronionych gminy Oborniki Śląskie, Wrocław 1993, [maszynopis].
2. Chronione gatunki zwierząt gminy Oborniki Śląskie, praca zespołowa, Wrocław 1993, [maszynopis].
3. Czerkas K., Czermak A., Oziębłowski M., Szlak cysterski. Gmina Oborniki Śląskie, Urząd Gminy Oborniki Śląskie 1995, [maszynopis].
4. Czmiel J., Warunki uzyskania wód zwykłych i mineralnych w rejonie Oborniki Śląskie – Trzebnica. Praca magisterska, Instytutu Nauk Geologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego, promotor C. Kolago, Wrocław 1983.
5. Czmiel W., Środowisko przyrodnicze, społeczno-gospodarcze i dziedzictwo kulturowe Niziny Śląskiej, WOM, Wrocław 1998.
6. Czmiel W., Region, w którym żyję i jego problemy na przykładzie gminy Oborniki Śląskie, WOM, Wrocław 1998.
7. Dziecielski J., Kozak W., Popielas D., Program Ochrony Przyrody. Nadleśnictwo Oborniki Śląskie, Oborniki Śląskie 2002, [maszynopis].
8. Inwentaryzacja drzew pomnikowych w gminie Oborniki Śląskie, karty informacyjne, Urząd Miejski Oborniki Śląskie 2003
9. Marketingowa strategia rozwoju turystyki w gminie Oborniki Śląskie, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Urząd Miejski, Oborniki Śląskie 1994 [maszynopis].
10. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Oborniki Śląskie. Wytyczne konserwatorskie do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Oborniki Śląskie, Urząd Miejski Oborniki Śląskie 2002.
11. Przespolewska D., Mała monografia Obornik Śląskich. Praca magisterska, Filologia Polska Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, promotor prof. dr hab. B. Siciński, Wrocław 1997.
12. Rejestr zabytków i ewidencja dóbr kultury, Wojewódzki Oddział Służby Ochrony Zabytków we Wrocławiu, Wrocław 2003.
13. Szulc R., Dokumentacja hydrogeologiczna ujęcia wód podziemnych z utworów trzeciorzędowych dla firmy BROWBUD w Obornikach Śl., EKOKONREM, Wrocław 1996.
14. Ulanicki J. & all, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Oborniki Śl., Wrocławskie Biuro Urbanistyki s. c., Wrocław 2003.

II. Mapy

1. Atlas Śląska Dolnego i Opolskiego, red. Pawlak W. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1997.
2. Mapa krajoznawcza. Bagno, Morzęcin Mały, Osolin, Brzeźno Małe, Wielka Lipa, Osola, [Gmina Oborniki Śląskie], 1:18 000, opr. Studio Wydawnicze PLAN, Społeczne Stowarzyszenie Wiejskie 'Okolice', Wrocław 2000.
3. Mapa sozologiczna Polski w skali 1:50 000, arkusze Oborniki Śląskie, Żmigród, red. Rzepecki J., Suchaneczka G., GEOPOL, Poznań 1998.
4. Mapa topograficzna Polski w skali 1:25 000, arkusze 453. 11; 453. 13; 453. 31, OPGK, Kraków 1977 – 1983.
5. Mapa topograficzna Polski w skali 1:10 000, arkusz Oborniki Śląskie M-33-34-B-b-1, CODGiK, Warszawa
6. Mapa topograficzna Polski w skali 1:50 000, arkusz Oborniki Śląskie M-33-34-B, CODGiK, Warszawa
7. Mapa turystyczna szlaków pieszych i tras rowerowych po Wzgórzach Trzebnickich i Dolinie Baryczy, 1:70 000, opr. Studio Wydawnicze PLAN, Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy, Wrocław 2003.
8. Szczegółowa mapa geologiczna Polski w skali 1:50 000, arkusz Oborniki Śląskie, opr. Gizler H., Warszawa 1985
9. Wzgórze Trzebnickie (Kocie Góry). Szlaki rowerowe, szlaki piesze Trzebnica – Oborniki Śląskie, mapa turystyczna, opr. Studio Wydawnicze PLAN, Wrocław 1999.
10. Wzgórze Trzebnickie – okolice Wrocławia, 1:40 000, opr. Studio Wydawnicze PLAN, Wrocław 2001.

III. Opracowania

1. Bobrowicz G., Mamy jeszcze jodłę. *Kurier Gmin*, nr 50, 13 grudnia 2001.
2. Bouchner M., Zwierzęta łowne. Ilustracje Z. Berger, Warszawa 1993.
3. *Brzask*, Rocznik Towarzystwa Miłośników Ziemi Trzebnickiej, nr V – X, [red. J. B. Kos, Trzebnica].
4. Czechowicz B., Dobrzyniecki A., Miasto i gmina Oborniki Śląskie. Inwentaryzacja krajoznawcza województwa wrocławskiego, z. 18, Wrocław 1994.
5. Dziedzic K. & all, Surowce mineralne Dolnego Śląska, Wrocław 1979.

6. Dudziak T., Dziedzic M., Okolice Wrocławia, 12 tras pieszych dla każdego. Przewodnik krajoznawczo-turystyczny, Wrocław 1999.
7. Eisenreich W., Handel A., Zimmer E. U., Przewodnik do rozpoznawania roślin i zwierząt na wycieczce, Warszawa 2000.
8. Encyklopedia Geograficzna Świata. T. X Polska, red. Otałęga Z., Kraków 1997.
9. Fall K., Ekspertyza hydrogeologiczna dotycząca możliwości zaopatrzenia w wodę wsi Borkowice i Kowale, EKOKONREM, Wrocław 1999.
10. Führer durch Bad Obernigk und Umgegend, Verkehrsverein Obernigk 1924.
11. Furmankiewicz M., Nietoperze gminy Oborniki Śląskie, *Z pierwszej ręki* nr 4, 2002.
12. H. i A. Gucwińscy, Zwierzęta nocy, Warszawa 1990.
13. Haber A., Atlas ptaków leśnych, Warszawa 1961
14. Hydronimia Odry. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym, red. H. Borek, Opole 1983.
15. Jarosz S., Krajobrazy Polski i ich pierwotne fragmenty, Warszawa 1956.
16. Kielbasa A. SDS, Oborniki Śląskie wczoraj i dziś, Trzebnica 1985.
17. Klimaszewski M., Geomorfologia, Warszawa 1994.
18. Koehler W., Schnaider Z., Atlas owadów leśnych, Warszawa 1955.
19. Kondracki J., Geografia regionalna Polski, Warszawa 2002.
20. Kruczek Z., Sacha S., Geografia atrakcji turystycznych Polski.
21. Książkiewicz M., Geologia dynamiczna, Warszawa 1979.
22. Kuźniewski E., Skarby przyrody Dolnego Śląska, Wrocław 1964.
23. Laskowska Wanda, Rośliny borów. Tablice H. Rembertowicz – Szyborska, Warszawa 1983.
24. Malinowski J. (red.), Budowa geologiczna Polski. Tom VII, *Hydrogeologia*, Warszawa 1991.
25. Mazurski R. K., Trzebnica, Oborniki Śląskie i okolice. Przewodnik, Warszawa 1977.
26. Pudło A., Pudło K., Oborniki Śląskie. Od osady leśnej do miejscowości leczniczo-wypoczynkowej, *Brzask*, nr 2, 1984.
27. Ciż, Siedem stuleci Obornik Śląskich (Szkic historyczno-socjologiczny), *Brzask*, nr 10, 2002.
28. Ranoszek E., Ranoszek W., Przyroda Doliny Baryczy. Przewodnik, Milicz 1994.
29. Serafiński W., Ssaki Polski. Tablice J. Towpik, Warszawa 1972.
30. Sokołowski J., Z biologii ptaków, Warszawa 1950.
31. Sterry P., Cleave A., Clements A., Goodfellow P., Ptaki Europy. Przewodnik ilustrowany, Warszawa 2002.
32. Świat roślin, skał i minerałów, red. L. Šomšák, red. wyd. pol. K. Kujawska, Warszawa 1982.
33. Traczyk T., Rośliny lasu liściastego, Warszawa 1975.
34. Trzebnica. Zarys rozwoju miasta na przestrzeni wieków, red. L. Wiatrowski, Wrocław – Trzebnica 1995.
35. Tyrakowski W., Poradnik młodego przyrodnika, cz. 2, Warszawa 1986.
36. Walczak W., Obszar przedludecki, Warszawa 1970.
37. Winnicki J., Geological structure of the Trzebnica Hills in the light of new investigation, *Kwartalnik Geologiczny* nr 3, 1997.
38. Załęski J., Rezerwaty przyrody województwa wrocławskiego. [W:] Krajoznawstwo a przyroda. Symposium Krajoznawcze XV Forum Krajoznawstwa Dolnośląskiego 3-5 kwietnia 1987 r., red. I. Kozioł, J. Załęski, Wrocław 1987.
39. Tenże, Wiciokrzew pomorski koło Obornik Śląskich, *Informator krajoznawczy*, marzec 1980.
40. Zwierzęta i rośliny Europy, red. M. Chinery, Warszawa 1993.
41. Żmuda P., Trzebnica – Oborniki Śląskie i okolice. Ilustrowany przewodnik z mapami, Wrocław 2000.

NOTY BIOGRAFICZNE

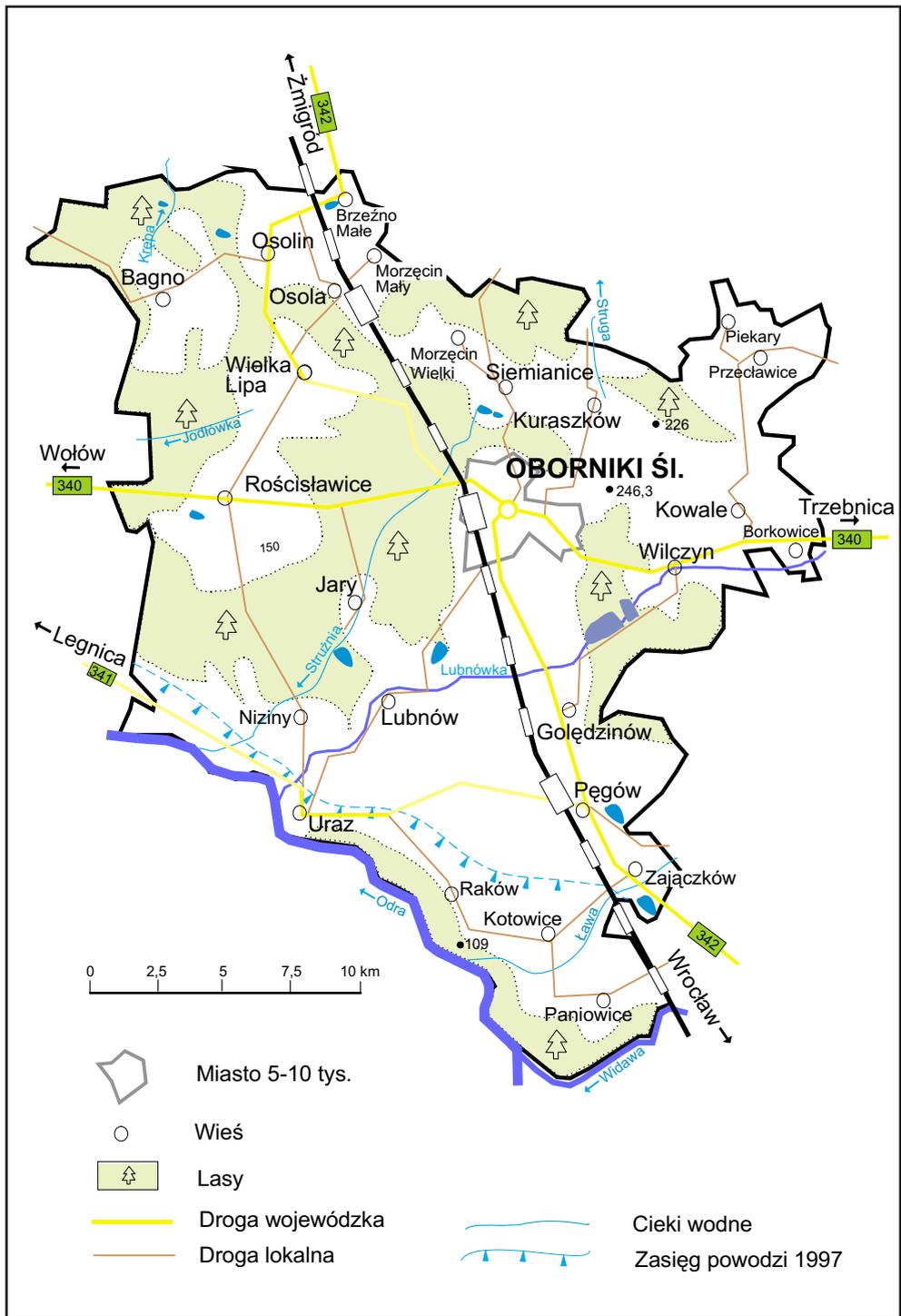
Mgr **Maria Burzyńska**, absolwentka Ekonomiki Turystyki Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu (1979 r.) oraz Pedagogiki Opiekuńczej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie (1991 r.). Od 1983 roku jest nauczycielem wychowawcą w Domu Dziecka w Obornikach Śląskich. W latach 1995 – 2003 zajmowała się promocją gminy Oborniki Śląskie, współredaguje m.in. *Z pierwszej ręki* – Magazyn Informacyjny Urzędu Miejskiego.

Mgr inż. **Andrzej Czermak**, urodził się w Obornikach Śląskich. Absolwent Politechniki Wrocławskiej. Należał do Studenckiego Koła Przewodników Sudeckich, współredagując czasopismo krajoznawcze *Karkonosz*. W latach 1985 – 1989 brał udział w inwentaryzacji krajoznawczej gminy Pru-

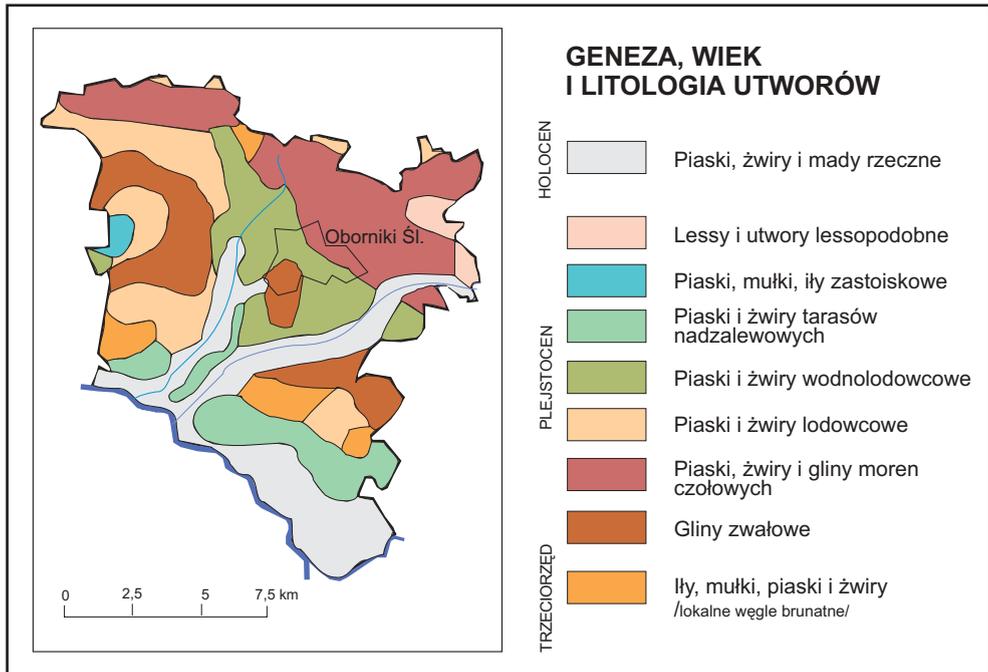
sice, której wyniki zostały opublikowane 1993 r. we współautorstwie z Jerzym Załęskim. Jest też autorem innych artykułów o tematyce przyrodniczej i kulturalnej. Należy do stowarzyszeń: Grupy Roślin Wrzosowatych, Polsko – Serbołużyckiego, Polska – Finlandia i Bractwa Krzyżowców.

Mgr **Wiesława Czmiel**, absolwentka geologii Uniwersytetu Wrocławskiego (1983 r.), nauczycielka geografii w Publicznym Gimnazjum w Obornikach Śląskich.

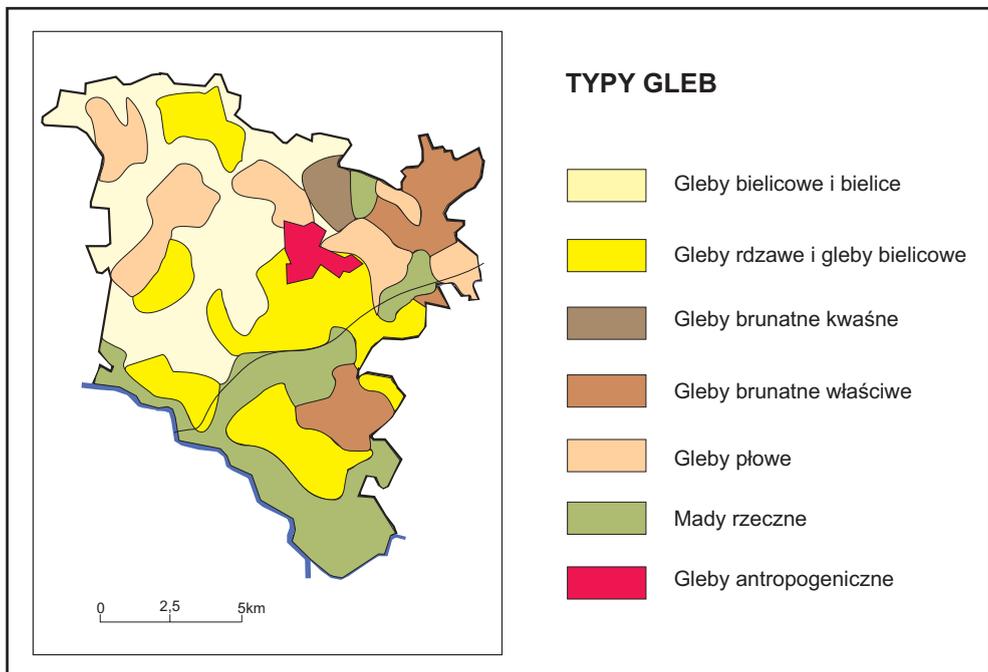
Mgr **Jarosław Czmiel**, absolwent geologii Uniwersytetu Wrocławskiego (1983r.), starszy specjalista w Zakładzie Geologii Centrum Badawczo – Projektowego Miedzi Sp. z o.o. OBR we Wrocławiu.

Ryc. 1. Mapa topograficzna gminy Oborniki Śląskie.

Ryc. 4. GENEZA, wiek i litologia utworów powierzchniowych

Ryc. 9. Główne typy gleb.

Fot. 1. Oborniki Śląskie. J. Góral, 2003.

Fot. 2. Głaz narzutowy w pobliżu rezerwatu 'Jodłowice'. A. Czermak, 2001.

Fot. 3. Wąwóz lessowy w okolicach Kuraszkowa. A. Czermak, 2003.

Fot. 4. Góra Gnieździec. Zbiory UM Oborniki Śląskie.

Fot. 5. Pradolina Wrocławska. J. Góral, 2003.

Fot. 6. Wzgórza Trzebnickie. A. Czermak, 2003.

Fot. 7. Odra w rejonie Rakowa. A. Czermak, 2003.

Fot. 8. Starorzeczka Odry w rejonie Urazu. A. Czermak, 2003.

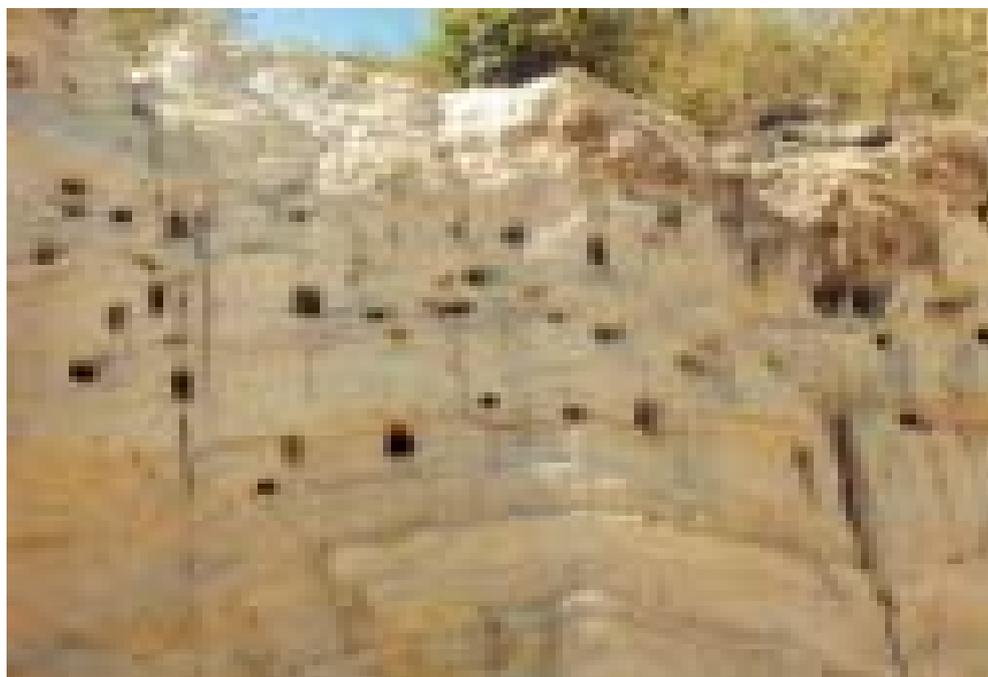
Fot. 9. Stawy w Wilczynie. J. Góról, 2003.

Fot. 10. Widawa pod Paniowicami. A. Czermak, 2001.

Fot. 11. Kalina koralowa. A. Czermak, 2003.

Fot. 12. Kolonia lęgowa jaskółek brzegówek w pobliżu Bagna. A. Czermak, 2003.